

Oorlog, trauma en vrede

De psychische gevolgen van conflictverslaggeving in het Midden-Oosten

Eliane Lamper

140033

Bachelorscriptie Journalistiek

Onderzoek naar praktijk

24 juni 2019

Aantal woorden: 14.694

Dit afstudeeronderzoek is ingediend om te voldoen aan de eisen van de hbo-bachelor Journalistiek

Christelijke Hogeschool Ede / Ede Christian University of Applied Sciences, 2019

Dit afstudeeronderzoek is een origineel werk dat beschikbaar is gesteld aan de Christelijke Hogeschool Ede / Ede Christian University of Applied Sciences om naar eigen oordeel te vermenigvuldigen of te verspreiden via bibliotheken en databases.

Plaats, datum

Handtekening

Inhoudsopgave

Inleiding	5
Samenvatting	7
Begrippenlijst	8
Hoofdstuk 1 Methodologie	9
1.1. Hypothese	9
1.2. Informatieselectie	10
1.3. Analyse	11
Hoofdstuk 2 Literatuur: risico's voor conflictverslaggevers	12
2.1. Wat is trauma?	12
2.2. Risico's voor journalisten	13
2.3. Copingstrategieën	17
2.4. Journalistieke cultuur	18
Hoofdstuk 3 Vanuit het veld: in gesprek met conflictjournalisten	21
3.1. De conflictverslaggevers	21
3.2. Gevaren en veiligheidstraining	22
3.3. Impact van traumatische ervaringen	24
3.4. Coping: traumaverwerking	26
Hoofdstuk 4 Best practice: hoe trauma-proof zijn redacties?	30
4.1. Nederlandse redacties	30
4.2. Verbetering binnen het vakgebied	32
Hoofdstuk 5 Conclusie	36
Aanbevelingen	38
Productie	39
Reflectie en dankwoord	42
Bronnenlijst	45
Bijlage 1 Transcripten	50
Interview 1: Olaf Koens	50
Interview 2: Judit Neurink	60
Interview 3: Hans-Jaap Melissen	71
Interview 4: Ana van Es	85
Interview 5: Joanie de Rijke	94
Interview 6: Peter ter Velde	99
Interview 7: Marloes de Koning	108
Bijlage 2 Codeerschema	114
Bijlage 3 Toezegging publicatie	115

'Simply: there's no way to cover war properly without risk. Covering a war means going into places torn by chaos, destruction, death and pain, and trying to bear witness to that.'

- Marie Colvin (1956 – 2012)

Inleiding

‘Wat niemand mij heeft geleerd op de School voor de Journalistiek of bij de Volkskrant is: hoe ga je als journalist in een conflictgebied om met gruwelijkheden en met gevoelens van persoonlijke onveiligheid? Hoe ga je om met zoveel stress?’, schrijft journalist Natalie Righton in haar boek *Duizend dagen extreem leven* over haar tijd als Afghanistan-correspondent (Righton, 2013, p. 235). ‘Het is iets dat je in de praktijk moet leren.’

Zo hebben de meeste doorgewinterde oorlogsjournalisten dat gedaan, in de praktijk geleerd. Vaak zonder behoorlijke veiligheidstraining, adequate ondersteuning vanuit redacties en psychologische hulp na een zware reis. Wat de gevolgen hiervan zijn, hebben we in de afgelopen jaren veel langs zien komen in het nieuws. Journalisten lopen het gevaar op ontvoering, verwonding of moeten het met de dood bekopen. Minder zichtbaar is het risico om ook psychische wonden op te lopen als gevolg van oorlogsverslaggeving, in de vorm van een depressie of trauma. Een significante minderheid van oorlogsverslaggevers loopt een trauma op als gevolg van hun werk (Pyeich, 2003; Browne, 2012; Rees, 2013).

Sommige journalisten worden niet meer losgelaten door de spoken van het slagveld, de massagraven en de kruitdamp, zoals Remco Andersen dat beschrijft in zijn laatste artikel als Midden-Oostencorrespondent (Andersen, 2016). In zo'n geval beïnvloedt het opgelopen trauma ook je alledaagse leven in Nederland: er kan sprake zijn van hulpeloosheid, verminderd sociaal contact, nachtmerries en flashbacks. Vooral freelancers bevinden zich in een lastige positie: vaak opereren zij alleen zonder steun van een redactie en zijn zij zelf verantwoordelijk voor hun reiskosten, veiligheidstrainingen en kosten voor een psycholoog.

Doel en invalshoek

Waarom riskeren oorlogsverslaggevers hun leven voor dit werk? Wat zijn de risico's en gevaren van het vak? En nog belangrijker: hoe gaan verslaggevers daar vervolgens mee om? In deze scriptie onderzoek ik deze vragen, interview ik Nederlandse correspondenten over hun ervaringen en bestudeer ik welke begeleiding geboden wordt vanuit redacties en wat hierin nog verbeterd kan worden. Voorbeelden uit de journalistieke beroepspraktijk laten zien dat er bewustzijn ontbreekt over de mogelijke gevolgen van gevaren in conflictgebieden en wat getuige zijn van een oorlog met een mens kan doen. Zoals dit onderzoek aantoont, is er de afgelopen jaren wel meer aandacht gekomen voor veiligheid en nazorg op redacties, maar is er nog ruimte voor verbetering.

Ik heb voor de invalshoek van psychische gezondheid gekozen omdat dit een onbesproken onderwerp is, maar daarmee niet minder urgent. Het doel van mijn onderzoek is om inzicht te geven in bestaand onderzoek naar trauma onder conflictverslaggevers en door middel van kwalitatief onderzoek te laten zien met welke moeilijkheden journalisten te maken krijgen tijdens hun werk. Mijn hoofdvraag luidt als volgt: *Hoe gaan Nederlandse conflictverslaggevers in het Midden-Oosten en nieuwsorganisaties om met de psychologische gevolgen van conflictverslaggeving?* De reden dat ik voor het Midden-Oosten als regio heb gekozen is uit persoonlijke interesse en om mijn onderzoek toe te spitsen. De laatste drie decennia hebben oorlogsjournalisten veel verslag gedaan vanuit conflicten in het Midden-Oosten.

Marie Colvin

Als deze scriptie uitgetekend zou kunnen worden in een persoon, zou dit de Amerikaanse oorlogscorrespondent Marie Colvin zijn. De film *A Private War*, die dit voorjaar uitkwam, schetst een portret van haar leven. Vanuit de frontlinies was ze getuige van elk groot conflict - Afghanistan, Irak, Libië, Kosovo – die ze optekende voor de Britse *The Sunday Times*.

Colvin had in haar leven meer oorlog gezien dan een beroepsmilitair ooit zou zien, zei een dokter tegen haar. Na haar reis naar Sri Lanka in 2001, waar ze een oog verloor, leed Colvin aan een posttraumatische stressstoornis en een alcoholprobleem. Iemand moest getuige zijn van wat daar op de grond gebeurde, vond ze. 'Ik zie het, zodat jij het niet hoeft te zien.' Colvin was onder de indruk van de stille moed van gewone burgers die in ondraaglijke omstandigheden moeten leven en dat was haar reden om steeds weer door te gaan (Brenner, 2012). Uiteindelijk betaalde ze voor haar werk de hoogste prijs: in 2012 kwam ze om bij een bombardement van president Bashar al-Assad op de Syrische stad Homs.

Had *The Sunday Times* bloed aan zijn handen, vroegen collega-journalisten zich boos af. De dagen na de dood van Colvin bleven veel vragen onbeantwoord: waarom ging ze naar Homs, terwijl ze wist dat journalisten targets waren? Wat deed een 56-jarige vrouw die leed aan PTSS en een alcoholprobleem te midden van een massaslachting? (Brenner, 2012).

Bewustwording

Met deze scriptie hoop ik een nieuw perspectief in het onderzoeksveld te brengen en bij te dragen aan meer bewustwording over de risico's en gevaren van conflictverslaggeving. Ik ben hoopvol over de toekomst: de eerste stappen zijn gezet, maar een cultuuromslag gaat niet over één dag ijs. Ik hoop dat bewustzijn en openheid over trauma's en psychische klachten na conflictverslaggeving steeds meer vanzelfsprekend worden op Nederlandse redacties. En dat het de norm wordt om veiligheid en bescherming van verslaggevers, en zeker ook van freelancers, op de eerste plaats te zetten.

De journalistiek – en daarmee ook de democratie – zal altijd verslaggevers als Marie Colvin nodig hebben. Maar het is net zo essentieel dat ze weer veilig thuis komen, en niet geteisterd blijven door emotionele littekens.

Samenvatting

Conflictverslaggevers krijgen tijdens hun werk te maken met gevaarlijk situaties en traumatische gebeurtenissen. Een significante minderheid van conflictverslaggevers ontwikkelt een depressie of PTSS als gevolg daarvan. Lange tijd is dit probleem onderbelicht gebleven binnen het journalistieke vakgebied, dit is mede te wijten aan een gesloten journalistieke cultuur.

Conflictverslaggevers hebben veel verschillende manieren met de risico's en traumatische ervaringen om te gaan, zoals terugvallen op de sociale omgeving, praten met een psycholoog of met directe collega's in het veld. Werkgevers hebben veel invloed op de veiligheid en het welzijn van de conflictverslaggever door veiligheidstrainingen en psychologische hulp aan te bieden.

Bewustwording over dit thema binnen de journalistiek is een eerste stap naar veiligheidsbeleid en cultuurverandering.

Begrippenlijst

Conflictgebied

Een gewapend en gewelddadig conflict tussen twee landen, of tussen een regering en niet-gouvernementele partij in het land zoals een rebellengroepering, zich afspelend in een land, deel van het land of regio. Dit kan een traditionele oorlog zijn maar ook een burgeroorlog of opstand (Uppsala Universiteit, Department of Peace and Conflict).

Conflictverslaggever

Een conflictverslaggever (ook wel oorlogscorrespondent genoemd) is een journalist die eerstehands verhalen brengen vanuit conflictgebieden.

Coping

Cognitieve en gedragsmatige inspanningen om interne en/of externe eisen en de conflicten daartussen te overwinnen, te verminderen of te tolereren (Lazarus, 1984).

Emotie

Gevoelens die bestaan uit subjectieve evaluatie, fysiologische processen en cognitieve opvattingen (Gazzaniga, 2011).

Mentaal / Psychisch

De totale emotionele, cognitieve en intellectuele respons van een individu op zijn externe werkelijkheid (Merriam Webster Dictionary).

Posttraumatische stressstoornis (PTSS)

Langdurige en blijvende emotionele onrust en chaos, als gevolg van blootstelling aan ernstige hulpeloosheid en/of een beangstigende bedreiging. Het slachtoffer beleeft het trauma opnieuw, vermijdt prikkels die hij of zij daarmee associeert en ontwikkelt een verdoofde en verminderde vorm van reactie(vermogen), samen met een verhoogde agressie en opwinding (Barlow, 2014).

Stress

Een patroon van gedragsmatige, psychologische en fysiologische reacties op specifieke gebeurtenissen wanneer deze te groot zijn om op een gezonde manier mee om te gaan en te verwerken (Gazzaniga, 2011).

Trauma

Directe persoonlijke ervaring bij een gebeurtenis met dreiging van dood of ernstige verwondingen, bedreiging van de persoonlijke integriteit, het getuige zijn van een gebeurtenis die het bovenstaande bevat, getuige zijn van onverwachte of gewelddadige dood of doodsb bedreiging. De herinneringen geassocieerd met trauma zijn meestal expliciet, helder en moeilijk te vergeten (McNally, 2005).

Hoofdstuk 1

Methodologie

Om de betrouwbaarheid en kwaliteit van dit onderzoek te vergroten zet ik in dit hoofdstuk de gebruikte methoden uiteen en onderbouw ik mijn keuzes. In dit onderzoek geef ik antwoord op de onderzoeksvraag: *Hoe gaan Nederlandse conflictverslaggevers in het Midden-Oosten en nieuwsorganisaties om met de psychologische gevolgen van conflictverslaggeving?*

Om deze onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden, heb ik drie deelvragen geformuleerd:

1. *Wat zijn de risicofactoren voor verslaggevers die werkzaam zijn in conflictgebieden?*
2. *Hoe gaan Nederlandse verslaggevers in het Midden-Oosten om met de risicofactoren en de psychologische gevolgen van hun conflictverslaggeving?*
3. *Wat doen Nederlandse nieuwsorganisaties om conflictverslaggevers te beschermen en wat kunnen ze daarin verbeteren?*

Om antwoord te geven op de onderzoeksvraag maak ik naast bestaande wetenschappelijke literatuur en journalistieke bronnen gebruik van kwalitatief onderzoek. De reden voor kwalitatief onderzoek is het exploratieve karakter van dit onderzoek. Kwalitatief onderzoek is geschikt voor een exploratieve studie omdat het een flexibel karakter heeft: het verzamelen en analyseren kan continue aangepast worden (Boeije, 2014).

1.1. Hypothese

De hypothese hieronder beschreven is het startpunt van mijn onderzoek en aan de hand van literatuurstudie en kwalitatief onderzoek zal ik deze veronderstelling toetsen.

Ik verwacht dat gevaarlijke werkomstandigheden, de confrontatie met menselijk leed en zelf getuige zijn van traumatische gebeurtenissen ervoor zorgen dat journalisten kwetsbaar zijn voor trauma of traumagerelateerde problemen. Een combinatie van matige financiële vergoeding, hoge competitie, individueel werken en het weinige contact met collega's en de werkgever in Nederland zorgt voor een hoge werkdruk en stress. Dit kan vervolgens leiden tot depressie, burn-out of zelfs het oplopen van een trauma.

Ik veronderstel dat elke verslaggever die ik spreek stress of psychische impact heeft ervaren als gevolg van zijn of haar werk, en dat de problemen groter zijn onder freelancers in verhouding tot verslaggevers met een vast contract. Freelancers krijgen van hun werkgever(s) minder vaak trainingen en psychologische begeleiding aangeboden. De ernst van het probleem verschilt en de strategieën die verslaggevers gebruiken om hiermee om te gaan, lopen enorm uiteen. Mogelijk zijn sommige verslaggevers zich niet bewust van hun eigen traumareacties.

Nieuwsorganisaties besteden te weinig aandacht aan de mentale gezondheid van hun verslaggevers. De afgelopen jaren is dit onderwerp meer in de aandacht gekomen en daardoor

staat het inmiddels wel bij nieuwsorganisaties op de agenda. Toch is er nog te weinig bewustzijn en doen werkgevers nog te weinig om hun werknemers te beschermen tegen negatieve psychische gevolgen van hun werk. Ze zouden meer persoonlijk contact moeten onderhouden, betere nazorg moeten bieden en de werkdruk van verslaggevers moeten verlichten door bijvoorbeeld betere financiële vergoedingen te bieden.

1.2. Informatieselectie

Dit onderzoek bestaat uit bestaande literatuur en mijn eigen kwalitatieve onderzoek. De literatuur is grofweg in twee categorieën op te delen: academische literatuur en journalistiek gerelateerde bronnen. De academische literatuur is internationaal, veelal universeel te gebruiken en daarmee ook relevant voor mijn onderzoek. Om de betrouwbaarheid te vergroten vul ik de academische bronnen aan met voorbeelden uit Nederlandse journalistieke bronnen om zo een compleet overzicht te krijgen van de risico's, de oorzaken en reikwijdte van trauma onder Nederlandse verslaggevers.

Bij het verzamelen van wetenschappelijke literatuur zijn niet alle bronnen bruikbaar. Voor dit onderzoek gebruik ik zoveel mogelijk recente bronnen om de huidige journalistieke praktijk te weerspiegelen. Het journalistieke vakgebied ondergaat grote veranderingen door onder meer de toename in diversiteit en digitalisering.

Interviews

Het verzamelen van eigen data wordt binnen dit onderzoek gedaan door middel van in totaal zeven diepte-interviews die in hoofdstuk 3 en 4 geanalyseerd worden. Kwalitatieve interviews draaien niet zozeer om dataverzameling, maar streven in plaats daarvan meer naar het begrijpen van de context en betekenis van de verzamelde informatie waarin het perspectief van de geïnterviewde centraal staat (Brennen, 2017). Doel van de interviews is om inzicht te krijgen in de beleefwereld van de verslaggevers. Via de interviews kan ik exclusieve informatie verkrijgen die ergens anders niet te vinden is. Persoonlijke verhalen zijn van levensbelang voor mijn onderzoek. Om de geïnterviewden de ruimte te geven voor persoonlijke context en betekenis, heb ik gekozen voor semigestructureerde interviews (Boeije, 2014).

Het instrument dat gebruikt wordt bij de interviews is een redelijk uitgebreide topic-lijst en enkele specifieke vragen die aan elke geïnterviewde gesteld worden. De formulering en volgorde van de vragen worden aangepast aan elk individueel interview. De vragen en topics zijn allemaal gelinkt aan de verschillende deelvragen en hebben het doel om uiteindelijk een antwoord te kunnen geven op de hoofdvraag (Boeije, 2014). Omdat het interview gaat over een afgebakend onderwerp, wordt dit soort interview ook wel een thematisch genoemd (De Boer, 2007).

Om mijn tweede deelvraag (hoofdstuk 3) te beantwoorden, spreek ik met vijf verslaggevers die werken in conflictgebieden in het Midden-Oosten. De interviews zullen ongeveer een uur duren en bij voorkeur in persoon gehouden worden om het zo persoonlijk mogelijk te maken. Wanneer dit niet mogelijk is, is telefonisch interviewen een goede tweede optie (Brennen, 2017). Om een zo compleet mogelijk beeld te krijgen, houd ik rekening met diversiteit.

Verslaggevers met verschillende profielen in standplaats en contractvorm geven mij de kans om te vergelijken. Ik selecteer op verschillende media, het aantal jaar dat ze conflicten in het Midden-Oosten verslaan en streef naar een gebalanceerde verhouding in mannen en vrouwen.

Naast de interviews met conflictverslaggevers, interview ik ook een leidinggevende binnen een mediaorganisatie en een expert op het gebied van veiligheid voor conflictjournalisten. Deze interviews worden naast de literatuur gebruikt om de derde deelvraag (hoofdstuk 4) te beantwoorden. Deze interviews zijn nog verder gespecificeerd en zijn bedoeld om meer te weten te komen over beleid, nazorg en begeleiding. De persoonlijke situatie van deze personen is dus niet relevant. Om dit onderzoek op een ethische manier te volbrengen, vraag ik iedere geïnterviewde om toestemming zijn of haar naam en quotes te gebruiken voor dit onderzoek (Boeije, 2014).

1.3. Analyse

Om de ruwe data te kunnen analyseren zullen de interviews volledig getranscribeerd worden aan de hand van een audio-opname. Dit vergroot de kwaliteit van het onderzoek: het hele interview wordt verwerkt en gecodeerd in het programma NVivo. Letterlijke quotes worden eruit gehaald en vervolgens gebruikt om de analyse kracht bij te zetten. Ook geeft het de kans aan mij, de interviewer, om te reflecteren op het interview (Boeije, 2014).

Om de data te analyseren breek ik de data in stukjes op om ze vervolgens via codering in verschillende categorieën te plaatsen. Dit doe ik aan de hand van de verschillende topics die ik tijdens de interviews behandel. Door middel van open en axiaal coderen ontstaan patronen die een beeld schetsen van de problematiek waarmee conflictverslaggevers te maken krijgen. Door structureren van de data krijgt het een grotere betekenis. Het coderen stelt mij in staat om te vergelijken, verbanden te leggen, de data te interpreteren en conclusies te trekken die persoonlijk onderbouwd zijn en gelinkt kunnen worden aan de al bestaande literatuur (Boeije, 2014). In de analyse heb ik de mogelijkheid om de bevindingen uit de literatuur te koppelen aan mijn eigen data.

Ook de interviews met de nieuwsorganisaties zullen gecodeerd worden om vervolgens te kunnen interpreteren. Het is belangrijk om de antwoorden van verslaggevers te toetsen. Na de interviews met zowel een leidinggevende binnen een nieuwsorganisatie als met de expert kan ik een beeld schetsen over de huidige situatie in het huidige werkveld. Verdere documenten over beleid, journalistieke literatuur en informatie van de NVJ kunnen daarin verder helpen.

Hoofdstuk 2

Literatuur: risico's voor conflictverslaggevers

'De spoken van de afgelopen vijf jaar rammelen aan de deur van mijn gedachten en eisen hun deel van de aandacht op', schrijft Volkskrant-correspondent Remco Andersen in 2016. Hij keert terug naar Nederland en zal geen ooggetuige meer zijn van oorlog, maar in zijn hoofd leeft de oorlog nog door (Andersen, 2016).

Dit hoofdstuk gaat in op mijn eerste deelvraag: *Wat zijn de risicofactoren voor verslaggevers die werkzaam zijn in conflictgebieden?* Dit hoofdstuk geeft weer hoe groot de kans is voor journalisten om een trauma op te lopen door het risicovolle en gevaarlijke vak dat ze uitoefenen en wat een trauma precies inhoudt. Ook komt in dit hoofdstuk aan bod hoe journalisten met traumatische gebeurtenissen omgaan en welke invloed de huidige journalistieke cultuur heeft op de openheid onder verslaggevers.

Natalie Righton werkte bijna drie jaar lang als correspondent in Afghanistan. In haar boek schrijft ze over een negenjarig meisje dat omkwam tijdens een aanslag:

Ze is nu een jaar dood en regelmatig kompaan in mijn dromen. Ik zeg dat het prima met me gaat. Hang stoere verhalen op over mijn inmiddels tweejarig bestaan als correspondent in Afghanistan. ... Ik drink teveel, probeer de horror uit mijn gedachten te laten verdwijnen. En dan, na twee jaar, breekt ineens het beeld van de vrouw die het allemaal wel even trekt als correspondent in Afghanistan. Alleen niemand ziet het. Iedereen ziet een opgewekte, zelfverzekerde correspondent staan in die kroeg. In mij woedt een storm. ... Moet ik hier en nu in deze Amsterdamse kroeg aan mijn vrienden gaan vertellen over de doden die ik zag? (Righton, 2013, p. 17).

Deze voorbeelden schetsen het beeld dat de journalisten achter het nieuws, die werken in gevaarlijke en moeilijke gebieden, kwetsbaar zijn en makkelijk vergeten kunnen worden. Conflictverslaggevers worden tijdens hun werk geconfronteerd met zware onderwerpen als oorlog en massageweld (Rees, 2013). Hoe zorgen ze ervoor dat hun psychische gezondheid zo min mogelijk wordt beïnvloed door hun werk? Wat doet menselijk leed met journalisten en hoe groot is de kans dat oorlogsjournalisten een trauma oplopen? En wat houdt een trauma precies in?

2.1. Wat is trauma?

In de twintigste eeuw leidden de twee wereldoorlogen tot grotere interesse naar de gevolgen van trauma, maar pas in de jaren zeventig werden er stappen gemaakt in grootschalig onderzoek toen de problematiek van Vietnamveteranen en misbruikte vrouwen werd onderzocht en met elkaar vergeleken. De uitkomst: ze deelden, op enkele details na, dezelfde symptomen (Herman, 1992). Beide groepen hadden last van flashbacks, isolement en gevoelens van woede, schaamte en onveiligheid. In beide gevallen was het lastig om relaties te onderhouden en goed te blijven

functioneren. De overeenkomsten waren groot genoeg om tot de diagnose van PTSS te komen (Rees, 2013).

Trauma wordt gedefinieerd als 'intense angst, hulpeloosheid en het gevoel de controle te verliezen'. Blootstelling aan dood, letsel of geweld dat het leven of de fysieke integriteit van een persoon bedreigt, zoals dat gebeurt bij verkrachting, is aangemerkt als traumatisch (Herman, 1992). Trauma komt van het Griekse woord voor 'wond' en verwijst naar zowel psychische als fysieke beschadiging. In dit geval gaat het om de capaciteit van een gebeurtenis om binnen te dringen in de psyche en de daarmee de gedachten en gevoelens van mensen te beïnvloeden (Rees, 2013).

Trauma symptomen

Een paar dagen of weken na de traumatische gebeurtenis ervaren mensen reacties zoals nachtmerries of flashbacks, opwinding, prikkelbaarheid en moeite met slapen. Andere mogelijke symptomen zijn loskoppeling van de werkelijkheid en de behoefte om alles wat met de gebeurtenis te maken heeft, te vermijden (Rees, 2013). Veel personen die te maken hebben gehad met een traumatische gebeurtenis ervaren een gevoel van schaamte voor wat hen is overkomen. Traumaslachtoffers voelen zich vaak hopeloos en machteloos en trekken zich snel terug. Een andere veelvoorkomende reactie is boosheid en vijandigheid (Simpson, 2006). Deze reacties betekenen nog niet dat er sprake is van een trauma (Rees, 2013).

PTSS wordt geconstateerd wanneer een persoon langer dan een maand last houdt van de volgende drie kenmerken, zo is vastgesteld door de American Psychiatric Association:

- 1) Opdringerige, pijnlijke herinneringen aan de gebeurtenis die blijven terugkeren. Door flashbacks of hallucinaties beleeft de persoon de gebeurtenis opnieuw;
- 2) Verdoving van emoties waardoor de persoon moeilijkheden ervaart met normale, dagelijkse activiteiten. Het is een zelfbescherming tegen de pijn, maar ontnemt de persoon tegelijkertijd ook elk gevoel van plezier of hoop in het dagelijkse leven;
- 3) Een verschuiving van de angstdrempel die slaap, concentratie en gevoel van veiligheid beïnvloedt. De persoon heeft een constante staat van alertheid (Simpson, 2006; American Psychiatric Association, 2019).

2.2. Risico's voor journalisten

De reden dat conflicten, geweldssituaties en slachtoffers veel aandacht trekken in de media heeft verschillende oorzaken. In onze moderne cultuur hebben we een fascinatie voor geweld en slachtoffers en al zolang journalistiek bestaat, wordt er bericht over berovingen en moorden. De aantrekkingskracht van traumagerelateerd nieuws is groot: het vertelt ons over mogelijke dreigingen voor onszelf en de gemeenschappen waar we in leven en vertelt ons dus waar we rekening mee moeten houden. Maar tegelijkertijd kan het ook aanzetten tot actie en geeft het mensen het gevoel dat het leven waarde heeft (Rees, 2013).

Media maken gretig gebruik van deze publieke interesse (Simpson, 2006). Met de komst van internet en 24-uurs nieuwskanalen doen journalisten hun best om zo snel mogelijk ter plaatse

te zijn om rellen, gewapend conflict en natuurrampen te verslaan. Ook het lokale nieuws staat vol met traumatische verhalen zoals verkeersongelukken, schietpartijen en branden (Rees, 2013). Hoge competitie binnen de journalistiek voor hogere kijkcijfers en lezersaantallen en de vraag vanuit het publiek voor meer informatie, heeft geleid tot een enorme aandacht aan geweld-gerelateerde onderwerpen (Dworznik, 2006).

Daarnaast is er in de afgelopen decennia, na de Koude Oorlog, een enorme toename geweest in het aantal conflicten in de wereld, voornamelijk in burgeroorlogen (Yilmaz, 2007). Nationale en internationale nieuwsorganisaties besteden veel aandacht aan het verslaan van de gewelddadige conflicten en journalisten worden in groten getale naar de grootste brandhaarden gestuurd (Sreedharan, 2013).

Gevaren voor journalisten

Tijdens het uitoefenen van hun werk krijgen verslaggevers te maken met persoonlijke risico's, waaronder de kans op ontvoering, intimidatie en oplopen van lichamelijk letsel. In het ergste geval moeten journalisten het met de dood bekopen. In het jaar 2018 kwamen volgens de telling van de International Federation of Journalists (IFJ) 94 journalisten en medewerkers binnen de media om het leven (IFJ, 2018). Volgens de meest recente cijfers van het Committee to Protect Journalists (CPJ) kwamen tussen 1992 en 2018 1454 journalisten om het leven vanwege hun journalistieke werk (Committee to Protect Journalists, 2019).

De meerderheid van deze omgekomen journalisten deed verslag van conflicten. De meeste dodelijke gevallen in de afgelopen decennia vonden plaats in het Midden-Oosten, tijdens de oorlogen in Irak en Syrië. Maar ook de drugsoorlogen in Mexico en Colombia hebben een hoge tol geëist (McLaughlin, 2016).

Of vrouwen meer gevaar lopen dan mannen in oorlogsgebied, wat onder journalisten soms een aanname is, is moeilijk te controleren. Is de vrouw een doelwit omdat ze vrouw is, of omdat ze journalist is? Wel zijn vrouwen kwetsbaarder voor seksuele intimidatie. Tegelijkertijd brengt vrouw-zijn ook voordelen met zich mee. Vrouwen worden als minder bedreigend gezien en hebben in traditionele landen toegang tot zowel de mannen- als vrouwenwereld (Harris, 2016). Vanwege de afbakening van dit onderzoek wordt hier geen uitgebreide aandacht aan besteed, maar komt dit aspect wel aan de orde in de interviews met vrouwelijke correspondenten (zie paragraaf 3.2.).

Risico op trauma

Meerdere onderzoeken hebben inmiddels aangetoond dat verslaggevers in conflictgebieden veel vatbaarder zijn voor PTSS en depressie in vergelijking met journalisten die nooit in conflictgebieden zijn geweest (Feinstein, 2002). Dit geldt niet alleen voor journalisten die hun werk doen aan de frontlinies, maar ook verslag doen van tragedies in eigen land, zoals Amerikaanse journalisten dat deden bij de aanslagen van 9/11 in New York (Dworznik, 2006).

Een significante minderheid van journalisten ontwikkelt psychische problemen zoals depressie en PTSS als gevolg van geweld en intimidatie tegen hen als persoon, maar ook door blootstelling aan werkgerelateerde traumatische gebeurtenissen (Pyeovich, 2003; Browne, 2012).

Onderzoek suggereert dat tussen de 80 en 100 procent van de journalisten is blootgesteld aan werkgerelateerde traumatische gebeurtenissen. En 92 procent van de journalisten heeft op zijn minst vier traumatische ervaringen meegemaakt (Smith, 2015). Verslaggevers en fotografen zijn vaak als eerste ter plekke bij auto-ongelukken, schietpartijen en branden. Ze tekenen de verhalen op van getraumatiseerde mensen en worden zelf geconfronteerd met doden en gewonden (Simpson, 2006).

Pas twee decennia geleden, in 2002, werden de eerste stappen gezet binnen wetenschappelijk onderzoek naar de psychologische gezondheid van oorlogsverslaggevers. Tot die tijd was alleen anekdotisch bewijs te vinden van journalisten die schreven over hun ervaringen tijdens bijvoorbeeld de Vietnamoorlog en de impact daarvan (Feinstein, 2002).

Het onderzoek

In het onderzoek van Feinstein, Owen en Blair werden twee groepen journalisten onderzocht: de eerste groep had gemiddeld vijftien jaar ervaring in oorlogsverslaggeving in landen als Bosnië, Rwanda en Afghanistan. De tweede groep bestond uit journalisten die nooit in conflictgebied geweest waren. De onderzoeksresultaten waren opmerkelijk. De oorlogsverslaggevers gebruikten twee (voor mannen) en drie keer (voor vrouwen) zoveel alcohol als de journalisten zonder oorlogservaring (Feinstein, 2002).

Oorlogsjournalisten hadden een significant hogere score bij de symptomen van PTSS: ze hadden last van opdringerige gedachten, depressie, angst, beelden van traumatische ervaringen tijdens hun werk, voelden zich hyperactief en vermeden sociaal contact met hun omgeving. Dit uitte zich in ingewikkelde liefdesrelaties en moeizame binding met vrienden. Echter kreeg de eerste groep, de oorlogsjournalisten, niet vaker psychologische hulp dan de tweede groep. Bij 28,6 procent van de oorlogsjournalisten werd PTSS geconstateerd (Feinstein, 2002).

Verbazingwekkend zijn deze cijfers niet, gezien de omstandigheden waar de geïnterviewde oorlogsverslaggevers mee te maken kregen tijdens hun werk. Van de 28 oorlogsjournalisten was iedereen meerdere keren beschoten tijdens hun werk, waren er drie waren gewond geraakt en werd bij drie oorlogsjournalisten een naaste collega vermoord toen ze samen aan het werk waren. Veel van de journalisten zeiden het gevoel te hebben dat het niet echt was gebeurd en dat ze zich verdoofd voelden na de gebeurtenis. De journalisten bleven ook na traumatische gebeurtenissen terugkeren naar plaatsen waar nieuwe traumatische gebeurtenissen zich voordeden. Dit patroon werd volgehouden door de jaren heen (Feinstein, 2002).

De diagnose PTSS onder oorlogsjournalisten is vele malen hoger dan de zeven tot dertien procent van PTSS onder politiepersoneel en is ongeveer gelijk aan PTSS onder veteranen (Feinstein, 2002). Het grote verschil is dat soldaten en politie uitgebreide training ondergaan en weten hoe ze met geweld om moeten gaan voordat ze het veld in worden gestuurd. Binnen de journalistiek is hier geen structurele aandacht voor (Simpson, 2006).

Tot nu toe zijn er 16 wetenschappelijke onderzoeken gepubliceerd over PTSS onder journalisten. Daarvan is bovengenoemd onderzoek de enige die alleen oorlogscorrespondenten heeft onderzocht. De andere onderzoeken gaan veelal over nationale traumacijfers in bijvoorbeeld Zuid-Afrika, Mexico en Finland of over fotografen in plaats van journalisten. De

bevindingen lopen uiteen van 4,3 procent PTSS onder schrijvende journalisten in de Verenigde Staten en 43,2 procent PTSS onder Koreaans journalisten (Smith, 2015).

Andere factoren

In hoeverre journalisten kwetsbaar zijn om trauma te ontwikkelen heeft ook alles te maken met de werktevredenheid. In 2005 gaven journalisten in een tevredenheidsonderzoek aan dat lange werkdagen, slechte salarissen, een slechte werk-privébalans en een hoge verantwoordelijkheid dat impact had op de psychische gezondheid de redenen waren voor een lage werktevredenheid. Ook was support vanuit leidinggevendenden op redacties belangrijk. Maar uit het onderzoek gaf bijna 23 procent van de journalisten aan dat de organisaties waar ze voor werkten geen enkele interesse toonden in hun welzijn (Geisler, 2005).

Een slechte financiële vergoeding en baanonzekerheid, in combinatie met hoge werkdruk, maakt freelance journalisten extra kwetsbaar voor bijvoorbeeld een burn-out. Veel journalisten accepteren de werkdruk uit liefde voor het journalistieke vak. Zo vertelt freelancer Brenda Stoter Boscolo dat ze zich in haar werk begroef 'uit ambitie en bevlogenheid, maar ook uit financiële noodzaak'. Tijdens een reportage-reis in Irak werd ze bijna slachtoffer van een bombardement. Terug in Nederland was ze moe, vaak ziek en kreeg ze last van paniekaanvallen. Ze ging rustiger aandoen, maar haar financiële situatie bleef een probleem. Stoter Boscolo: 'Geloof me: als je wél genoeg geld hebt, dan valt er al een hele last van je schouders' (Van den Bos, 2018).

In juni kwam het tragische verhaal naar buiten dat een Franse freelance correspondent in Bangkok zich van zijn eigen leven had beroofd. Als freelancer kon hij niet rondkomen en drukte zijn slechte financiële situatie zwaar op hem. Hij leed aan depressie, maar kon de medische zorg niet meer betalen als freelancer, en stopte met zijn behandeling.

Compassion fatigue

Niet alleen journalisten die zelf getuige zijn geweest van traumatische gebeurtenissen hebben last van trauma's, ook indirecte blootstelling kan grote impact hebben. Journalisten die tijdens het zien van beeldmateriaal of tijdens het maken van verhalen en geconfronteerd worden met menselijk leed, kunnen last krijgen van *compassion fatigue*, ook wel 'secundaire' traumatisering of moreel letsel genoemd (Storm, 2017; Spratt, 2009; Dworznik, 2006). Dit ontstaat wanneer journalisten een stukje van de emotionele pijn van het slachtoffer ervaren. Des te kwetsbaarder is de journalist wanneer hij of zij een nog onverwerkt trauma heeft en zich met het slachtoffer kan identificeren (Simpson, 2006).

Het grote verschil tussen journalisten en hulpverlenend personeel is hun functie: journalisten kunnen ondanks dat ze getuige zijn niet ingrijpen in de situatie. Ze hebben geen hulpverlenende rol, wat ethisch dilemma's kan opleveren. Dit kan journalisten een groot schuldgevoel geven. Moreel kan een journalist het gevoel hebben hulp te moeten verlenen in een situatie, maar tegelijkertijd de wetenschap hebben ook objectief te moeten blijven. Dit is diep geworteld in de journalistieke cultuur en journalistieke codes (zie paragraaf 2.5).

Neem de vluchtelingen crisis in Europa rond 2015, toen een miljoen vluchtelingen de Middellandse Zee overstaken. Veel van de vluchtelingen leden al voor hun vertrek aan een

trauma, de gevaarlijke oversteek doet daar nog een schepje bovenop. Journalisten horen de vreselijk verhalen aan en kunnen schaamte en schuldgevoelens ontwikkelen, omdat ze de vluchtelingen persoonlijk niet kunnen helpen (Storm, 2017). Ook andere aspecten binnen het journalistieke werk, namelijk de sensatiegerichte berichtgeving en de druk om slachtoffers te interviewen, maakt journalisten kwetsbaar voor schuldgevoelens (Browne, 2012; Cote, 2006).

2.3. Copingstrategieën

Waarom kan de ene persoon beter omgaan met traumatische ervaringen dan de ander? De beste verklaring is dat iedereen wordt geboren met een ander hersenpatroon en dit patroon beïnvloedt in hoeverre en hoe lang een persoon last krijgt van een traumareactie. Hoe intenser en langduriger de traumatische gebeurtenis is, des te groter de kans om psychische problemen en schuldgevoelens te ontwikkelen (Pyeovich, 2003). Vervolgens hebben journalisten met meer schuldgevoel ook weer meer kans om PTSS te ontwikkelen (Browne, 2012). Dat klinkt als een open deur, maar journalisten die blootgesteld worden aan dezelfde heftige gebeurtenissen, verschillen erg in hun reactie daarop (Simpson, 2006).

Er zijn verschillende variabelen die belangrijk zijn als het gaat om ontwikkelen van PTSS of symptomen daarvan. Zo wordt georganiseerde misdaad, zoals een terroristische aanslag, als meer traumatisch ervaren dan bijvoorbeeld een aardbeving, waarvoor geen schuldige aan te wijzen is (Simpson, 2006). Ook de psychische gezondheid, zoals depressieve gevoelens, van de persoon vóór de traumatische gebeurtenis heeft invloed. Omgevingsfactoren, zoals sociale support, zijn belangrijk om met het trauma om te kunnen gaan (Browne, 2012). Personen die te maken krijgen met seksueel geweld, hebben de grootste kans hebben om PTSS te ontwikkelen, namelijk 45,9 procent onder vrouwen en 65 procent onder mannen. Deze cijfers zijn significant hoger dan de cijfers van militairen uit oorlogsgebieden (Rees, 2013).

Strategieën

Journalisten die zelfbewust zijn, gepassioneerd zijn voor hun vak, een sterke overtuiging hebben dat hun werk nut heeft en een publieke bijdrage levert, zijn beter in staat om met emotionele stress om te gaan. Dit komt omdat deze mensen vaak de juiste vaardigheden en kennis hebben opgedaan om goede copingmechanismen te ontwikkelen (Faithhorn, 2002). Deze personen delen vaak dezelfde karaktereigenschappen, waaronder een hoog zelfbeeld, assertiviteit, veerkracht en positief in het leven staan. Bewustzijn van de eigen emoties zorgt ervoor dat personen beter functioneren in stresssituaties en deze situaties vervolgens beter kunnen verwerken (Buchanan, 2011).

In de praktijk passen journalisten uiteenlopende copingstrategieën toe voor hun trauma of traumatische stress, blijkt uit verschillende onderzoeken. De meest voorkomende strategieën zijn het ontwijken van nieuwe traumagerelateerde opdrachten en plaatsen en het vermijden van beelden die de journalist opnieuw doet denken aan de specifieke traumatische gebeurtenis. Ook zwarte humor, cynisme, grove grappen maken of opscheppen over de gebeurtenis werd genoemd. Fysieke beweging werd genoemd als manier om met traumatische stress om te gaan en alcohol-

en drugsgebruik om emoties te verdoven en flashbacks tegen te gaan. Dit laat zien dat copingstrategieën ook destructief kunnen zijn. Fotografen noemden een meer praktische manier om met traumatische situaties om te gaan: ze beelden hun lens in als bescherming dat tussen hen en de traumatische ervaring in komt te staan. Ook religiositeit en spiritualiteit zijn manieren om met trauma of emotionele stress om te gaan (Keats, 2011; Wilson, 2005). Daarnaast wordt ook het opschrijven van verhalen genoemd als verwerking doordat de journalist een eigen narratief maakt en de gebeurtenis daarmee betekenis geeft (Spratt, 2009; Dworznik, 2006).

2.4. Journalistieke cultuur

In de huidige journalistieke cultuur is het moeilijk om naar buiten te komen met psychische problemen die zijn ontstaan door toedoen van stressvol of gevaarlijk werk. Hoge ambitie en het idee dat oorlogsverslaggeving aanzien en nieuwe carrièremogelijkheden geeft, zorgt ervoor dat veel journalisten zich niet uitspreken over hun angsten en onzekerheden (Feinstein, 2002).

Werktevreedenheid

Journalisten die te maken krijgen met traumatiserende onderwerpen zijn niet minder tevreden over hun werk. Belangrijker is de connectie tussen werktevreedenheid en de perceptie van journalisten over hun werkgever. Journalisten die daadwerkelijk in gevaar zijn geweest zien hun leidinggevendenden als niet ondersteunend (Spratt, 2009). Ook journalisten die bang zijn hun carrière in gevaar te brengen door open te zijn over emotionele stress, zijn minder tevreden.

Juiste ondersteuning vanuit de werkgever is belangrijk om journalisten effectief om te laten gaan met trauma en daarmee ook een hogere werktevreedenheid te creëren (Spratt, 2009). Sterker nog: de redactie-omgeving en de attitude van werkgevers kan bijdragen aan werkgerelateerde trauma's. Aangetoond is dat organisatorische factoren significant bijdragen aan posttraumatische stressreacties onder journalisten (Dworznik, 2006; Keats, 2011).

Drijfveren

Waarom kiezen journalisten ervoor om oorlogsverslaggever te worden en daarmee hun leven te riskeren? Drijfveren van journalisten lopen enorm uiteen, blijkt uit onderzoek van Greg McLaughlin. Uitdaging, avontuur, drang naar competitie, verslaving aan de adrenaline en het gevaar worden veel genoemd. Risico's accepteren of zelfs wegwuiven hoort daar bij, vinden sommige journalisten. Britse journalist Lindsey Hilsum heeft het zelfs over een minachting onder journalisten om veiligheidsmaatregelen te treffen, in de overtuiging dat hen niks zal overkomen (McLaughlin, 2016).

Andere journalisten hebben een meer idealistische insteek: ze doen dit om een verschil te maken en het perspectief van burgers in oorlogen aan het publiek te laten zien, zoals Marie Colvin dat deed, of om verborgen agenda's en machtsverhoudingen bloot te leggen. CNN-sterverslaggever Christiane Amanpour zegt dat ze gemotiveerd werd 'door een diepe overtuiging dat de verhalen die ik versla belangrijk zijn en verteld moeten worden, zoals de verhalen over de genocides in Bosnië en Rwanda'.

Daarnaast kwam ook naar voren dat veel journalisten het werk als oorlogsverslaggever als hoogst haalbare zien binnen het vakgebied. Hun werk is gevaarlijk en kostbaar, wat hun functie eerbaar maakt. Zoals Walter Cronkite van CBS News zei: *'Nothing in the field of journalism is more glamorous than being a war correspondent'* (McLaughlin, 2016, p. 27). In een ander onderzoek, van Richards en Rees, wordt veelal nieuwsgierigheid naar het leven van anderen en het verlangen om saai werk te mijden genoemd als drijfveren (Richards, 2011).

Objectiviteit versus emotie

Als een professie is journalistiek altijd aantrekkelijk geweest voor mensen die waarde hechten aan creativiteit, expressie en een individualistische levensstijl. Je zou daarmee verwachten dat het een professie is met een emotioneel reflectieve cultuur, maar het tegenovergestelde is waar. Dit is te wijten aan het concept van 'objectiviteit', een diepgewortelde waarde binnen de journalistiek (Richards, 2011).

Journalistieke cultuur wordt getypeerd door vijf eigenschappen, die de kern van het vak vormen, namelijk: objectiviteit, onafhankelijkheid, gevoel voor actualiteit, gevoel voor ethiek en dienstbaarheid richting het publiek. Dit zijn veelal oude concepten die de journalistiek definiëren (Deuze, 2005). Ook het belangrijke journalistieke werk *'The Elements of Journalism'* onderschrijft deze waarden (Rosenstiel, 2014).

Een grotere focus op emotie lijkt tegennatuurlijk; journalistieke objectiviteit wordt tegenover emotionele beïnvloeding en empathie gezet. De traditie leert journalisten dat ze geen onderdeel mogen zijn van het verhaal. De journalist is slechts een boodschapper. Dit krijgen nieuwkomers op redacties en journalistiekstudenten nog steeds aangeleerd. Die traditie is inmiddels wel aan het veranderen, dit is mede te danken aan een grotere diversiteit van gender, leeftijd en klasse binnen de journalistiek (McLaughlin, 2016; Richards, 2011). Door snelheid van het nieuws is weinig ruimte voor reflectie en door de hoge werkdruk op redacties geen tijd om nog eens contact op te nemen met bronnen of met het publiek in gesprek te gaan (Richards, 2011).

Onwetendheid onder journalisten

Verder heerst het idee dat journalisten die conflicten verslaan zelf een grotere capaciteit hebben om hiermee om te gaan (Richards, 2011). Terwijl dit niet overeenkomt met de cijfers van mentale problemen onder conflictverslaggevers. Veel journalisten zijn zich niet bewust zijn van hun eigen symptomen: een diagnose als PTSS was jaren geleden voor veel oorlogsjournalisten nog volstrekt onbekend. Dit laat zien dat er binnen het veldwerk de tendens heerst dat je zonder psychische kleerscheuren uit een oorlog kunt komen (Feinstein, 2002).

Oorlogsverslaggevers worden dan ook niet vaker behandeld voor depressie of PTSS dan niet-oorlogsverslaggevers (zie paragraaf 2.3.). Aankaarten van emotionele en psychische stress wordt al snel gezien als een teken van zwakte en is bovendien je eigen verantwoordelijkheid (Feinstein, 2002). Ook hieruit blijkt de tweezijdigheid: journalisten zeggen het acceptabel te vinden om aan traumagerelateerde problemen te lijden door werk in een stressvolle omgeving (Greenberg, 2009). Anderen vinden het een teken van zwakte en hebben het gevoel niet getraumatiseerd te mogen zijn (Dworznic, 2006).

Zwijgcultuur

Ook wanneer journalisten zich wel bewust zijn van hun eigen kwetsbaarheid en emoties, lijkt het geen optie om dit toe te geven uit angst voor reputatieschade en om hun baan te verliezen. Er heerst een zwijgcultuur binnen de journalistieke cultuur. Ze menen niet getraumatiseerd te kunnen of mogen zijn als journalist (Keats M. B., 2012). Angstige of depressieve gevoelens uiten zou gelijk staan aan toegeven dat je niet geschikt bent voor je werk (Dworznik, 2006). Het vertrouwen in werkgevers blijkt niet groot te zijn. Na traumatische ervaring gaan journalisten eerst naar familie en vrienden toe om hulp te vragen voor hun psychische problemen als gevolg van hun werk, blijkt uit onderzoek. Collega's en chefs werden zelden op de hoogte gebracht van de problemen (Greenberg, 2009).

Journalisten worden nooit openlijk geforceerd door redacties om een conflict te verslaan, maar de druk om een opdracht af te wijzen is vaak te groot. Zeker jonge journalisten hebben de neiging om elke kans aan te grijpen om een verhaal vanuit een conflictgebied te maken en zichzelf daarmee te bewijzen (Feinstein, 2002). De werkdruk, hoge verwachtingen en competitiviteit moeten worden aangepakt, betogen Buchanan en Keats (2012), omdat er zo ook minder kans ontstaat dat journalisten opdrachten niet af durven te wijzen.

Conclusie

Tijdens het uitoefenen van hun werk krijgen conflictverslaggevers te maken met grote persoonlijke risico's zoals intimidatie en geweld en zijn ze ooggetuige van traumatische gebeurtenissen. Als gevolg hiervan ontwikkelt een significante minderheid psychische problemen zoals depressie of PTSS. Dit uit zich onder meer in symptomen van sociale isolatie, nachtmerries en een groot gevoel van onveiligheid. Andere risico's die kunnen bijdragen aan het ontwikkelen van een trauma of burn-out zijn financiële problemen en een lage werktevredenheid. Journalisten passen diverse copingstrategieën toe, maar algehele kennis en bewustzijn over dit onderwerp mist vaak nog. Binnen de journalistieke cultuur is weinig ruimte voor reflectie en openheid over psychische problemen. Hoge ambitie, aanzien en de angst om geen nieuwe klussen toegewezen te krijgen zorgt ervoor dat veel journalisten zich niet uitspreken over hun problemen.

Hoofdstuk 3

Vanuit het veld: in gesprek met conflictverslaggevers

Het vorige hoofdstuk stond in het teken van literatuuronderzoek naar trauma, risico's voor conflictverslaggevers, copingmechanismen en de journalistieke cultuur. In dit hoofdstuk maak ik de stap naar mijn eigen kwalitatieve onderzoek waarvoor ik vijf conflictverslaggevers heb geïnterviewd. Hier wordt de tweede deelvraag behandeld: *Hoe gaan Nederlandse verslaggevers in het Midden-Oosten om met de risicofactoren en de psychologische gevolgen van hun conflictverslaggeving?*

Het hoofdstuk is opgedeeld in drie delen. Allereerst geef ik kort een beschrijving van het werk van de correspondenten en hun motivatie dit werk te doen. Het tweede gedeelte gaat dieper in op de risico's van het vak en de persoonlijke impact daarvan. Het derde gedeelte gaat in op coping: hoe gaan de verslaggevers om met de risico's en stress? Binnen elk gedeelte komt de rol van de werkgever terug.

3.1. De conflictverslaggevers

Ana van Es (1985) werkt vanuit standplaats Beiroet als Midden-Oostencorrespondent voor de Volkskrant, waar ze in januari 2016 begon. 'Ik wilde graag correspondent worden en dan in een regio waar veel nieuws is. Ik ben destijds nog voor de krant naar Egypte gestuurd en zo kwam ik met de Arabische wereld in aanraking' (Bijlage 1, Interview 4). In de zomer van 2018 maakte ze een spraakmakende reis naar Jemen en deed ze verslag van de burgeroorlog daar vanaf de frontlijn. Voor deze reis kreeg ze in april 2019 een Tegel uitgereikt in de categorie Nieuwsverslaggeving (Rogmans, 2019). Ze werkt in vaste dienst.

Olaf Koens (1985) vertrok op zijn 22^e naar Moskou om zich daar te vestigen als Rusland-correspondent. Sinds najaar 2015 werkt hij als correspondent in het Midden-Oosten voor RTL Nieuws vanuit Istanbul, in vaste dienst. 'De regio heeft me altijd getrokken. Ik vind de journalistiek een van de mooiste beroepen ter wereld. Ik vind het een ontzettend groot voorrecht om overal vooraan te mogen staan. Je bent ooggetuige in de wereldgeschiedenis. Dat fascineert me mateloos' (Bijlage 1, Interview 1). In 2014 werd Koens door vakblad Villamedia uitgeroepen tot Journalist van het jaar (Pasveer, 2015).

Judit Neurink (1957) is al meer dan dertig jaar werkzaam in de journalistiek, voornamelijk voor dagblad Trouw, waar ze voorheen buitenlandredacteur was. Tien jaar geleden vertrok ze naar Irak om een mediacentrum op te zetten en journalisten te trainen. 'Toen had ik al veel over Irak geschreven. Ik voelde me verbonden met het land, en wilde meewerken aan de opbouw daar' (Bijlage 1, Interview 2). Na vijf jaar besloot ze zich als freelance correspondent te vestigen in Erbil, de hoofdstad van Iraaks Koerdistan. In 2018 is ze verhuisd naar Athene, maar ze schrijft nog steeds over Irak. Hoewel Neurink zichzelf geen conflictverslaggever noemt, is het wel een aspect binnen haar werk. '2014 was het jaar van ISIS (Islamitische Staat in Irak en Syrië). Dat heeft me de afgelopen jaren enorm bezig gehouden.'

Hans-Jaap Melissen (1968) begon zo'n twintig jaar geleden in Kosovo aan zijn carrière als oorlogsverslaggever. 'Ik heb als consument oorlogsverslaggeving gevolgd, zoals in 1991 bij de Golfoorlog. Ik heb altijd een soort borrelend gevoel gehad dat ik dat ook kon en dat ik het beter kon dan CNN' (Bijlage 1, Interview 3). Hij is freelancer en reist vanuit Nederland naar conflictgebieden in voornamelijk het Midden-Oosten, waar hij audiovisuele reportages maakt voor onder meer EenVandaag en de NTR. In 2012 werd Melissen uitgeroepen tot Journalist van het jaar (Oremus, 2012).

Joanie de Rijke (1965) is al twintig jaar freelance journalist voor voornamelijk Belgische tijdschriften, waaronder Knack. Twaalf jaar geleden is ze de oorlogsjournalistiek 'ingerold'. 'Ik ging met het Belgische leger mee naar Afghanistan. Vanaf de militaire luchthaven keek ik door de hekken en zag ik vrouwen in blauwe boerka's lopen en rook ik de geur van het land. Ik werd er heel nieuwsgierig naar' (Bijlage 1, Interview 5).

Zelfstandig werken

De verslaggevers werken in principe zelfstandig, behalve Koens, die altijd samen met zijn cameraman op pad gaat. Wel worden ter plekke een lokale fixer¹ of journalist, tolk, chauffeur en/of fotograaf ingehuurd. Individueel werken vinden zowel De Rijke, Van Es als Melissen grote voordelen met zich meebrengen, vanwege veiligheidsredenen en de flexibiliteit die een cameraploeg niet heeft. Neurink zou liever meer samenwerken met andere correspondenten, vooral vanuit financiële overwegingen en om zo onkosten te kunnen delen. Ondanks de voordelen, vindt Van Es het psychisch soms zwaar door de grote verantwoordelijkheid die het met zich mee brengt, ook voor de personen om haar heen. 'Ik ben degene die 'nee' moet zeggen als strijders me nog verder willen meenemen naar het front.'

Hoewel de verslaggevers veelal zelfstandig werken, heeft de werkgever veel invloed op het werk dat ze uitvoeren. De verslaggevers dragen hun eigen verhalen aan en vervolgens hakt de werkgever de knoop door. Dit gebeurt bij alle vijf de verslaggevers. Koens en Van Es hebben door hun vaste aanstelling een intensievere werkrelatie met de buitenlandredactie dan de andere verslaggevers. Neurink is regelmatig gefrustreerd. 'Ik ben degene die contact onderhoud. Alles moet van mij komen.' Door het weinige contact met de redactie in Amsterdam en het gemis van directe collega's, vindt Neurink het 'steeds eenzamer worden'. 'Het is af en toe wel prettig om wat meer collegiaal contact te hebben. Maar ik weet ook dat het op de redacties steeds drukker wordt.'

3.2. Gevaren en veiligheidstraining

Alle verslaggevers hebben tijdens hun werk te maken met risicovolle situaties. Neurink vertelt over bomaanslagen tijdens haar verblijf in Irak. Als ze naar Bagdad reist om verhalen te maken, neemt ze altijd voorzorgsmaatregelen. 'Ik slaap bij vrienden in huis. Niet in een hotel, dat vind ik te gevaarlijk. En ik zorg ervoor dat ik mijn chauffeur ken.' Melissen noemt ontvoeringen, soms door

¹ Een lokale contactpersoon die wordt ingeschakeld door een buitenlandse verslaggever om hem of haar te helpen bij diens journalistieke werk.

toedoen van je eigen tolk, en het gebruik van wapens en autobommen als grote gevaren. 'Er is ook wel eens gericht op mij geschoten, door mensen die dus niet konden mikken. Ik heb ook een aantal bembommen van dichtbij meegemaakt waarbij er allemaal kinderen de lucht in gingen.' De Rijke beaamt dat het meestal fout gaat door de mensen waarmee je samenwerkt.

Het grootste gevaar in conflictgebied blijft weggebruik en de kans op auto-ongelukken. 'In oorlogsgebieden doet niemand een gordel om. Ik heb veel mensen gezien die gewoon door de voorruit gevlogen zijn,' vertelt Koens. 'Het is oorlog, je hebt een chauffeur gevonden, maar die zit de hele dag te appen en te roken. Zijn airbag doet het niet, hij heeft geen gordels.' De andere journalisten beamen dit. Melissen: 'Verkeersongelukken zijn altijd het grootste risico in dat soort landen waar iedereen toch wat anarchistisch is geworden.'

Man/vrouw verschillen

Zoals in hoofdstuk 2 al naar voren kwam (zie paragraaf 2.2.), lopen vrouwen niet bewijsbaar meer risico dan mannen. De Rijke, Neurink en Van Es vinden hun vrouw-zijn juist voordelen met zich meebrengen. Het geeft hen in het vaak traditionele Midden-Oosten de mogelijkheid om met zowel de mannen- als vrouwenwereld in contact te staan. Vrouwen krijgen voornamelijk te maken met (bedreiging van) seksueel geweld. Mannen worden vaker mishandeld, ontvoerd en worden sneller doodgeschoten, zegt Van Es. 'Ook verkrachting onder zowel lokale als westerse mannen komt hier voor.'

Vorbereiding en verantwoordelijkheid werkgever

'Om geen risico te lopen, moet je thuisblijven', zegt De Rijke. 'Je moet gaan met een attitude dat je weet dat het gevaarlijk is.' Om de risico's zoveel mogelijk in te perken, maken de verslaggevers van te voren een inschatting van de veiligheid. Aan de reizen die ze maken zitten zowel financiële als fysieke beperkingen. Van Es maakt uitgebreide veiligheidsanalyses voor ze op het vliegtuig stapt, waar veel tijd en energie in gaat zitten. Dit was het geval bij haar reis naar Jemen, mede omdat er bijna geen hulpverleners en journalisten ter plekke zijn die informatie kunnen verschaffen. Ook de andere journalisten maken altijd van te voren een inschatting van de situatie. Melissen: 'Je kijkt wat de gevaarlijke plekken zijn en waar de groeperingen zitten. Ik wil wel goed beslagen ten ijs komen. Ook omdat dat onderdeel is van je veiligheid.'

Wat betreft veiligheid heeft de werkgever, voornamelijk bij de correspondenten in vaste dienst, een flinke vinger in de pap. Koens vertelt dat zowel RTL Nieuws als hijzelf 'wel redelijk conservatief' zijn als het gaat om het inschatten van risico's. Koens: 'Ik sta niet overal vooraan en hoef niet overal de eerste te zijn. Ik probeer altijd zoveel mogelijk ellende te voorkomen.' Van Es bespreekt haar gemaakte veiligheidsanalyse met de Volkskrant, samen hakken ze de knoop door of het verantwoord is om te gaan. Zo wilde Van Es in september 2017 naar Raqqa in Syrië afreizen, toen nog deels in handen van ISIS, maar daar had de redactie een slecht gevoel bij, omdat het dichtstbijzijnde ziekenhuis vanaf de frontlijn vier uur rijden was. 'Als je dan serieus letsel hebt, ben je gewoon hartstikke dood.' Ter plekke houden Van Es en de buitenlandredactie goed contact via schema's. Naderhand worden reizen geëvalueerd en de risico's besproken.

Van Es vond het een voorwaarde om in vaste dienst te gaan om dit werk te kunnen doen. Ze vindt conflictgebieden dan ook een 'heel ongeschikte plek' om gedwongen als freelancer te werken. 'Ik snap ook echt werkgevers niet die het in hun hoofd halen om hier op permanente basis met freelance correspondenten te werken.' Daarnaast vindt ze het ook op juridisch vlak niet handig. 'Als er iets gebeurt moet gewoon glashelder zijn dat de krant aansprakelijk is. En omgekeerd, de krant heeft de laatste *call* met beslissingen op het gebied van veiligheid.'

Veiligheidstrainingen

Alle journalisten, behalve Neurink, hebben tenminste één veiligheidstraining gehad waar ze leren om te gaan met risico's in een oorlogsgebied. Voor journalisten van RTL Nieuws wordt eens in de vijf jaar een veiligheidstraining gegeven. Koens: 'Het is een heel nuttige en ook heel dure training. Waar je met legerexperts, collega's en veteranen oefent en leert omgaan met wapens en met dreiging. Weten hoe vuurwapens werken. Omgaan met ontvoering.' De Rijke heeft als freelancer een veiligheidstraining en medische training op eigen initiatief gevolgd en dus ook zelf betaald.

Bij dagblad Trouw worden geen veiligheidstrainingen aangeboden, maar wordt er wel over nagedacht na een incident met een redacteur. Nu zijn er formulieren opgesteld voor iedereen die op reis gaat. 'En er zijn afspraken in het geval van ontvoering en wat de krant dan voor je kan doen. Er is nu een vangnet voor, wat heel prettig is,' zegt Neurink. Hoewel ze geen oorlogsverslaggever is – 'ik ga er pas naartoe als ik geen schervest en helm nodig heb' – betekent het niet dat risico's uitgesloten zijn en vindt ze dat trainingen aan iedereen gegeven zouden moeten worden. Wel zegt ze risico's intussen goed in te kunnen schatten als ze bijvoorbeeld naar Bagdad gaat.

3.3. Impact van traumatische ervaringen

Ondanks de goede voorbereidingen van Van Es schiet ook haar veiligheidsanalyse weleens tekort. Tijdens haar reis in Jemen stuitte zij en haar team, op weg naar een frontlijn, onverwachts op een tweede frontlijn. 'We kwamen dus letterlijk veel eerder in die oorlog dan we hadden gedacht.' Het militaire konvooi waar ze in zat, ging op het strand rijden. Van Es: 'En toen bleek dat de ene kant van het strand compleet bemind was en aan de andere kant van het strand zaten de Houthis'² in de bosjes met snipers. Dan zit je als een soort schietschijf op het strand in Jemen. Ja, dat is een clusterfuck. Het laat zien dat oorlogen heel onvoorspelbaar zijn.' Melissen maakte in 2011 een reis naar Benghazi, Libië, waar het op dat moment erg gevaarlijk was. Eén van de dagen dat hij er was, werd tijdens zijn live-verslag op de radio een straaljager uit de lucht geschoten. 's Nachts werden gebouwen rondom zijn hotel gebombardeerd. 'De heftigste dag ooit, maar zeker voor mij als journalist één van de betere dagen,' zegt Melissen.

Van de vijf journalisten is De Rijke als enige in direct levensgevaar geweest. In 2008 werd ze in Afghanistan ontvoerd door de Taliban en werd ze meermaals verkracht. 'Die ontvoering was een hele nare ervaring, maar ik heb daar niet zozeer een trauma aan overgehouden,' vertelt De Rijke. De heftigste ervaring kwam toen ze in oktober 2016 samen met oorlogsfotograaf Jeroen

² De Houthis zijn een rebelligroepering in Jemen die het noorden van het land in handen hebben.

Oerlemans een reis maakte naar Sirte, Libië. Oerlemans werd geraakt door een scherpschutter en overleed. De Rijke: 'Het was een vreselijke ervaring. Het was heel akelig en bloederig. Vooral het plotselinge van zo'n gebeuren, het was heel moeilijk te bevatten.' Meteen na de dood van Oerlemans reisde ze naar Irak om de Slag om Mosul te verslaan. 'Ik wilde daar bij zijn, maar ik voelde achteraf dat het niet goed is geweest. Ik kreeg met zoveel dood en ellende te maken en het overlijden van Oerlemans kwam nog harder aan.'

Van Es maakte eerder met Oerlemans een reis naar Libië. Voor haar was het een keerpunt in haar correspondentschap. 'De wittebroodsweken waren voorbij. Je weet van tevoren als je op deze functie solliciteert dat het een gevaarlijke baan is. Maar je weet niet wat het inhoudt. Dit vond ik heel confronterend.' Ook Koens en Melissen zijn collega's en vrienden verloren die door oorlogsgeweld zijn omgekomen. Melissen: 'Het moeilijkste zijn de dingen die dichtbij jezelf staan. Kenji Koto, een Japanse journalist, is onthoofd in Syrië. Die kende ik als een goede collega.'

Op de vraag of Koens het waard vindt om grote risico's te nemen en daar zijn leven voor te wagen, is Koens heel duidelijk: 'Het is het nooit waard. Uiteindelijk is niks het waard om voor te sterven. No fucking way. Sommige collega's mis ik nog steeds.' Daarnaast zegt hij ook altijd bang te zijn dat het een keer misgaat. 'Er zijn bepaalde journalisten die niet bang zijn. Dat snap ik niet. Angst is een hele goede raadgever. Als je bang wordt, moet je wegwezen.'

Traumatische gebeurtenissen

Naast gevaarlijke situaties zijn alle correspondenten getuige geweest van traumatische situaties waarin ze in aanraking kwamen met doden en gewonden. Melissen: 'Ik heb het allemaal gezien, ook van dichtbij. Ook stervende kinderen. Ik heb er wel eens bijgestaan dat de kinderen doodgingen en de ouders er dan bijkwamen. Het moment dat ze dat ziet is verschrikkelijk.' Wat voor Melissen persoonlijk veel impact heeft gehad, was de onthoofding van zijn tolk in Irak. 'Toen kwam het wel heel dichtbij, dat is niet leuk en shocking. Het gaat over leven en dood.'

Neurink tekende de verhalen op van de Jezidi's, een minderheid die door ISIS is mishandeld en als seksslaaf zijn gehouden. In 2015 schreef ze het boek *De vrouwen van het kalifaat*. De verhalen direct uit eerste hand horen maakte veel impact. 'Dat houd je niet heel lang vol, moet ik eerlijk zeggen. De dag na de interviews was ik echt tot niets in staat. En dan ga je het uitwerken en beleef je het opnieuw. Je stapelt het op.'

Wat voor Koens veel impact heeft, zijn niet zozeer de verhalen die hij maakt, maar de vele haatreacties die hij via sociale media krijgt. 'Ik heb het wel onderschat, moet ik eerlijk zeggen. Ik heb daar nooit veel problemen mee gehad, tot ik hier ging werken. De hoeveelheid die je over je heen gekieperd krijgt is echt rucksichloos veel. Het is van een dusdanig venijnig niveau. Op de persoon gespeeld en zo naargeestig. Ik ben daar bijna aan onderdoor gegaan destijds.'

3.4. Coping: traumaverwerking

Van Es, Melissen en Koens zeggen tijdens de interview de ellende goed te kunnen relativeren. Dat ligt zowel aan hun persoonlijkheid, als de nuttige reden waarom ze daar zijn: om verhalen te

maken. Melissen vindt het belangrijk om ter plekke te zijn. 'Ik ben niet blij met het leed van die mensen, maar ik ben wel blij dat ik er bij ben.' Hij gelooft dat zijn verhalen ertoe doen. 'En dat houdt mij nog steeds op de been. Ik leef nog steeds in de situatie waarin ik het erger vind om niet naar de oorlog te gaan, dan wel te gaan,' zegt Melissen.

Koens kan naar eigen zeggen goed omgaan met de dingen die hij tegenkomt in zijn werk. 'Ellende, honger, oppressie, misdaad. Dat heb je ook wel nodig om in dit werk te kunnen functioneren.' Ook Van Es denkt dat persoonlijkheid een belangrijke rol speelt. 'Ik was voor de krant al op plekken geweest waar een hoop doolie mensen lagen. Dus ik wist dat wel van mezelf dat ik dat wel aan kan. Dat is in deze baan wel een vereiste.' Ondanks dat het een heftige baan is, vindt Van Es het doorgaans 'heel gaaf'. 'Ik mag veel op reis en veel verhalen maken. Het is journalistiek gewoon heel erg bevredigend,' vertelt Van Es. 'Wat ik nu ga zeggen is heel fout en heel erg politiek incorrect, maar in het begin is het gewoon fantastisch. Het is een soort snoepkot waar geen einde aan komt. Oorlog is heel dankbaar reportagemateriaal.'

De verslaggevers hebben hun eigen manieren gevonden om met traumatische gebeurtenissen om te gaan. Melissen probeert zich af te sluiten van de ellende om zich heen. 'Ik probeer dan soms wel van mijn bril een camera te maken. En je hoopt dat het een soort muurtje ertussen is.' Een manier voor Koens om te ontspannen van zijn werk is zijn gezin. 'Ik heb een heel leuk gezin waar ik veel tijd mee probeer door te brengen. Dat helpt enorm.' Ook noemt Koens internationale collega's die hij tijdens zijn reizen tegenkomt. 'We zijn een klein clubje idioten. En het is ook je eerste lijn in traumaverwerking. Mensen die dezelfde baan hebben, hetzelfde meemaken, dezelfde risico's nemen en kennen.'

Wanneer Van Es bij zichzelf merkt na een reis dat ze het heeft gehad, probeert ze een vakantie te plannen. Toen ze vijf weken lang in Syrië en Irak had gezeten, vroeg ze de Volkskrant om een vakantie naar Italië voor haar te betalen. Daar stemden ze mee in. 'Ik had heel sterk het gevoel, ik moet er nu even een weekje tussenuit, want ik ga dit anders niet volhouden.' Last van slapeloosheid of herbeleving heeft ze niet. 'Als ik net uit een oorlog kom, dan slaap ik echt fantastisch, want dan ben ik zo blij dat ik eruit ben.'

Therapie

De Rijke kreeg na de dood van Oerlemans last van traumasymptomen: 'niet meer kunnen slapen, zware nachtmerries en geen rust meer kunnen vinden.' Een fotograaf waar ze mee samenwerkte wees haar op haar PTSS. 'Al snel had ik door dat ze gelijk had. Ik voelde me heel slecht en werd ook ziek.' De Rijke volgde EMDR-therapie³ op kosten van een fonds uit Londen, dat contact met haar opnam en haar aanbood haar therapie te vergoeden. 'Ik voelde me al meteen daarna een stuk beter. En rustig aan ben ik weer teruggekomen. Als je zo'n trauma verwerkt, kun je pas beginnen met rouwen. Ik heb het er heel zwaar mee gehad.' Een jaar later, in oktober 2017, keerde De Rijke terug naar Sirte om een nieuw verhaal te schrijven. 'Ik ben naar de plek teruggegaan en heb bloemen neergelegd. Dat was ook een stukje verwerken voor mij en afscheid nemen.' Ook het spreken en schrijven over de gebeurtenis werkt voor De Rijke therapeutisch.

³ Eye Movement Desensitization and Reprocessing, afgekort tot EMDR, is een therapie voor mensen die last blijven houden van de gevolgen van een schokkende ervaring (Vereniging EMDR Nederland).

Na de vele verhalen van misbruikte Jezidi-vrouwen opgetekend te hebben, merkte Neurink dat ze in de zomer van 2017 steeds prikkelbaarder en emotioneler werd. Ze volgde therapiesessies bij een vriendin, die ook therapieën voor Jezidi-vrouwen verzorgd. 'Daar hebben we er drie of vier van gedaan. Dat heeft goed geholpen, maar het is natuurlijk niet zo dat het je niks meer doet.' Neurink merkte dat ze na tien jaar Irak cynisch werd en teleurgesteld raakte in het land. 'Dat is mede de reden dat ik naar Griekenland ben gegaan. Op het moment dat je afstand neemt, merk ik dat ik er wat beter tegen kan. In Athene is het leven aangenamer.'

Naast Neurink hebben Van Es en Koens ook contact met een psycholoog. De mogelijkheid voor een psycholoog wordt aangeboden door hun werkgevers RTL Nieuws en de Volkskrant. 'Het is wel goed dat het bij RTL wordt aangemoedigd dat verslaggevers die in bepaalde gebieden zijn geweest gaan praten met een psycholoog. Volgens mij heb ik het maar twee of drie keer gedaan. Maar het is wel nuttig en het is fijn om te weten dat je iemand kan bellen als je bepaalde dingen ziet of herkent,' zegt Koens. Wel relativeert Koens de rol van RTL hierin. Het is namelijk zo dat Artsen Zonder Grenzen de dienst aanbiedt aan RTL, en RTL daar gebruik van maakt. Wel heeft RTL Nieuws een eigen vertrouwenspersoon, maar diegene heeft Koens nooit gesproken. Koens zegt dat het welzijn van journalisten uiteindelijk 'niemand ene moer interesseert. Je moet gewoon iets afleveren, een stuk of een reportage in de uitzending.'

Van Es heeft merkt dat ze steeds meer verhalen heeft die ze moeilijk bij mensen kwijt kan. 'Je kan niet je omgeving steeds gaan belasten met het verslag over je zoveelste frontlijn, je zoveelste massagraf. Maar we hebben gelukkig bij de krant een traumapsycholoog op afroep, bij Centrum 45. En ik heb een paar keer per jaar met haar contact. Gewoon om even te bespreken hoe het gaat. En dat vind ik zelf heel erg fijn.'

Rol voor de werkgever

Voor freelancers Neurink en Melissen is het aanbod vanuit hun werkgever niet aan de orde. Melissen denkt wel dat hij psychologische hulp zou kunnen krijgen als hij bij EenVandaag zou aanklaarten. Vanuit Trouw wordt geen psycholoog aangeboden voor correspondenten. 'Ze bieden het aan voor verslaggevers die op een gruwelijke reis gaan. Dan gaan ze er wel vanuit dat je even gaat praten met specialistische mensen,' zegt Neurink. Daarnaast denken zowel Neurink als Melissen dat in het geval van een freelanceovereenkomst de freelancer daar zelf verantwoordelijk voor is.

Dat er weinig aandacht is voor het welzijn van verslaggevers, is volgens De Rijke en Neurink een blinde vlek binnen de journalistiek. De Rijke heeft het over een taboe in het vakgebied. En dat ligt ook aan de journalisten zelf. Neurink: 'Er zijn journalisten die te trots zijn om te onderkennen dat er echt iets heel erg mis is en dat ze wat aan zichzelf moeten doen. Omdat het van onszelf niet binnen mag komen, maar dat kan natuurlijk niet. Dan zou je nooit meer stukken kunnen schrijven die mensen raken.'

Melissen vindt niet zozeer dat de werkgever nazorg moet bieden, maar zich beter op voorzorg kan focussen door de juiste mensen het veld in te sturen. Melissen: 'Als het goed is gaan er mensen heen die het ook aankunnen. Dat kan je psychologisch misschien niet altijd inschatten, maar je kan wel kijken naar de motivatie van mensen.' Wel is het belangrijk om daar achteraf op

te reflecteren en daarover te praten met elkaar. 'Maar we moeten ook niet overdrijven hoe groot risico wij psychologisch lopen. Ik denk dat het wel meevalt. We moeten niet gaan koketteren met het leed dat we daar gezien hebben.'

Houdbaarheid van conflictverslaggeving

Naast de risico's en de traumatische ervaringen die impact hebben op de verslaggevers is er ook nog de hoge werkdruk en stress die deze baan met zich meebrengt. Van Es vindt de reizen die ze maakt stressvol en ook fysiek zwaar. Koens zegt dat de werkdruk erg hoog is. 'De lat ligt heel hoog. Het is een vorm van journalistieke topsport.' Koens zegt niets leuker te vinden dan zijn werk en het daardoor vol te houden.

Wat Koens wel veel stress geeft, is de onzekerheid van zijn bestaan in Turkije en dat de overheid elk moment voor zijn deur kunnen staan. 'Dat ze je het land uitflikkeren. Die kans is heel reëel. Sterker nog: ik heb een tijdje een tas naast de deur gehad met een tandenborstel erin en een notitieboekje en een schone onderbroek. In het beste geval zit je maar twee dagen in de gevangenis. Niets is permanent.'

Voor Neurink levert vooral de financiële situatie veel stress op. 'Je moet echt steeds maar blijven scoren,' zegt Neurink. 'En ik weet niet voor hoelang nog. Ik probeer iets anders te vinden.' Voor freelancers zijn geen vervolgtrajecten en ook kunnen ze niet op de redactie in Nederland aanschuiven als ze willen stoppen. En dat terwijl 'een aantal van die freelancers wel beeldbepalend zijn voor de krant', zegt Neurink. De Rijke benoemt dat conflictverslaggeving duur is als freelancer. 'Je moet het graag doen om wat voor reden dan ook, maar helemaal niet voor het geld.'

Melissen ziet vooralsnog geen ander bestaan voor zich, maar houdt de mogelijkheid altijd open dat hij er de volgende dag mee stopt, als hij niet meer in zijn vak zou geloven. Koens en Van Es zeggen beiden dit werk niet voor de rest van hun leven te kunnen doen. Van Es heeft de afspraak altijd te kunnen stoppen met haar baan wanneer ze dat wil. 'Dan maken ze [in Amsterdam] wel een bureau voor me leeg. Daar zullen ze misschien niet zo blij mee zijn, maar het kan wel.' De Rijke denkt er nog niet aan om te stoppen met haar werk, ondanks de vele narigheid die ze heeft meegemaakt.

Conclusie

Alle vijf de verslaggevers krijgen tijdens hun werk te maken met zowel als psychologische risico's. De verslaggevers bereiden zich goed voor op de reizen die ze maken, en de meesten hebben veiligheidstraining gevolgd. De meeste verslaggevers zeggen goed met de ellende om te kunnen gaan. Toch hebben sommige gebeurtenissen en verhalen veel impact; wanneer een collega wordt gedood zoals in het geval van Jeroen Oerlemans. De copingstrategieën om heftige gebeurtenissen te verwerken, variëren. De meesten praten met een psycholoog – soms aangeboden vanuit de werkgever –, naaste collega's, vallen terug op hun sociale omgeving of gaan er even tussenuit. Oorlogsverslaggeving is 'journalistieke topsport' en zorgt voor veel stress. Hoewel de drijfveren van

de journalisten uiteen lopen, vinden ze hun functie nut hebben. Dat geeft zingeving en is ook een manier van coping. Freelancers kunnen veel minder vaak gebruik maken van veiligheidstrainingen en een psycholoog vanuit de werkgever. De vaak zware financiële situatie kan zorgen voor onzekerheid en stress en geeft ze niet de kans om lang bij te komen. Ook geven verslaggevers aan dat openheid over trauma binnen de journalistieke cultuur een blinde vlek en een taboe is.

Hoofdstuk 4

Best practice: hoe trauma-proof zijn redacties?

Zoals in hoofdstuk 2 naar voren kwam, is er binnen de journalistieke cultuur weinig ruimte voor openheid over psychische problemen en reflectie (zie paragraaf 2.4.). Hoge ambitie, aanzien en de angst om geen nieuwe klussen toegewezen te krijgen zorgt ervoor dat veel journalisten zich niet durven uitspreken. Ook sommige verslaggevers gaven dit aan in hoofdstuk 3 en spreken over een blinde vlek en een taboe binnen de journalistiek. Ook kwam naar voren dat voor werkgevers een belangrijke rol is weggelegd wat betreft veiligheidstrainingen en nazorg.

In dit hoofdstuk wordt de derde en laatste deelvraag beantwoord: *Wat doen Nederlandse nieuwsorganisaties om conflictverslaggevers te beschermen en wat kunnen ze daarin verbeteren?* Aan de hand van interviews met Marloes de Koning, chef buitenland van NRC, en Peter ter Velde, veiligheidscoördinator bij de NOS en veiligheidstrainer voor de NVJ, laat ik zien wat er momenteel binnen Nederlandse nieuwsorganisaties wordt gedaan. Dit wordt onderbouwd met literatuur. Dit hoofdstuk geeft weer wat er binnen het vakgebied moet veranderen en op welke manier dat kan gebeuren. In paragraaf 4.1. wordt een beeld gegeven van het beleid rondom veiligheidstrainingen en nazorg bij Nederlandse nieuwsorganisaties. In paragraaf 4.2. laat ik zien wat er kan veranderen binnen het werkgebied en hoe er meer bewustzijn over het onderwerp kan komen – door trainingen, beleid en educatie.

4.1. Nederlandse redacties

Dat de verantwoordelijkheid voor trauma een grijs gebied kan zijn, laat de casus van Charles Sanders zien, voormalig oorlogscorrespondent voor de Telegraaf. In de afgelopen 25 jaar reisde Sanders zeventig keer naar conflictgebieden. Sanders zit sinds november 2015 thuis met PTSS als gevolg van zijn werk, zegt zijn advocaat. Hij wil een vertrekregeling treffen met de Telegraaf, maar die onderschrijft zijn diagnose niet, schrijft de Volkskrant in een reconstructie. Dat oorlogsjournalistiek niet alleen maar romantisch is, ervaart hij als hij in Bosnië wordt beschoten. De genocide in Rwanda maakt veel impact op hem, hij krijgt de verminkt lichamen niet meer uit zijn hoofd. Hij kampt met angst en schuldgevoel, maar vertelt daar niets over tegen de Telegraaf, uit de angst om weggezet te worden als 'softie' (Dongen, 2016).

In 2003 krijgt Sanders last van somberheid, flashbacks en slaapproblemen. De vraag is: wie is aansprakelijk voor zijn welzijn? Volgens de reconstructie biedt de Telegraaf geen nazorg en vraagt nooit eens hoe het met hem gaat. Anderzijds is het Sanders te wijten dat hij zijn werkgever veel te laat inlicht over zijn toestand. Het artikel geeft stof tot nadenken en roept de vraag op of dit op andere redacties beter geregeld is. Ook de Nederlandse Vereniging van Journalisten sprak zich uit over deze zaak. Volgens Thomas Bruning, secretaris van de NVJ, zijn hoofdredacties zich te weinig bewust van het belang van nazorg en veiligheidstrainingen (Dongen, 2016).

Veranderingen op redacties

In hoeverre veiligheidstrainingen en nazorg wordt aangeboden, verschilt erg per mediaorganisatie. De NOS houdt zich al vanaf 2003 actief bezig met veiligheid voor correspondenten en reizende verslaggevers, daarmee waren ze de eerste. Dit beaamt ook Ter Velde. Iets later volgt RTL Nieuws ook met trainingen (Dongen, 2016). Kranten doen in die tijd nog niet mee. Dit komt omdat de verslaggevers minder gevaar lopen dan cameraploegen met apparatuur en omdat vooral correspondenten in de regio, en geen aparte oorlogsverslaggevers, worden ingezet voor dit soort verslaggeving (Dongen, 2016).

De Volkskrant maakt gebruik van een psycholoog op afroep, zoals Ana van Es in haar interview vertelde (zie paragraaf 3.4). Ook worden de medewerkers op training gestuurd. In 2010 wordt Afghanistan-correspondent Natalie Righton voor het eerst op gesprek gevraagd door de personeelschef om over stress te praten. Dat is op eigen initiatief van haar leidinggevende, beleid lag er toen nog niet (Righton, 2013). Sinds eind 2016 is er binnen de Volkskrant een protocol voor crisisverslaggeving gekomen.

In 2016 zegt Bruning in het artikel van de Volkskrant dat er bij kranten nog ruimte is voor verbetering. 'De begeleiding van journalisten is nog te vaak een ondergeschoven kindje.' Zo blijkt uit het interview met Neurink dat Trouw pas in 2018 is gaan nadenken over een veiligheidsprotocol (zie paragraaf 3.2.). Daarnaast wordt bij Trouw geen psychologische hulp aangeboden (zie paragraaf 3.4.). In 2015 tekende de NOS als enige Nederlandse media een convenant voor de veiligheid van journalisten in gevaarlijke gebieden, samen met media als Reuters en de BBC (Dongen, 2016).

De situatie bij NRC

De thema's veiligheid en welzijn voor correspondenten staan op de agenda van NRC, blijkt uit interview met chef buitenland Marloes de Koning. Zo bieden ze alle correspondenten, 22 in totaal en bijna allemaal freelancers, zowel psychologische hulp als veiligheidstrainingen aan. Sinds drie jaar is er contact met een psycholoog van Artsen Zonder Grenzen, waar ook NOS en RTL Nieuws gebruik van maken. Tegenwoordig is het zo dat elke correspondent, ongeacht waar hij of zij heen gaat, een keer bij de psycholoog langsgaat. 'Als ik de indruk heb dat iemand een belastende reis heeft gemaakt, dring ik daar nog eens op aan', zegt De Koning. 'Liever een keer te veel dan te weinig. We moeten het faciliteren en aanbieden op onze kosten, en dan moedig ik dat van harte aan' (Bijlage 1, Interview 7).

Gevaarlijke reizen worden altijd uitvoerig besproken en de risico's ingecalculeerd. 'De indruk moet niet ontstaan dat ik diegene aanmoedig om extra risico's te nemen. Voor mij is het belangrijk dat mensen zich altijd vrij voelen om een reportage niet te maken,' zegt De Koning. 'Geen enkel verhaal is jouw leven waard, dat moet heel duidelijk zijn. We maken samen een zo goed mogelijke inschatting van de situatie en we bezuinigen niet op veiligheid.'

De aandacht voor veiligheid en welzijn is niet altijd zo intensief geweest. Bij NRC ging het mis toen ze in september 2017 negatief in het nieuws kwamen. China-correspondent Oscar Garschagen werd van zijn post gehaald nadat hij ethische grenzen had overschreden. Hij kampte

de laatste jaren met burn-outverschijnselen en depressies, maar ging door 'tegen alle signalen in'. Hij wilde naar eigen zeggen bewijzen nog op topniveau te kunnen presteren (Vandermeersch, 2017). De werkdruk bleek te hoog en de ombudsman zei in een artikel dat NRC daar lessen uit zou trekken. 'De krant gaat een externe vertrouwenspersoon' aanstellen. ... Chefs krijgen een handleiding om signalen van overbelasting beter te herkennen,' schrijft de ombudsman in een artikel. De meest cruciale les is dat de krant wil werken aan een open cultuur waarin collega's open over hun welzijn praten (De Jong, 2017).

Volgens De Koning is na deze affaire meer bewustwording gekomen voor te hoge werkdruk. 'Voor correspondenten proberen we er wel op te letten. Niet voor elk wissewasje bellen, bijvoorbeeld'. Ze geeft toe dat het hiervoor niet altijd even serieus is opgepakt en het de laatste jaren beter gaat. Zelf heeft ze daar geen aandeel in gehad; ze is pas sinds een jaar chef op de buitenlandredactie. Verder benadrukt De Koning dat NRC het 'heel netjes doet'. Ze bieden 'een fatsoenlijk contract' en op de redactie is begrip voor persoonlijke situaties. Dat freelancers zich kwetsbaar voelen, is volgens haar deels onoplosbaar, omdat ze op afstand zitten. Wel is er met elke correspondent elke week een paar keer contact. De Koning: 'Vanuit NRC wordt wel gedacht: je bent van ons en we zorgen voor je. Dat zie ik nu ik aan de andere kant zit. Als correspondent denk je nog afgerekend te worden op je laatste stuk.'

4.2. Verbetering binnen het vakgebied

In de loop der jaren zijn de meeste Nederlandse redacties meer aandacht gaan besteden aan veiligheid en psychologische opvang. Maar er zijn nog steeds stappen te maken, zo blijkt uit de interviews.

Veiligheidstraining en voorbereiding

Veiligheidstraining als voorbereiding is essentieel voor conflictverslaggevers, zegt Ter Velde (Bijlage 1, Interview 6). In driedaagse trainingen die hij geeft voor de NVJ leren journalisten onder meer risicoanalyses maken, wapens herkennen en maatregelen nemen in conflictgebied. Ter Velde: 'De voorbereiding is echt 80 procent van je veiligheid.' Binnen de trainingen is er ook een psycholoog die uitleg geeft over wat er met je gebeurt tijdens een zware reis. 'Je staat onder hele zware stress, en daar moet je van herstellen,' zegt Ter Velde. Tijdens de training leren journalisten de eerste tekenen van PTSS herkennen en leren ze hoe je hoofd werkt op het moment van zware stress. De belangrijkste les die ze meekrijgen is dat je lichaam en geest van die zware stress moeten herstellen. 'Dus na zo'n reis moet je van je werkgever een periode van rust krijgen om bij te komen,' benadrukt Ter Velde.

Bewustwording en cultuurverandering

Om journalisten zo goed mogelijk bij te staan, is er allereerst een veilige cultuur nodig 'waarin journalisten kunnen aangeven dat het even niet zo goed met ze gaat,' zegt Ter Velde. En dat die journalisten vervolgens even uit de wind gehouden worden. 'Organisaties moeten zelf met een voorstel komen om journalisten bij te staan.' Verschillende onderzoekers pleiten voor meer

emotional literacy. Een van de elementen daarvan is dat individuen, en dus ook leidinggevers in mediaorganisaties, de capaciteit ontwikkelen om de emotionele status van henzelf en anderen te observeren en daarop te reflecteren (Richards, 2011; Loyn, 2007).

Journalisten voelen zich in de kou staan als niet wordt begrepen wat ze doormaken (Keats M. B., 2009). Ter Velde: 'De generatie boven mij kreeg te horen na een reis te horen op de redactie: "Heb je een leuke vakantie gehad?" Dat soort opmerkingen zijn dodelijk. Zo iemand heeft het heel zwaar gehad. De impact werd niet serieus genomen.' Langzaam maar zeker is volgens Ter Velde het besef gekomen dat journalisten ook maar gewoon mensen zijn.

Beleid vanuit werkgevers

Pas wanneer bewustwording is ontstaan, kan er ook beleid gemaakt worden. Leidinggevers in het proces van veiligheid en nazorg betrekken is belangrijk, omdat ze veel minder zicht hebben op wat verslaggevers 'in het veld' meemaken, maar ze wel verantwoordelijk zijn voor de protocollen. Zo is niet iedere werkgever zich ervan bewust dat de journalist na een gevaarlijke reis bij moet komen. 'Pas sprak ik een journalist die na elke reis onmiddellijk weer aan het werk moet. Dat kan dus niet.' Ter Velde heeft de werkgever daarop aangesproken. 'Tien dagen naar een zwaar gebied betekent dat je ongeveer vijf dagen vrij moet hebben.'

Dat bewustwording van dit probleem zo lang heeft geduurd, ligt volgens Ter Velde ten grondslag aan het feit dat leidinggevers niet weten wat conflictverslaggevers doormaken. Ter Velde: 'Je moet niet vergeten dat veel werkgevers zelf nooit in zulke omstandigheden zijn geweest. Terwijl ze moeten weten waar hun werknemer doorheen gaan. Hoe begeleid je mensen tijdens hun reis? Hoe vang je ze op na afloop?' Om dit te veranderen zouden leidinggevers ook zelf eens een veiligheidstraining moeten volgen.

Bij NRC gaan naast correspondenten ook leidinggevers naar veiligheidstrainingen. 'Het gaat erom dat wij eraan denken om naar dat soort dingen te vragen. Wie bellen we als jij samen met je fixer in de problemen bent en in welk hotel slaap je?', zegt De Koning. Ze brengt haar eigen ervaring als correspondent mee in de gesprekken die ze met de freelancers voert. Voorheen werkte De Koning als correspondent op de Balkan en in Griekenland en Turkije. Meerdere keren reisde ze af naar conflictgebieden in Irak. 'Ik denk dat het voor de correspondenten prettiger is om te praten met iemand die hetzelfde soort werk gedaan heeft. Iemand die dat begrijpt.'

Dat er op redacties geen beleid ligt voor de veiligheid van werknemers, ook voor freelancers, is voor Ter Velde onbestaanbaar. 'Dat freelancers geen rugdekking hebben, geen verzekering, dat kan gewoon niet.' Volgens Ter Velde zijn werkgevers verantwoordelijk voor de veiligheid van werknemers, ook van freelancers, mits zij zich aan de veiligheidsprotocollen houden. Maar dan moeten die er wel liggen. De Koning geeft toe dat ook zij weleens in de verleiding komt om een freelancer, die niet op vaste basis voor ze werkt, een verhaal te laten maken zonder verzekering. 'Die hebben zichzelf afgeschoten ergens naartoe en zitten op het juiste moment op de juiste plek en melden zich dan'. Hier gebruik van maken doen ze dan ook zo min mogelijk.

Daarnaast kan de steun van een werkgever in kleine dingen zitten. Ter Velde: 'Bij de NOS staat na een heftige reis een collega je op te wachten op Schiphol, gewoon om even een kop koffie te drinken. Het is een hele kleine vorm van zorg, maar wat wel heel bijzonder is.'

Educatie

Educatie kan een rol spelen in het mogelijk maken van een cultuuromslag: binnen het curriculum van journalistiek-studies kan meer aandacht besteed worden aan traumagerelateerd nieuws en hoe om te gaan met traumaslachtoffers, beargumenteren verschillende onderzoekers (Faithhorn, 2002; Kay, 2010). Hierdoor leren studenten hun eigen cognitieve en emotionele functioneren begrijpen, maar ook dat van hun publiek en de personen die ze interviewen.

Meerdere universiteiten hebben tijdens de jaren '90 onderwijs over trauma opgenomen in hun curriculum, waaronder de Washingtons School of Communication met het Dart Center for Journalism and Trauma (Faithhorn, 2002). Dart Center is de grootste autoriteit op het gebied van journalistiek en trauma en door het werk dat zij doen – kennis verspreiden en bijvoorbeeld een gratis PTSS-hulpprogramma aanbieden – creëren ze meer bewustzijn en zetten ze dit onderwerp op de journalistieke agenda (Dart Center for Journalism and Trauma, 2016).

Door al bij studenten te beginnen, kunnen deze als nieuwe generatie een nieuwe cultuur naar de redacties brengen. Hiermee wordt verandering van de norm aangemoedigd (Kay, 2010). Daarnaast kan educatie ook worden gegeven in de vorm van artikelen, workshops voor redacties en op conferenties (Keats M. B., 2012). Dat gebeurt bijvoorbeeld al op het *International Journalism Festival* dat jaarlijks in Perugia, Italië wordt gehouden. Elk jaar zijn meerdere panels ingedeeld op de thema's als veiligheid, welzijn en gezonde werkomgeving.

Wanneer journalisten kennis en inzicht hebben van trauma, en dus *emotional literate* zijn, zullen ze PTSS, of de eerste tekenen daarvan, eerder bij zichzelf en bij anderen herkennen. Ook is het bevorderlijk voor de kwaliteit van de verslaggeving. Voor journalisten die traumaslachtoffers interviewen is het goed om te weten hoe ze op een juiste wijze met slachtoffers om kunnen gaan (Simpson, 2006). Journalisten publiceren vaak in hoge snelheid het ene na het andere verhaal en hebben daardoor weinig tijd om te controleren wat hun verhalen doen met zowel hun bronnen als het publiek (Richards, 2011).

Persoonlijke aanpak

Journalisten hebben ook zelf de verantwoordelijkheid hun gezondheid in de gaten te houden en juiste copingmechanismen te ontwikkelen. Ter Velde: 'Er is nog teveel een houding dat het nou eenmaal bij het vak hoort.' Hij ziet wel dat ook dit de laatste jaren aan het kantelen. Volgens Ter Velde zijn de eerste stappen gezet na de genocide in Rwanda, toen journalisten massaal getraumatiseerd raakten. Onderzoek was er toen nog amper. Nu ontstaat meer bewustwording doordat journalisten ook vaker zelf naar buiten komen met persoonlijke verhalen, zoals David Jan Godfroid, Rusland-correspondent voor de NOS, dat deed in 2017. Na anderhalf jaar intensief bezig te zijn geweest met de oorlog tussen Rusland en Oekraïne en de MH17-ramp stortte hij zelf in:

Was de NOS in die anderhalf jaar een harteloze correspondenten-uitmelker? Het was in ieder geval een meedogenloze veelvraat. Maar als er ergens verantwoordelijkheden moeten worden neergelegd, dan is het toch vooral op mijn eigen bordje. Ik herkende en erkende dat het allemaal wat veel was. Té veel, naar mate de maanden vorderden. En toch ging ik door. Ik schreef al: je bent journalist of je bent het niet. Je wilt erbij zijn, je wilt verslag doen. Dat zit in je bloed (Godfroid, 2017).

Godfroid lichtte de buitenlandredactie in over zijn toestand. Vervolgens deed Godfroid wekenlang niks, en mocht hij niks doen. Daar was geen discussie over mogelijk bij de NOS. 'Er moet structureel aandacht zijn voor het onderwerp. Niemand schiet er iets mee op als het lijntje breekt. Correspondenten moeten 'nee' durven verkopen als het te veel dreigt te worden en Hilversum moet dat 'nee' accepteren,' schrijft hij (Godfroid, 2017). Ter Velde: 'David Jan is een exemplarisch verhaal. Het is een mooi voorbeeld hoe hij het heeft aangegeven.'

Websites als Dart Center en Poynter geven tips hoe journalisten met trauma kunnen omgaan, zoals de niet te onderschatten meerwaarde van een goede therapeut. De experts van Dart Center raden aan om nieuws en het journalistieke werk te relativiseren en te luisteren naar lichaamssignalen zoals moeheid en concentratieproblemen. Een belangrijk punt is ook dat niet alle coping mechanismen even goed voor je zijn, oftewel: blijf weg van alcohol en drugs (Cobham, 2019).

In de interviews komt ook naar voren dat het inlichten van naaste collega's of medefreelancers, heel nuttig kan zijn, zodat zij zich bewust zijn van de problemen en de persoon kunnen ondersteunen. In de tijd dat Ter Velde in Afghanistan werkte, ging hij wel eens een biertje drinken met andere correspondenten daar. 'Dat was echt therapeutisch. Het zijn de enigen die je echt begrijpen.' Ook Olaf Koens geeft dit aan in zijn interview. Daar komt bij dat correspondenten die in het buitenland wonen een grotere verantwoordelijkheid voor zichzelf hebben, benadrukken zowel De Koning als Ter Velde. 'Als het niet goed gaat is dat makkelijker verborgen te houden. En dat ondervang je niet helemaal,' zegt De Koning. 'Ze zitten nou eenmaal op afstand.'

Conclusie

Dat trauma en psychologische welzijn onder conflictverslaggevers en correspondenten nog een nieuw thema is, blijkt uit het feit dat meerdere grote mediaorganisaties in Nederland nog maar sinds een paar jaar beleid en veiligheidsprotocollen hebben liggen. Een van de redenen dat er weinig aandacht voor is, komt door de positie van de leidinggevenden: zij zijn immers nooit in oorlogsgebied geweest. Volgens veiligheidsexpert Ter Velde zijn werkgevers volledig verantwoordelijk voor het welzijn van hun medewerkers en moeten zij dus voor solide beleid zorgen – ook voor freelancers. Zowel redacties als conflictverslaggevers moeten meer kennis en inzicht krijgen in psychische problemen, waaronder trauma. Door deze kennis wordt PTSS eerder herkent. Eerst is bewustwording nodig en verandering in beleid voordat er daadwerkelijk een omslag in journalistieke cultuur kan komen.

Hoofdstuk 5

Conclusie

In deze conclusie wordt antwoord gegeven op de onderzoeksvraag: *Hoe gaan Nederlandse conflictverslaggevers in het Midden-Oosten en nieuwsorganisaties om met de psychologische gevolgen van conflictverslaggeving?*

Tijdens het uitoefenen van hun werk krijgen conflictverslaggevers te maken met grote persoonlijke risico's zoals intimidatie en geweld en zijn ze ooggetuige van traumatische gebeurtenissen. Als gevolg hiervan ontwikkelt een significante minderheid psychische problemen zoals compassion fatigue, depressie of PTSS. Andere risico's die kunnen bijdragen aan het ontwikkelen van een trauma of burn-out zijn onder meer financiële problemen en een lage werktevredenheid.

De Nederlandse conflictverslaggevers gaven aan goed om te kunnen gaan met de confrontatie van ellende, mede door hun persoonlijkheid. Ze beschermen zichzelf zo goed mogelijk tegen risico's door veiligheidstrainingen te volgen en voor ze op reis gaan een veiligheidsanalyse te maken. Werkgevers hebben hier alleen een rol in wanneer er sprake is van een vast contract. Toch zijn niet alle risico's uitgesloten, sommige gebeurtenissen hebben veel impact; zoals het overlijden van collega's en gruwelijke beelden en verhalen die ze tegenkomen tijdens hun werk in oorlogsgebied.

Daarnaast is oorlogsverslaggeving 'journalistieke topsport' en zorgt het voor veel werkdruk en stress. De conflictverslaggevers passen veel diverse copingstrategieën toe. De meesten praten met een psycholoog om zichzelf 'gezonder' te houden – bij de correspondenten in vaste dienst wordt dit aangeboden door hun werkgever. Andere manieren van coping zijn praten met naaste collega's, terugvallen op de sociale omgeving of er even tussenuit gaan. Maar vooral ook de reden dat ze in oorlogsgebied zijn, om verhalen te maken, is een manier van coping. Het nut en belang van hun werk geeft zingeving, dat maakt dat ze beter kunnen relativeren.

Freelancers zitten in een moeilijker situatie: ze kunnen veel minder vaak gebruik maken van een vangnet. Hun opdrachtgevers bieden geen veiligheidstrainingen en mogelijkheid voor een psycholoog aan. De vaak zware financiële situatie kan zorgen voor onzekerheid en stress. Freelancers moeten 'blijven scoren' in hun werk en krijgen niet de kans om lang bij te komen van een reis.

Binnen de journalistieke cultuur is weinig ruimte voor reflectie en openheid over psychische problemen. Hoge ambitie, aanzien en de angst om als incapabel gezien te worden wanneer je met een trauma naar buiten komt, zorgen ervoor dat veel journalisten zich niet durven uitspreken. Dit wijst op een zwijgcultuur en een blinde vlek binnen de huidige journalistieke cultuur. Dat er weinig onderzoek gedaan is naar dit thema binnen Nederland gedaan, is ook niet bevorderlijk voor de bewustwording.

Binnen een paar grotere Nederlandse media – NOS, RTL Nieuws, de Volkskrant en NRC – ligt er beleid, soms pas sinds een paar jaar. Ook NRC heeft het door schade en schande moeten leren, toen een van hun correspondenten ethische grenzen over ging, naar eigen zeggen kwam dit

door te hoge werkdruk. Zij moedigen veiligheidstrainingen en in gesprek met een psycholoog nu erg aan. Een krant als Trouw heeft geen beleid liggen: ze bieden zowel geen veiligheidstrainingen als nazorg aan in de vorm van een psycholoog. Het is dus relatief heel kort geleden dat voornamelijk geschreven media stappen hebben ondernemen, en nog steeds is dit niet overal gebeurd.

Steeds meer is het besef gekomen, mede door verhalen van journalisten zelf, dat journalisten ook maar gewoon mensen zijn, en dus ook last kunnen krijgen van wat ze in oorlogsgebied gezien hebben. Belangrijk om werktevredenheid hoog te houden, en daarmee ook de kans op psychische problemen te verkleinen, is om journalisten het gevoel te geven dat leidinggevendenden ze ondersteunen als ze het moeilijk krijgen. Binnen de journalistiek moet meer *emotional literacy* komen: individuen, en dus ook leidinggevendenden in mediaorganisaties, moeten de capaciteit ontwikkelen om de emotionele status van henzelf en anderen te observeren en daarop te reflecteren. Door middel van onderzoek, educatie en trainingen kan er meer bewustzijn ontstaan over dit probleem, en daarmee ook beleid aangepast worden op wat conflictjournalisten nodig hebben. Pas dan kan de journalistieke cultuur opener worden en zowel voorzorgsmaatregelen als psychologische hulp nadien de norm worden.

Aanbevelingen

Om meer bewustwording te creëren onder zowel conflictverslaggevers als redacties is het van belang dat werkgevers zich proactief opstellen, beleid maken wanneer dat er nog niet ligt en aan hun medewerkers het signaal geven dat dit onderwerp op de agenda staat. Hierdoor trekken ook verslaggevers eerder aan de bel wanneer ze last krijgen van trauma-symptomen of andere psychische klachten. Belangrijk is dat dit ook duidelijk naar freelancers wordt gecommuniceerd. Kennis over wat extreem stressvolle situaties mentaal met je doen, en wat de eerste tekenen zijn van trauma, moet gemeengoed worden. Zo kunnen de eerste tekenen van een burn-out of PTSS in een vroeg stadium al herkend worden. Kennis kan opgedaan worden door bijvoorbeeld trainingen en workshops.

Werkgevers zijn verantwoordelijk – ook voor freelancers – en moeten zorgen dat er in samenwerking met de verslaggever een degelijke risicoanalyse ligt, de verslaggever verzekert is en voor vertrek op veiligheidstraining is geweest. Tijdens de reis moet er om de zoveel tijd contact zijn met de redactie, als controle of de journalist nog veilig is, maar ook om eventuele niet voorziene risico's te kunnen overleggen.

Wanneer de verslaggever terug komt van een reis, of dit nu naar Nederland is of een standplaats in de regio, is het van belang dat de persoon tijd krijgt om mentaal en fysiek bij te komen van de stress. De werknemer moet hierbij zelf aangeven hoe lang hij of zij nodig heeft om weer volledig aan te sterken. Ter Velde gaf de volgende berekening: een dag in conflictgebied is bij thuiskomst een halve dag vrij.

Er moet ook contact opgenomen kunnen worden met een psycholoog, wanneer de werknemer daar behoefte toe voelt. De werkgever is verantwoordelijk voor de kosten en heeft ook de taak om de psycholoog (of eventuele vertrouwenspersoon) aan de verslaggever voor te stellen. Werkgevers kunnen niet voor een dubbeltje op de eerste rij zitten en moeten medeverantwoordelijkheid dragen voor de gevaren die conflictverslaggevers lopen, zodat ook freelancers er met een fatsoenlijke beloning en zonder psychische kleerscheuren vanaf komen.

Productie

Onderstaand artikel wordt gepubliceerd op de website van het Stimuleringsfonds voor de Journalistiek (www.svdj.nl). Zie bijlage 3 voor de toezegging.

De meeste doorgewinterde oorlogsjournalisten hebben het vak in de praktijk geleerd, zonder behoorlijke veiligheidstraining, adequate ondersteuning vanuit redacties en psychologische hulp na een zware reis. Maar conflictverslaggevers zijn niet immuun voor de dingen die ze zien en meemaken in oorlogsgebied. Toch is er weinig aandacht voor het psychische welzijn van conflictverslaggevers.

Wat de gevolgen zijn van de grote risico's die journalisten lopen, is in de afgelopen jaren geregeld langsgelopen in het nieuws. Journalisten lopen het gevaar op ontvoering, verwonding of moeten het met de dood bekopen, zoals Nederlandse fotograaf Jeroen Oerlemans in 2016 toen hij in Libië werd doodgeschoten door IS. Minder zichtbaar is het risico om ook psychische wonden op te lopen als gevolg van oorlogsverslaggeving, in de vorm van een depressie of trauma.

Dat veel journalisten onder hoge werkdruk en stress staan, zal niemand in het vakgebied verbazen. Maar journalistiek is ook een beroepsgroep dat niet graag om hulp vraagt. Toch loopt significante minderheid van oorlogsverslaggevers een posttraumatische stressstoornis op als gevolg van de traumatische gebeurtenissen die ze meemaken, blijkt uit onderzoek. In de huidige journalistieke cultuur is het moeilijk om naar buiten te komen met psychische problemen die zijn ontstaan door stressvol of gevaarlijk werk. Hoge ambitie en het idee dat conflictverslaggeving aanzien en nieuwe carrièremogelijkheden geeft, zorgt ervoor dat veel journalisten zich niet uitspreken over hun angsten en onzekerheden. Of ze vinden dat het 'part of the deal' is. Zeker voor jonge journalisten die zichzelf willen bewijzen, is dit een risico. Dit wijst op een zwijgcultuur en een blinde vlek binnen de huidige journalistieke cultuur.

Daarnaast zijn leidinggevendenden zich niet bewust van de grote persoonlijke risico's waar conflictverslaggevers mee te maken krijgen. Ze zijn immers zelf nooit in oorlogsgebied geweest. Niet alleen doorgewinterde oorlogscorrespondenten krijgen last van nachtmerries en flashbacks. Ook journalisten die rechtbankverslaggever zijn of lokaal nieuws verslaan en als eerste ter plekke zijn bij schietpartijen en branden, kunnen hier last van krijgen. Dit maakt dit onderwerp extra urgent voor redacties.

De laatste jaren is hier wel verandering in gekomen. Twee decennia geleden werden de eerste stappen gezet, toen groot onderzoek gedaan werd naar trauma onder oorlogsverslaggevers. Nu ontstaat meer bewustwording doordat journalisten ook zelf naar buiten komen met persoonlijke verhalen over hoge werkdruk en psychische problemen. Binnen de journalistieke cultuur treden nu meer veranderingen op: journalisten hebben altijd geleerd slechts de boodschapper, en dus geen onderdeel, van het verhaal te zijn. Mede door een grotere

diversiteit in klasse, gender en leeftijd is dit nu aan het veranderen. De journalist als merk is belangrijker geworden en van verhalen vanuit ik-perspectief kijkt niemand meer van op.

Freelancer vs. vaste dienst

Toch zijn er nog stappen te zetten. Zo zijn de verschillen tussen freelancers en verslaggevers in vaste dienst groot. Freelancers moeten zelf opdraaien voor de kosten van veiligheidstraining en een psycholoog nadien – vaste krachten krijgen dit allemaal vergoed en hebben door hun dienstverband de mogelijkheid om meer rust te nemen na een zware reis. Ook de zware financiële situatie zorgt onder freelancers voor stress. Niet produceren betekent immers ook geen geld verdienen.

Ana van Es werkt als Midden-Oostencorrespondent voor de Volkskrant en maakt veel risicovolle reizen in de regio. In vaste dienst gaan vond ze een voorwaarde om dit werk te kunnen doen. Dit geeft haar de mogelijkheid zich grondig voor te bereiden op gevaarlijke reizen. Ze vindt conflictgebieden dan ook een 'heel ongeschikte plek' om gedwongen als freelancer te werken. 'Ik snap ook echt werkgevers niet die het in hun hoofd halen om hier op permanente basis met freelance correspondenten te werken.' Daarnaast vindt ze het ook op juridisch vlak niet handig. 'Als er iets gebeurt moet gewoon glashelder zijn dat de krant aansprakelijk is. En omgekeerd, de krant heeft de laatste *call* met beslissingen op het gebied van veiligheid.'

Bij dagblad Trouw ligt dat anders. Judit Neurink werkt als correspondent in Irak en ondanks dat ze niet naar frontlinies afreist – 'ik ga er pas naartoe als ik geen scherfvest en helm nodig heb' – krijgt ze wel met risico's te maken. Een veiligheidstraining heeft ze nooit aangeboden gekregen vanuit Trouw. Haar financiële situatie levert haar stress op. 'Je moet steeds maar blijven scoren,' zegt Neurink. Vanuit Irak tekende ze de verhalen op van misbruikte Jezidi-vrouwen. Deze vreselijke verhalen uit eerste hand horen, maakte veel impact op haar. Ze volgde therapie-sessies bij een vriendin om deze verhalen los te kunnen laten. Vanuit Trouw wordt geen psychologische steun aangeboden.

Binnen een paar grotere Nederlandse media – NOS, RTL Nieuws, de Volkskrant en NRC – ligt er beleid, maar soms pas sinds een paar jaar. Zo kwam NRC in 2017 nog negatief in het nieuws toen China-correspondent Oscar Garschagen ethische grenzen had overschreden. Naar eigen zeggen kwam dit door te hoge werkdruk. NRC beloofde lessen te trekken uit deze affaire. Inmiddels zijn er stappen gezet: veiligheidstrainingen en de aanmoediging om bij een psycholoog langs te gaan na een zware reis, staan prominent op de agenda. Volgens Marloes de Koning, chef buitenland, is na deze affaire meer bewustwording gekomen voor te hoge werkdruk. 'Maar het is niet altijd even serieus opgepakt, de laatste jaren gaat het beter.'

Steeds meer is het besef gekomen dat journalisten ook maar gewoon mensen zijn, en dus ook last kunnen krijgen van wat ze in oorlogsgebied gezien hebben. Om de werktevredenheid hoog te houden en daarmee ook de kans op psychische problemen te verkleinen, is het zaak om journalisten bij te staan met psychologische hulp als ze dat nodig hebben. Goede voorbereiding en verzekering voor de conflictverslaggever is van levensbelang. Journalisten en leidinggevendenden zouden de capaciteit moeten ontwikkelen om de emotionele status van zowel henzelf als van anderen te kunnen inschatten. Zo kan PTSS veel sneller herkent en aangepakt worden. Pas

wanneer er bewustwording ontstaat kan de cultuur opener worden, zodat zowel voorzorgsmaatregelen als psychologische hulp nadien de norm worden.

De journalistiek – en daarmee ook de democratie – zal altijd conflictverslaggevers nodig hebben. Maar het is net zo essentieel dat ze weer veilig thuis komen, en niet geteisterd blijven door emotionele littekens.

Reflectie en dankwoord

In de anderhalf jaar dat ik bezig ben geweest met deze scriptie bleek het onderwerp steeds weer urgent en relevant te zijn. Geregeld zag ik nieuwsberichten langskomen over journalisten die tijdens hun werk te maken kregen met intimidatie, gewond raakten of vermoord werden omwille van hun beroep.

Ik heb met veel plezier aan dit onderzoek gewerkt en het onderwerp is me al die tijd niet gaan vervelen. Dit thema was voor mij persoonlijk een grote uitdaging om aan te gaan. Het was spannend en leerzaam om persoonlijke interviews te houden over een kwetsbaar onderwerp met journalisten waar ik op professioneel gebied best een beetje tegenop kijk. In dit onderzoek heb ik geprobeerd een zo compleet mogelijk beeld te schetsen van de huidige situatie en de veranderingen binnen de journalistiek in de afgelopen twee decennia.

Kwaliteit van mijn onderzoek

Een belangrijk onderdeel van het kwalitatieve interview is de reflectie op mijn rol als interviewer. Mijn persoonlijkheid en interviewkwaliteiten spelen een rol in de interviewstijl en in hoeverre het interview, en daarmee dit onderzoek, slaagt. Dit onderwerp is sensitief en erg persoonlijk en niet elke journalist wil volledige openheid geven over dit onderwerp.

Ik vond de journalisten tijdens de interviews erg open tegen me over hun persoonlijke welzijn en de rol van hun werkgever daarin. Ze vertelden open over hun vaak stressvolle baan, wat ze zwaar vonden, welke momenten impact op ze hebben gehad en hoe ze daar vervolgens mee omgaan. Door de vele voorbeelden die de verslaggevers me gaven, geeft hoofdstuk 3 inzicht in hun persoonlijke beleefwereld. Ik merkte bij de journalisten een liefde voor het journalistieke vak en een enorme drive om dit werk te doen. Ook gaven de verslaggevers aan trauma onder journalisten een belangrijk thema te vinden. Dat was ook de reden dat alle verslaggevers toestemming hebben gegeven om met hun echte naam in mijn scriptie te worden geciteerd.

Ik heb diversiteit laten zien in de verschillende verslaggevers, maar tegelijkertijd mijn focus op het onderwerp niet verloren. Ik interviewde drie vrouwen en twee mannen, waarvan drie freelancers en twee in vaste dienst. Twee verslaggevers wonen in het Midden-Oosten, de andere drie reizen vanuit Nederland, België en Griekenland naar de regio. Twee van hen werken audiovisueel, de drie anderen zijn schrijvende journalisten. Alle journalisten zijn in mindere of meerdere mate bezig met conflictverslaggeving en krijgen te maken met gevaren en risico's tijdens hun werk. Daarnaast waren de interviews met Marloes de Koning en Peter ter Velde nuttig om te gebruiken naast de interviews met de verslaggevers. De interviews onderbouwen de literatuur en zorgen voor toegevoegde waarde en een grotere betrouwbaarheid van dit onderzoek.

Door alle interviews op te nemen en volledig te transcriberen heb ik de betrouwbaarheid van dit onderzoek vergroot. Alle letterlijk gebruikte quotes zijn terug te vinden in Bijlage 1. Door de interviews thematisch te coderen was ik in staat om de data te interpreteren en daarmee een diepgaande analyse te presenteren. De codeboom die is ontstaan na het coderen is terug te vinden in Bijlage 2.

Kritiek

Binnen dit onderzoek is het moeilijk om eenduidige conclusies te trekken. Er zijn ontzettend veel verschillende factoren die kunnen bijdragen aan het oplopen van een trauma of traumagerelateerde problemen. Hoe verslaggevers daar vervolgens mee omgaan is wel beter te duiden, maar is nog steeds heel erg persoonlijk en daarmee subjectief. Wanneer meer verslaggevers geïnterviewd zouden worden, zouden er ook weer meer verschillende copingmechanismen uitkomen, omdat er zoveel verschillende opties zijn. Wat voor beleid wordt gevoerd op redacties is makkelijker te controleren en geeft daarmee wel de kans om met conclusies te komen.

Sommige facetten zijn in dit onderzoek onderbelicht gebleven, dit geldt met name voor het financiële aspect dat voor freelance journalisten voor veel stress kan zorgen. Ze hebben immers geen back-up en kunnen het zich niet permitteren om ziek te zijn. Dit had ik graag meer willen uitlichten, maar bronnen hierover ontbreken. In onderzoeken kwam dit aspect niet naar voren; freelance constructies binnen de journalistiek zijn immers nog relatief nieuw.

Er zijn veel belangrijke dingen die ik in dit onderzoek had willen belichten, maar waar geen ruimte en tijd voor was. Bijvoorbeeld over lokale journalisten die oorlogen in eigen land verslaan, geen trainingen en nazorg tot hun beschikking hebben en veel meer gevaar lopen dan buitenlandse journalisten. Over de impact die traumagerelateerd nieuws kan hebben op het publiek en de grote verantwoordelijkheid die journalisten daarin hebben. Of over fotojournalisten die vaak nog meer kans lopen op trauma's omdat ze dichterbij de frontlinies komen dan journalisten en niet weg kunnen kijken bij heftige gebeurtenissen, maar ze juist moeten vastleggen.

Om het onderzoek nog betrouwbaarder te maken zou er grootschalig onderzoek gedaan moeten worden naar trauma onder Nederlandse oorlogsverslaggevers en buitenlandcorrespondenten in gevaarlijke landen. Ook zou het interessant zijn te inventariseren wat het beleid voor conflictverslaggeving is bij de grotere Nederlandse media. Een nadeel is dat er in Nederland geen wetenschappelijk onderzoek gedaan is naar dit onderwerp en ik daardoor aangewezen was op Nederlandse journalistieke bronnen en internationale academische bronnen. Veel van de internationale literatuur is universeel bruikbaar, maar bepaalde thema's zijn alleen van toepassing op specifieke casussen of landen.

Verder onderzoek in de toekomst

Het zou mooi zijn als in Nederland meer onderzoek gedaan wordt naar dit onderwerp en vanuit onderzoeksresultaten ook actief actie wordt ondernomen om bewustzijn te creëren. Peter ter Velde is momenteel bezig met een groot project met betrekking tot veiligheid van journalisten – ook het psychologische gedeelte komt hierin aan bod. In het najaar van 2019 wordt dit onderzoek gelanceerd en ook binnen redacties gepresenteerd.

In deze scriptie komen veel van mijn interesses samen. Buitenlandjournalistiek heeft mij binnen het vakgebied altijd het meest getrokken. Het Midden-Oosten is een regio die mij fascineert en de ontwikkelingen in de regio volg ik op de voet. Onderzoek naar het werkveld en journalistieke cultuur was nieuw voor mij, maar vond ik enorm interessant om in te duiken. In de toekomst hoop ik ook zelf nog verder te gaan met dit onderwerp. Zo zou ik graag willen bijdragen

aan een groter onderzoek binnen dit thema, en wil ik navragen bij onderzoekers binnen de studies Journalistiek in Nederland of hier interesse in is. Ook ga ik dit onderwerpen indienen voor een panel bij het International Journalism Festival in Perugia dat in het voorjaar van 2020 weer gehouden wordt.

Dankwoord

Dit onderzoek was nooit mogelijk geweest zonder de mensen om me heen die mij geholpen hebben. Allereerst wil ik mijn begeleider Timon Ramaker bedanken voor zijn adequate hulp, adviezen en feedback, ook wanneer ik later dan afgesproken mijn stukken bij hem inleverde. Ik vond het erg leuk om te zien dat ook mijn eigen begeleider zo enthousiast is over dit onderwerp. Ook wil ik Karlijn Goossen bedanken die me op het idee van dit thema bracht en me in het beginstadium heeft geholpen met de opzet. Ze moedigde me aan om hiermee aan de slag te gaan en door dit gevoelige onderwerp ook een meer sensitieve kant van mezelf te ontwikkelen.

Ik wil Ans Boersma bedanken voor alle heerlijke zelfgemaakte cappuccino's en haar support, die ik zeker tijdens de laatste loodjes hard nodig had. Als laatste wil ik mijn lieve vriend Reinier Zoutendijk bedanken voor zijn onmisbare steun de afgelopen tijd. Hij moedigt me steeds weer aan om het beste uit mezelf te halen en in mezelf te geloven.

Bronnenlijst

American Psychiatric Association. (n.d.). *What Is Posttraumatic Stress Disorder?* Retrieved mei 14, 2019 from American Psychiatric Association: <https://www.psychiatry.org/patients-families/ptsd/what-is-ptsd>

Andersen, R. (2016, februari 20). *'Ik heb mijn laatste oorlog gehad'*. Retrieved juni 16, 2019 from De Volkskrant: <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/ik-heb-mijn-laatste-oorlog-gehad~b63e563a/>

Barlow, D. H. (2014). *Abnormal Psychology: An Integrative Approach*. Boston: Cengage Learning.

Boeije, H. (2014). *Analysis in Qualitative Research*. SAGE Publications.

Brennen, B. S. (2017). *Qualitative Research Methods for Media Studies*. Taylor & Francis Group .

Brenner, M. (2012, juli 18). *Marie Colvin's Private War*. From Vanity Fair: <https://www.vanityfair.com/news/politics/2012/08/marie-colvin-private-war>

Browne, T., Evangeli, M. & Greenberg, N. (2012). Trauma-Related Guilt and Posttraumatic Stress Among Journalists. *Journal of Traumatic Stress* (25), 207-210.

Buchanan, M. & Keats, P. (2011). Coping with traumatic stress in journalism: A critical ethnographic study. *International Journal of Psychology* , 46 (2), 127-135.

Cobham, K. (2019, mei 29). *How journalists can take care of themselves while covering trauma*. Retrieved juni 2019, 16 from Poynter: <https://www.poynter.org/reporting-editing/2019/how-journalists-can-take-care-of-themselves-while-covering-trauma/>

Committee to Protect Journalists. (2019). *Killed since 1992: 1454 Journalists and Media Workers Killed*. Retrieved April 25, 2019 from Committee to Protect Journalist: https://cpj.org/data/killed/?status=Killed&motiveConfirmed%5B%5D=Confirmed&type%5B%5D=Journalist&type%5B%5D=Media%20Worker&start_year=1992&end_year=2019&group_by=year

Dart Center for Journalism and Trauma. (2016, maart 1). *Free PTSD Help for Journalists in Distress Now Available*. Retrieved juni 22, 2019 from Dart Center for Journalism and Trauma: <https://dartcenter.org/blog/2016/03/free-ptsd-help-journalists-distress-now-available>

- De Boer, F. & Evers, J. (2007). *Kwalitatief interviewen: kunst en kunde*. Den Haag: Lemma.
- De Jong, S. (2017, november 11). *Welke lessen trekt NRC nu voor de correspondenten?* Retrieved juni 16, 2019 from NRC.nl: <https://www.nrc.nl/nieuws/2017/11/11/welke-lessen-trekt-nrc-nu-voor-de-correspondenten-13933470-a1580786>
- Deuze, M. (2005). What is journalism? Professional identity and ideology of journalists reconsidered. *Journalism* , 6 (4), 442-464.
- Dongen, M. V. (2016, juli 26). *Hoe kan oorlogsverslaggever beschermd worden tegen trauma?* . Retrieved mei 29, 2019 from de Volkskrant: <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/hoe-kan-oorlogsverslaggever-beschermd-worden-tegen-trauma~b32bd831/>
- Dworznik, G. (2006). Journalism and Trauma. *Journalism Studies* , 7 (4), 534-553.
- Faithhorn, E. P. & Himmelstein, H. (2002). Eyewitness to Disaster: how journalists cope with the psychological stress inherent in reporting traumatic events. *Journalism Studies* , 3 (4), 537-555.
- Feinstein, A., Owen, J. & Blair, N. (2002). A hazardous profession: war, journalists, and psychopathology. *159* (9), 1570-1575.
- Gazzaniga, M. S., Heatherton, T. F., & Halpern, D. F. (2011). *Psychological Science*. New York: W. W. Norton.
- Geisler, J. (2005, februari 21). *Out of Balance: Poynter Survey Reveals Journalists' Pressure Points*. From Poynter: <https://www.poynter.org/archive/2005/out-of-balance-poynter-survey-reveals-journalists-pressure-points/>
- Godfroid, D. J. (2017, oktober 2). *Correspondent moet 'nee' durven verkopen*. Retrieved juni 21, 2019 from Villamedia: <https://www.villamedia.nl/artikel/correspondent-moet-nee-durvenverkopen>
- Greenberg, N., Gould, M., Langston, V. & Brayne, M. (2009). Journalists' and media professionals' attitudes to PTSD and help-seeking: A descriptive study. *Journal of Mental Health* , 18 (6), 543-548.
- Harris, J., Mosdell, N. & Griffiths, J. (2016). Gender, Risk and Journalism. *Journalism Practice* .
- Herman, J. L. (1992). *Trauma and Recovery: The Aftermath of Violence*. New York: Basic Books.

IFJ. (2018, december 31). *2018 Reverses Downward Trend in Killings of Journalists and Media Staff with 94 Victims of Violence*. From IFJ: <https://www.ifj.org/media-centre/news/detail/category/campaign-against-impunity-2018/article/2018-reverses-downward-trend-in-killings-of-journalists-and-media-staff-with-94-victims-of-violence.html>

Kay, L., Reilly, R. C., Amend, E. & Kyle, T. (2010). Between a Rock and a Hard Place. *Journalism Studies* , 12 (4), 440-455.

Keats, M. B. (2009). Addressing the Effects of Assignment Stress Injury. *Journalism Practice* , 3 (2), 162-177.

Keats, P. & Buchanan, M. (2012). Covering Trauma in Canadian Journalism: Exploring the Challenges. *Traumatology* , 19 (3), 210–222.

Lazarus, R. S. & Folkman, S. (1984). *Stress, Appraisal, and Coping*. New York: Springer Publishing Company.

Loyn, D. (2007). Good journalism or peace journalism? *Conflict & Communication* , 6 (2).

McLaughlin, G. (2016). The War Correspondent: Risk, Motivation and Tradition. In G. McLaughlin, *The War Correspondent* (pp. 9-32). Pluto Press.

McNally, R. J. (2005). *Remembering Trauma*. Cambridge: elknapp Press of Harvard University Press.

Merriam Webster Dictionary. (n.d.). *Mental Health*. Retrieved juni 2019, 21 from Merriam Webster : <https://www.merriam-webster.com/dictionary/mental%20health>

Oremus, F. (2012, december 14). <https://www.villamedia.nl/artikel/de-angst-laait-ik-thuis>. Retrieved juni 5, 2019 from Villamedia: <https://www.villamedia.nl/artikel/de-angst-laait-ik-thuis>

Pasveer, L. (2015, february 17). *Villamedia*. Retrieved juni 2, 2019 from Journalist van het Jaar Koens gehuldigd: <https://www.villamedia.nl/artikel/journalist-van-het-jaar-koens-gehuldigd>

Pyeich, C., Newman, E. & Daleiden, E. (2003). The Relationship Among Cognitive Schemas, Job-Related Traumatic Exposure, and Posttraumatic Stress Disorder in Journalists. *International Society for Traumatic Stress Studies* , 16 (4), 325-328.

Rees, G. (2013). 25: The Trauma Factor. In K. F.-W. Allan, *Journalism: New Challenges* (pp. 409-432). Centre for Journalism & Communication Research Bournemouth University.

Richards, B. & Rees, G. (2011). The management of emotion in British journalism. *Media, Culture & Society* , 33 (6).

Righton, N. (2013). *Duizend dagen extreem leven. Dagboek van een oorlogsjournalist in Afghanistan*. Amersfoort: Lemniscaat.

Rogmans, D. (2019, april 24). *De Tegels: Drie keer de Volkskrant*. Retrieved juni 3, 2019 from Villamedia: <https://www.villamedia.nl/artikel/de-tegels-3-keer-de-volkskrant>

Rosenstiel, T. & Kovach, B. (2014). *The Elements of Journalism, What Newspeople Should Know and the Public Should Expect*. Three Rivers Press.

Simpson, R. & Cote, W. (2006). *Covering Violence: A Guide to Ethical Reporting About Victims & Trauma*. Columbia University Press.

Smith, R., Newman, E., Drevo, S. & Slaughter, A. (2015, juli 1). *Covering Trauma: Impact on Journalists*. Retrieved mei 10, 2019 from Dart Center for Journalism and Trauma: <http://dartcenter.org/content/covering-trauma-impact-on-journalists>

Spratt, M. & Beam, R. A. (2009). Managing Vulnerability. *Journalism Practice* , 3 (4), 421-438.

Sreedharan, C. (2013). War and peace journalism. In K. F.-W. Allan, *Journalism: New Challenges*. Centre for Journalism & Communication Research Bournemouth University .

Storm, H. & Feinstein, A. (2017). *The Emotional Toll On Journalists Covering The Refugee Crisis* . Reuters Institute for the Study of Journalism, University of Oxford. Reuters Institute for the Study of Journalism.

Uppsala Universiteit, Department of Peace and Conflict. (n.d.). *Definitions - Department of Peace and Conflict Research*. Retrieved juni 21, 2019 from Uppsala University, Sweden: <https://www.pcr.uu.se/research/ucdp/definitions/>

Van den Bos, M. (2018, september 12). 'Zelfs succesvolle journalisten worstelen met het vak'. Retrieved juni 16, 2019 from NRC: <https://www.nrc.nl/nieuws/2018/09/12/de-journalistiek-is-geen-vak-maar-je-leven-a1616265>

Vandermeersch, P. (2017, september 20). *NRC-correspondent Oscar Garschagen verlaat krant na journalistieke fouten*. Retrieved juni 19, 2019 from NRC: <https://www.nrc.nl/nieuws/2017/09/20/nrc-correspondent-oscar-garschagen-verlaat-krant-na-journalistieke-fouten-13094272-a1574113>

Vereniging EMDR Nederland. (n.d.). *Wat is EMDR?* Retrieved juni 15, 2019 from Vereniging EMDR Nederland: <https://www.emdr.nl/wat-is-emdr/>

Wilson, J. & Agaibi C. (2005). Trauma, PTSD and Resilience, Review of the Literature. *Trauma, Violence & Abuse* , 6 (3), 195-216.

Yilmaz, M. E. (2007). Intra-State Conflicts in the Post-Cold War Era. *International Journal on World Peace* , 24 (4), 11-33.

Bijlage 1

Transcripten interviews

Interview 1: Olaf Koens

2 februari 2018

Istanbul

00:41 E: Hoe ziet je werk eruit? Dus wat doe je allemaal?

00:49 O: Ik werk voor RTL Nieuws. Ik werk in vaste dienst. En ik ben de Midden-Oosten correspondent.

01:00 E: Je doet het hele Midden-Oosten, dus ook Iran, Israël...

00:58 O: Ik doe het hele Midden-Oosten, Iran, Israël, Irak, Syrië, Jordanië, Turkije, Tunesië, Emiraten, noem maar op, Egypte. We doen de hele regio.

01:12 E: Werk je trouwens alleen samen met je cameraman?

01:16 O: Niet alleen. We hebben een vaste cameraman/producer. Die zit hier een paar honderd meter verderop te monteren. Martin Turner. Daar werk ik inderdaad meestal mee samen. We werken eigenlijk altijd samen, en op de plekken waar we komen huren we ook andere mensen in. We hebben een Turkse producer, soms een tolk, een chauffeur, beveiliging, whatever. En daar zijn opties genoeg voor. Maar verder doen we het zelf. Ik doe dit nu twee en een half jaar. En daarvoor werkte ik natuurlijk in Rusland. Op freelance basis werkte ik voor RTL en voor de Volkskrant. Ja, hoe ziet mijn werk eruit? Ik mag verslag doen over deze hele regio. Dus het is niet zo, ondanks het feit dat ik in vaste dienst ben, het is niet zo dat ik elke dag naar een redactie ga. Ik heb een kantoor aan huis. Een kantoor kamer, daar werk ik. Het is geen kantoorbaan natuurlijk. Maar ik probeer er wel een bepaalde routine in te krijgen, dus gewoon maandagochtend om 9 uur 's ochtends gaan we aan de slag. Het grootste deel van de tijd, ongeveer de helft zijn we bezig met het vinden van verhalen. Wat leeft er, wat speelt er, wat is er interessant? Waar kunnen we eens heen? Welke ontwikkeling speelt zich hier, of daar. Waar moeten we op letten? Je volgt het nieuws heel erg, uit de hele regio. Je zit uit te vogelen wat kunnen we doen, wat kan er. Er zijn allerlei beperkingen aan. Fysieke beperking, door de veiligheid. Je kan er niet heen, je durft er niet heen, het is te gevaarlijk. Er zitten financiële beperkingen aan.

03:05 E: Met wat voor gebieden heb je dat?

03:06 O: Het is een beetje op zijn retour natuurlijk, maar in de IS-tijd, liggen er veel verhalen maar kun je er gewoon niet heen. Gebieden met oorlogen die daar worden gevoerd, die zijn ook op het randje. Kan je er wel heen, kan je er niet heen? Er zijn veel plekken daar mag je niet naartoe. Jemen bijvoorbeeld, daar is het niet alleen heel gevaarlijk, maar Saoedi-Arabie doet er alles aan om te zorgen dat je er als journalist niet in komt. De Sinai in Egypte, razend interessant gebied, gevaarlijk ook, maar je mag er van de Egyptenaren niet heen. Veel minder heftig, maar even goed mag dat ook niet... de toestand van gastarbeiders in de Emiraten, Dubai ofzo. Je mag er gewoon niet heen. Je kan het stiekem misschien wel doen, of het overwegen. Of soms risico wel of niet nemen. Dan komt het financiële plaatje er ook nog bij. Wat kost het om daarheen te gaan? Welke verhalen willen we maken? Op welke manier willen we het vertellen? Er zit een heel organisatorisch, logistiek motor achter.

04:18 E: Wie beslist uiteindelijk of je wel of niet gaat?

04:20 O: Dat gaat in overleg. Ik draag zelf meestal de verhalen aan. Dit is een goed verhaal. Of er is groot nieuws en dan ga je er gewoon heen. En dat stel ik voor aan RTL en dat werk je samen uit. Ik wil nu naar Iran, daar zijn we al een tijdje mee bezig. Dan weten we ongeveer wat voor verhalen we willen maken, en als we het rond krijgen, dan gaan we. Het is niet dat ik een heel plan uitwerk en dat zij dan ja of nee zeggen. Ik draag de verhalen aan en RTL moet er een klap op geven.

04:59 E: Wat was voor jou de drijfveer om dit te doen? En dat je voor het Midden-Oosten hebt gekozen? Hiervoor zat je natuurlijk heel lang in Rusland.

05:10 O: Mijn... het is een hele zware baan.

05:15 E: Je bent heel veel op reis he? Ik volg je altijd op social media en ik zie dat je dan weer in Amman zit, en dan weer in Libanon.

05:21 O: Ja, en heel veel plekken kan ik niet eens delen op social media. Want het is een beetje gevaarlijk. Dus ik ben eigenlijk meer op reis dan je denkt. De helft van de tijd ongeveer. Ik heb nu twee kinderen, dus ik probeer iets meer thuis te zijn. Er zijn soms tijden dat je wel de helft weg bent. Uhm, drijfveer... Ik vind de journalistiek, ik vind het een van de mooiste beroepen ter wereld. Ik hou enorm van dit werk. Het is ook gewoon, het is ook gewoon werk. Iedereen moet werken en dit is mijn werk. Het is wel een beetje vreemd werk. Ik vind het een ontzettend groot voorrecht om altijd maar overal vooraan te mogen staan. Je bent ooggetuige in de wereldgeschiedenis. Dat fascineert me mateloos. Ik wil graag ontwikkelingen begrijpen. Ik wil de wereld om me heen begrijpen en daar bij zijn. Daarbij zijn is echt essentieel. Dat drijft me. Breder gezien komt dat uit een fascinatie voor literatuur. Ik heb veel, nu nog steeds, heel veel gelezen. En de grote thema's van de literatuur zijn haat, liefde, leven en dood en in conflictjournalistiek komt dat allemaal in razendsnel tempo voorbij. Dus het gevoel dat je vooraan staat bij ontwikkelingen in oorlog, bij gebeurtenissen, en dat meemaakt op zo'n intense manier, vind ik een groot voorrecht van het werk. Dat drijft me enorm.

07:12 E: En waarom heb je toen de keuze gemaakt om van Rusland naar, eerst naar Jeruzalem te verhuizen?

07:20 O: We woonden in Tel Aviv, same but different. Op een gegeven moment had ik echt genoeg van Rusland. Ik heb altijd al iets met het Midden-Oosten gehad, een fascinatie, een interesse. De regio heeft me altijd getrokken. Ook in de tijd dat ik in Rusland woonde ben ik hier veel geweest. Het gaat je fascineren. En toen kwam er een vacature. En toen ben ik het gaan doen.

07:47 E: Je hebt heel jong naar Rusland gegaan toch?

07:50 O: Ja ik was denk ik 22 ofzo toen ik naar Rusland ging, 10 jaar geleden.

08:04 E: En heb je ooit op een redactie gezeten eigenlijk?

08:05 O: Nee, nou, ik heb weleens twee weken op de redactie van het Financieel Dagblad gewerkt, en dat waren de twee langste weken van mijn leven. Daar was sowieso niet een heel prettige werksfeer bij het FD, een uitzondering daargelaten. Ik zou daar worden ingewerkt voordat ik weer naar Rusland ging. Een groot drama gewoon.

08:27 E: Je hebt nog wel voor ze geschreven een tijdje?

08:27 O: Ja ja, daarom zat ik daar twee weken. Een groot drama gewoon.

(...)

08:45 O: Ik heb natuurlijk een beetje de overstap gemaakt van de krant van tv. En mensen vragen dan: wat is daar de reden voor? Dat is ook omdat tv dwingender is. Het dwingt je om naar buiten te gaan, op pad te gaan. Altijd maar doorgaan, en dat vind ik eigenlijk het allerleukste. Ik heb niet zoveel met wollige studiekamer analyses over ontwikkelingen in de regio, ik lees ze wel, maar ik vind het niet zo interessant.

09:17 E: Je maakt ze liever zelf niet.

09:18 O: Alleen als het moet op basis van je eigen ervaring. Dat vind ik het verrassende hieraan, het is nooit wat je verwacht dat het is. Het is nooit zwart/wit. Je maakt zoveel bijzondere dingen en je leert zoveel mensen kennen, dat het heel fascinerend is.

09:41 E: Heb je nooit collega's gemist?

09:42 O: Hoe bedoel je?

09:43 E: Zeker in Rusland, als je voor een krant schrijft, werk je alleen natuurlijk.

09:49 O: O nee dat vind ik heel prettig. Ik werk nu met een cameraman en dat gaat goed. Maar ik werk nog steeds liever in m'n eentje. Zeker.

09:57 E: **Is dat niet eenzaam?**

09:58 O: Nee, nee.

10:07 E: **Je vindt het fijn om je eigen ding te kunnen doen?**

10:03 O: Ik ben enig kind en eenzaamheid is de tijd waarin je rustig een boek kunt lezen. Dus daar heb ik echt geen moeite mee. En bovendien heb je in dit werk geen gebrek aan mensen die je ontmoet ofzo.

10:26 E: **Je ontmoet elke dag zoveel mensen.**

10:26 O: Misschien niet elke dag, maar je ontmoet wel veel mensen. Daar kan je heel veel uithalen als je wilt.

10:36 E: **En hoe is het met stress, of werkdruk?**

10:39 O: Hoog. De druk is hoog. De lat ligt heel hoog. Zeker voor televisie. Het is toch een vorm van sport, wil ik niet noemen. Maar journalistieke topsport. Het moet gedaan worden, het moet vandaag in de uitzending. One way or the other. En zoals vroeger een bekend gezegde was: elke dag kan je laatste zijn. Dus het is wel hard werken. Het is echt hard werken.

11:17 E: **Maar je werk staat altijd op nummer 1?**

11:19 O: Ja, en ik ben ook iemand die niets leuker vind dan werken. Ik vind niets leuker.

11:30 E: **Maar dat is ook het belangrijkste denk ik. Anders zou je het niet volhouden.**

11:33 O: Dat denk ik ook, als je het niet leuk zou vinden zou je het niet volhouden. Niet op die manier. Maar ik doe echt niets liever dan werken. Haha. Ik vind op vakantie gaan niet zo leuk. Om heel eerlijk te zijn.

11:45 E: **Ik denk dat maar weinig mensen dat zouden zeggen.**

11:46 O: Ja ik vind het verschrikkelijk om op vakantie te zijn. Als ik op vakantie ga, ga ik alsnog werken. Ja, en dan misschien niet direct. Maar gewoon e-mails sturen en dingen uitzoeken. En zelfs als ik dat niet doe met pijn en moeite dan ga ik met taxichauffeurs praten, de boel pijlen. Hoe het zit en hoe dingen werken. Een soort van never ending curiosity.

12:13 E: **Heb je het gevoel dat je als journalist altijd aanstaat?**

12:17 O: Ik sta altijd aan.

12:21 E: **Is dat soms niet stressvol?**

12:21 O: Dat is best stressvol af en toe. Zeker wanneer je even niet kunt. Of omdat je wat anders moet. Ja ik stop de baby in bed en Olaf kijkt wat het laatste nieuws is. Ik ben daar wel iets makkelijker in geworden. Ik probeer wat af te kicken van de iPhone zeg maar. Social media, ik zet mijn telefoon ook wel eens uit. Liever niet. Of ik leg mijn telefoon in een andere kamer. Dat ik niet nog in bed tot 3 uur 's nachts Twitter zit door te bladeren. Dat is uiteindelijk wel schadelijk denk ik.

13:06 E: **Is het dan ook niet moeilijk om privé en werk te scheiden?**

13:07 O: Ja dat is heel moeilijk. Dat kan niet. Want privé woon ik hier ook en ben ik hier ook mee bezig. Wat wel zo is, om het werk, omdat het zo alomvattend is, kan ik vrij, ik kan ook zeggen, het is vandaag dinsdag, ik ben nu om 4 uur klaar, en de rest van de dag neem ik vrij. Of ik ga daar heen, of als ik morgen geen zin heb dan doe ik het niet. Ik leer wat meer dingen van me af zetten. Gelukkig heb ik daar ook iemand voor. Vorige week heb ik vrij genomen, ben ik een week weggeweest. Echt leuk is het niet. Het moet af en toe en het werk wel rustgevend ofzo.

13:58 E: **En social media, je zei het net al, je bent best wel heel actief op alle kanalen, is dat iets... als ik mijn Twitter open is het een grote moordkuil.**

14:12 O: Nou dan zou je de mijne eens moeten bekijken. Ja...

14:23 E: **Ik zag ook dat je veel haatreacties krijgt.**

14:26 O: Ja ongelooflijk veel. De meeste daarvan heb ik inmiddels wel geblokkeerd. Ik heb daarmee leren

omgaan. Ik heb het wel onderschat, moet ik eerlijk zijn. Ik ben een hele actieve gebruiker van sociale media. Zeker van Twitter. Ik heb daar nooit heel veel problemen mee gehad, tot ik in het Midden-Oosten ging werken. Toen ik in Israël en de Palestijnse gebieden ging werken. De hoeveelheid die je over je heen gekieperd krijgt is echt rucksichloos veel. Er komt geen einde aan. Het is van een dusdanig venijnig niveau. Als het nou allemaal bagger zou zijn, dan zou je nog denken: ja, whatever. Dat is in de meeste gevallen in Turkije wel zo. Maar daar is het zo geraffineerd. Op de persoon, op de man gespeeld. En zo naargeestig, dat het je, ik ben daar bijna aan onderdoor gegaan destijds. Het raakt je gewoon.

15:15 E: Wanneer was dat?

15:17 O: Nou dat was in de eerste drie, vier maanden dat ik daar zat. Dus dat is nu zo'n anderhalf jaar geleden. Weet je, je krijgt zoveel shit over je heen. Je wordt 's ochtends wakker en je kijkt op je telefoon en je wordt 80 keer klootzak genoemd. Voor iets, voor je werk, voor datgene waar je je ziel en zaligheid insteekt. Met de allerbeste intenties. En dat wordt zo slecht, daar komt zoveel negativiteit op terug. En dan sta je eieren te maken, en dan denk je: godverdomme wat een klootzakken allemaal. En dan wordt het al snel scrambled eggs in plaats van netjes een omeletje, en dan vraagt je vrouw: hoe gaat het? 'Hou je bek dicht,' zeg ik dan. Het heeft gewoon echt effect. Het heeft lang geduurd voordat ik daar achter kwam. Het is echt erg, het moet echt stoppen. Ik ben alles en iedereen wat me niet aanstaat systematisch gaan blokken. En dat werkte heel goed. En op een gegeven moment is Twitter, en Facebook en Instagram een soort safe space.

16:33 E: Je maakt je eigen bubbel ervan?

16:33 O: Ja, het is lekker in je eigen bubbel. Maar liever dat dan er aan onderdoor gaan.

16:41 E: Leverde het veel stress op of voelde je je ook onveilig?

16:43 O: Nee, je voelt je niet onveilig, maar je voelt je gewoon, je bent er gewoon mee bezig. Je bent dan veel te veel met negativiteit bezig. En het raakt je, en het raakt ook de manier waarop je verslag doet. Als iedereen zegt... als iedereen je ergens in bevooroordeeld vindt, dan ga je je afvragen of het echt zo is. En vanaf dat moment ben je er waarschijnlijk ook bevooroordeeld in, dan gaat het juist de andere kant op. Dus als iedereen vind dat je veel te kritisch op Israël bent, dan denk ik: dan ga ik jullie eens laten zien wat kritisch op Israël betekent. Wacht maar op het volgende verhaal. Maargoed. Dat soort dingen gaan allemaal spelen, gaan allemaal in je hoofd malen. Die bagger, zeker als het persoonlijk gemaakt wordt...

17:37 E: Ben je nooit bedreigd? Dat ze zeggen: ik weet waar je woont en ik kom langs.

17:38 O: Ja, zeker. Dat gebeurt ook. Niet veel hoor. Daar heb ik niet zoveel last van. Drie jaar geleden heb ik een prijs gekregen en ik was bij de uitreiking in Hilversum. Daar zit gewoon politie in de zaal uit veiligheidsoverwegingen. En die waren nodig ook. Ze hebben zelfs iemand eruit geflikkerd. Dat is heftig. Dat doet me niet zoveel, echte bedreigingen, het is die venijnige rotzooi.

18:11 E: En je hebt natuurlijk sowieso een vak waar veel kritiek op komt. Zeker Midden-Oosten.

18:15 O: Ja, nou ja. Kritiek is prima, vind ik ook wel leuk. Maar steeds beschuldigd worden van vooringenomen zijn en racistisch of antisemitisch, dat is echt... maargoed, dat heb ik me toch best wel aangetrokken. Het voorbeeld dat ik gaf is echt waar, en dat ik dan al boos ben om die shit. Gewoon boos ben terwijl ik mijn ontbijt sta te maken, boos ben op m'n dochter die niet snel genoeg haar broek aantrekt ofzo. Die boos naar school lopen en dan boos naar huis lopen en boos achter de computer ga zitten. Nou godverdomme, wat gaan we vandaag eens doen, klootzakken. Daar ben ik me heel bewust van geworden. Daar heb ik maatregelen voor genomen, iedereen blokkeren. Ook al is het maar een half kritische noot, en het ligt me niet, weg, blokkeren. En dat strookt niet helemaal met je journalistieke neus. Fuck dat. Je eigen rust is misschien wel belangrijker. Boos op Twitter zitten ventileren is niet mijn werk. Ik was er alsnog wel mee bezig. Sinds begin dit jaar heb ik Facebook en Twitter van mijn telefoon gegooid. En ben ik het minder aan het gebruiken, en dat doet me goed.

20:13 E: Is dit, de haat op social media, een van de mindere kanten van het vak?

20:17 O: Zeker, het is vreselijk.

20:20 E: En heb je daarnaast nog dingen die het moeilijk maken?

20:25 O: Ja, de ellende maakt het natuurlijk zwaar. Dat is natuurlijk nog veel erger in zekere zin. Je maakt gewoon heel veel ellende mee. Je bent getuige van veel leed. Veel meer dan een mens aankan denk ik. Dat heeft ook wel een effect op je.

20:56 E: Wat maakt dan het meeste impact op je?

20:59 O: Dat kan van alles zijn. Dat is heel selectief en persoonlijk. Het is maar waar je op aanslaat. Ik ben niet heel erg gevoelig in dat soort dingen, moet ik je eerlijk bekennen. Dus ik kan daar redelijk goed mee omgaan. Ellende, honger, oppressie, misdaad. Noem het maar op.

21:17 E: Dat heb je in jouw positie ook wel nodig?

21:20 O: Ja dat heb je ook wel nodig om in je werk te kunnen functioneren. Maar... hoe ga je er mee om? Ja, bij sommige dingen. Sommige verhalen maken gewoon heel erg veel indruk.

21:41 E: Kan je daar een voorbeeld van geven? Wil je dat? Misschien een recent voorbeeld, dat je ergens was en dat het iets was wat je raakt...

21:43 O: Ja... soms kleine... Daar moest ik toevallig vanmorgen aan denken omdat ik... Ik zat vanmorgen in een cafe koffie te drinken met een zware stalen deur. En er liep een klein jochie rond met een lepel en die tikte op die deur. En toen moest ik eerst denken aan een jongen, een man die in de Sednaya gevangenis in Damascus vastgezet. Een van de meest notaire gevangenis van Damascus. Die dan het tikken op de buizen 's nachts beschreef. Van die stalen dingen waar ze mee gemarteld worden. Dat getik. Dat heeft hij heel goed beschreven, dat geluid dacht ik ineens te horen. Daarna moest ik denken aan nog zo'n vreselijk schrijnend verhaal, dat gaat over Turkse kinderen, baby's, die nog in de gevangenis zitten. Er zitten veel Turken in de gevangenis, waaronder moeders met jonge kinderen. Als de vader, of het gezin, het kind niet op kan vangen, moet het kind mee de gevangenis in. Ik heb daar weleens een verhaal over gemaakt, inclusief een heel klein jochie die opgroeit in de gevangenis en die ook tegen een deur aantikte en aan de cipier vraagt of die open mag. Ik zit gewoon 's ochtends een kop koffie te drinken en er tikt iemand met een lepel op een ding maar dat gaat...

23:32 E: Het triggered dan iets?

23:33 O: Nou, daar denk je even aan. En daarna denk ik weer aan mijn kop koffie en mijn dagelijkse zorgen en mijn kiespijn in dit geval, maar ja, sommige dingen staan je gewoon goed bij. Je maakt een hoop mee.

23:45 E: Heb je een manier om dat te ontladen of ermee om te gaan?

23:53 O: Ik heb een heel leuk gezin. Een hele leuke vrouw. Twee hele leuke kinderen. Waar ik probeer veel tijd mee door te brengen. Dat helpt enorm. Mijn vrouw is ook heel begripvol, en tegelijkertijd ook niet, en dat is ook heel nuttig. Dus zeg maar, het is niet als ik terugkom van een verre reis vol met ellende of een oorlog dat ze zegt: nou hoe gaat het, wat wil je vertellen? Het is gewoon: je moet afwassen. Dat is heel nuttig. Mijn vrouw is, als het werk klaar is, doen we de kinderen naar bed en als de kinderen naar bed zijn dan zetten we een muziekje aan en trekken we een fles wijn open en gaan we een boek lezen samen. Dat is heerlijk. Of gewoon praten met elkaar. Dus dat is goed genoeg. Denk ik. Hoop ik. Haha. Het is wel goed bij RTL wordt aangemoedigd, als je daar behoefte aan hebt, dat je, onze correspondenten en verslaggevers die in bepaalde gebieden zijn geweest, dat die gaan praten met een psycholoog.

25:05 E: Dus dat moedigen ze ook aan?

25:05 O: Ja, dat moedigen ze aan. Het moet ook wel een beetje uit jezelf komen. Dus dat doe ik. Ik heb in Amsterdam een psycholoog, die werkt voor Artsen Zonder Grenzen. Dus dat zijn mensen met heel veel ervaring. Eigenlijk die bijna gelijk is aan de manier waarop wij ons werk doen. Dus dat is nuttig. Dat is goed.

25:32 E: Het is wel fijn om alles even te kunnen bespreken?

25:33 O: Ja. Volgens mij heb ik het maar twee of drie keer gedaan. Maar het is wel nuttig en het is fijn om te weten dat je iemand kan bellen als je bepaalde dingen ziet of herkent.

25:45 E: En ook fijn dat RTL die mogelijkheid geeft.

25:51 O: Ja, nou laten we zeggen. Ja. Het is heel fijn dat Artsen Zonder Grenzen dat aanbiedt en RTL er gebruik van maakt. Maar het wordt wel gestimuleerd. Zij komen er zelf ook wel mee.

26:21 E: Ja. Hoe ik op dit scriptie-onderwerp kwam is dat er afgelopen jaar best wat jaren in het nieuws zijn geweest hierover. Bijvoorbeeld de zaak van Oscar Garschagen. Dat hij fouten heeft gemaakt door de hoge druk en door stress, en dat er toch heel weinig aandacht voor is. Maar bij RTL Nieuws zit het wel goed?

26:43 O: Nou, moet je luisteren. Bij ons is er ook heel veel werkdruk. Veel hoger dan bij een krant, weet ik uit eigen ervaring. Ik denk niet dat dat een significant verschil is. Ik weet niet zeker of de affaire Garschagen. Oscar moet ik zeggen. Of dat specifiek werkdruk is geweest. Het kan. Bij televisie, bij televisie is dat moeilijker omdat we beeld maken, dat is bijna niet te manipuleren. Maar de druk ligt bij televisie hoger. Zeker weten. Het risico dat het uitmondt in journalistieke fraude...

(...)

28:19 E: En dat kan ik me bij RTL ook voorstellen, als je zegt dat de druk zo hoog ligt, dat het echt gaat om presteren, het gaat om je eindproduct. En als je op afstand bent, jij dan hier, dan is er niet veel zicht op het welzijn van je collega's.

28:34 O: Nee dat interesseert ook niemand een ene moer, om eerlijk te zijn. Je moet gewoon iets afleveren, een stuk of een reportage in de uitzending. Hoe dat tot stand is gekomen, ja daar kunnen we wel over praten maar dat is zeker niet het belangrijkste.

28:53 E: Maar dat heb je nooit gemist? Dat die aandacht er was. Of dat collega's even vragen, hoe is het met je?

28:58 O: Ik heb altijd, zeker met Alex (chef van de buitenlandredactie Volkskrant) een hele goede werkrelatie gehad. Alex is iemand die iedereen continu elke dag belt, en dat is heel goed. Bij RTL is dat iets minder, maar ik heb nog steeds een goede werkrelatie met de redactie in Hilversum. En zeker met mijn chef. Dus ja, we praten we met elkaar. Maar nee, ze zijn niet op de hoogte van de dagelijkse beslommingen. En ze weten dat het moeilijk is om een Turkse perskaart te bemachtigen, maar hoe moeilijk dat dan is en de stress die je doorgaat voordat je dat kutding eindelijk hebt, ja dat is natuurlijk een ander verhaal. Ik heb wel met veel plezier bij de Volkskrant gewerkt. Daar lag de druk ook echt best hoog hoor. Alex is heel prettig om mee te werken, iemand die in ideeën denkt, niet in concrete verhalen. Uiteindelijk stuurt hij je wel zodat er een verhaal uitkomt.

30:03 E: En zelf correspondent geweest, dat scheelt ook.

30:05 O: Zeker dat scheelt enorm.

30:08 E: Over Rusland gesproken. Je hebt de MH17, ik weet niet of je er over wilt praten, maar je hebt de MH17 natuurlijk verslagen. En ik kan me voorstellen, nou ik kan het me eigenlijk helemaal niet voorstellen, maar dat moet heel heftig geweest zijn.

30:26 O: Je moet het zien in een context. Ik heb die hele oorlog verslagen daar. Vanaf het begin af aan. Om het heel grof te zeggen: in die ellende, en tussen al die lijken en stukken verkoolde hoopjes mens en drama en oorlog en geweld kon dat er nog wel bij. Dus... Ik begrijp dat het in Nederland. In ons besef, in jouw besef. Maar voor mij valt MH17 in een groter geheel en daar heb ik verslag van gedaan en dat was heel heftig. MH17 was niet per se het heftigste wat ik daar heb meegemaakt.

31:25 E: In Nederland heeft het zo'n impact gehad.

31:26 O: Ja zeker. Maar voor mij was het in een breder verhaal. Je kan het een plek geven. Het heeft een kop en een staart. Het komt niet zomaar uit de lucht vallen, heel plat gezegd. Een deel van de trauma van MH17

is dat het ineens gebeurde. Voor mij was dat het niet.

31:54 E: Je had al zoveel gezien?

31:55 O: Ja, zoveel ellende en honger en pijn en verdriet en letterlijk: dit kon er nog wel bij. Die oorlog was voor mij wel heftiger dan dat zeg. Ik ben ook vrij snel, ik heb me niet... Ik heb er nog een paar keer over geschreven, ben me er verder ook niet meer bezig mee gaan houden, maar met de oorlog. Dat was ook wel belangrijk dat ik daar niet te lang in bleef hangen.

32:34 E: Was ook wel aan het einde dat je in Rusland zat he?

32:34 O: Daarna ben ik... ja dat was mijn laatste jaar.

32:42 E: Had je niet zolets, het is mooi geweest met al die oorlogen, ik wil gewoon naar... Duitsland ofzo.

32:46 O: Wat zou ik in Duitsland... Nee, we waren net pas begonnen. Nee het heeft een bepaalde vorm... Het heeft ook wat moois, conflictverslaggeving. Het heeft iets bijzonders om juist van oorlogen verslag te doen, omdat het zulke grote thema's zijn. Het is heel bijzonder om dat soort dingen mee te maken, om vooraan te staan. Of aan de zijlijn te staan.

33:26 E: Geeft het veel adrenaline?

33:29 O: Adrenaline is het woord niet. Het voedt een bepaalde curiositeit. Het voedt je verbazing. Adrenaline is iets anders, dat is als je voor je leven moet rennen. Dat probeer ik te vermijden.

33:52 E: Heb je dat nooit gehad? Dat je in een hele gevaarlijke situatie terecht bent gekomen?

33:56 O: Tuurlijk wel. Dat hebben we wel gehad. Maar dat probeer ik zoveel mogelijk te voorkomen. Er zijn genoeg momenten geweest van shit, gaat het wel goed? Of moeten we weg? Over het algemeen zijn we daar, ben ik daar, is RTL daarin wel conservatief.

34:13 E: Geen risico's nemen als het niet nodig is?

34:16 O: Niet te grote risico's nemen. En ze proberen te calculeren. Ik sta niet overal vooraan. Ik hoef niet overal de eerste te zijn.

34:27 E: Ben je weleens bang dat het mis gaat?

34:29 O: Ik ben altijd bang dat het misgaat. Dat meen ik serieus. Ik ben altijd bang dat het misgaat.

34:33 E: Maar dan ga je toch?

34:34 O: Ja, ik ga toch.

34:35 E: Dat is het wel waard?

34:37 O: Nee, het is het nooit waard. Niks is het waard. Maar ja, je moet binnen bepaalde risico's blijven. Een risico is een heel breed gegeven wat je op verschillende manieren kan interpreteren. Oorlogen zijn... geen enkel risico is absoluut. Dus als er een burgeroorlog uitbreekt in Turkije, kan het zijn dat het in Istanbul wel meevalt. De meeste mensen zullen zeggen: Jezus, je gaat toch niet naar Turkije? Maar dan is er niks aan de hand. Het kan ook zo zijn dat er aan de Aziatische kant wordt gevochten en hier niet. Dan zeggen mensen, dan ga je toch niet naar Istanbul? Maar dan is er niks aan de hand. Het kan zelfs dat er in Tophane wordt gevochten maar in Galata niet. Snap je? Het is een bepaalde relativering. En die probeer ik, dat is mijn werk. Met dat risico probeer ik te werken. Ik ga naar oorlogsgebieden, ik doe daar mijn werk. En bepaalde risico's neem ik bewust, maar ik probeer altijd zoveel mogelijk ellende te voorkomen. En de vraag: is dat het waard? Op die manier is mijn werk het wel waard. Maar uiteindelijk is uiteindelijk niks het waard om voor te sterven. Ik heb vrienden verloren op deze manier. Collega's. Is dat het waard? No fucking way. Voor niemand niet. Sommige mensen mis ik nog steeds. Tuurlijk is dat het niet waard. Daar denk je aan, daar denk je veel aan. Ik ben altijd bang. Er zijn bepaalde journalisten, collega's, die niet bang zijn. Dat snap ik niet.

36:45 E: Je hebt het ook nodig om risico's in te kunnen schatten.

36:47 O: Ja, je hebt angst nodig. Angst is een hele goede graadmeter, een hele goede raadgever. Wat een

bullshit, als je bang wordt, moet je wegwezen. Het is heel simpel eigenlijk. Dat moet je doen. Maar het is het echt niet waard.

37:15 E: Ik was verder nog benieuwd van RTL wat ze je aanbieden qua trainingen.

37:21 O: Zeker, we doen een veiligheidstraining, een keer in de 5 jaar ofzo. Dus die heb ik vijf jaar geleden gedaan. Is een hele nuttige, hele dure ook, training. Het is een week lang in Duitsland op een soort hoeve op een kasteel zit je dan. Met legerexperts, collega's, veteranen oefent, je leert omgaan met wapens, met dreiging, met inschatten van risico's. Weten hoe vuurwapens werken. Inkomend en uitgaand mortiergeweer/geschut kan herkennen. Omgaan met kidnapping, dat soort dingen. En hele basale dingen: gasmaskers, helmen, vesten. De belangrijkste lessen. Niet veel mensen weten dit. Wat is het allergevaarlijkste in oorlogsgebied?

38:40 E: Geen flauw idee.

38:41 O: Autorijden. Ja, echt waar. In oorlogsgebieden, niemand doet een gordel om. Ik heb veel mensen gezien die gewoon door de voorruit gevlogen zijn. Dus doe een gordel om. Hele belangrijke module heet: control your driver. Het is oorlog, je hebt een chauffeur gevonden, maar die zit de hele dag te appen, te roken, te kijken, zijn auto doet het bijna niet. Zijn airbag doet het niet, hij heeft geen gordels. Doodnormaal. Bijna geen taxi in Istanbul heeft een gordel. Dus dat zijn dingen, dat is echt nuttig.

39:43 E: Hebben ze bij RTL zelf nog een vertrouwenspersoon, of verwijzen ze door naar de psycholoog.

39:49 O: We hebben een vertrouwenspersoon, maar die heb ik nog nooit gesproken. Maar het is wel zo dat de werkdruk hoog kan worden, dan zeg ik wel tegen m'n baas: doe even normaal.

40:30 E: Dat wordt wel geaccepteerd? Joh, ik moet even een week vrij nemen.

40:36 O: Ja, geen probleem. Het is work hard play hard. Je krijgt gewoon een week vrij dan.

40:42 E: En spreek je weleens collega's die ook het Midden-Oosten werken. Je komt die vast tegen in dezelfde gebieden?

40:52 O: Valt tegen. Als er groot nieuws is wel. Je kent elkaar vrij goed. We zijn een klein clubje idioten. Dat is wel leuk.

41:11 E: Heb je toch nog een soort van collega's.

41:11 O: Zeker. En dat is ook, dat is ook je eerste lijn is hulpverlening is, of in trauma verwerking. Dat zijn je collega's. Mensen die dezelfde baan hebben, hetzelfde meemaken, onder dezelfde druk staan. Hetzelfde werk hebben, vaak ook dezelfde risico's nemen en kennen.

41:32 E: En die in Hilversum achter hun bureau zitten.

41:33 O: Dat is natuurlijk een andere gewaarwording. Dus ja daar haal ik het meeste uit. Niet alleen binnen Nederland. Maar internationaal is het een klein select groepje mensen. Het is eigenlijk, het is een van de leukste dingen aan het werk. De pleuris breekt uit in Jeruzalem en om 11 uur 's avonds ben je klaar met je live uitzending en strompel je je hotel binnen en daar zitten al je vrienden dan. Feest. Dat is echt leuk.

42:10 E: Hier in Istanbul zitten ook best wat correspondenten.

42:15 O: Ja, daarom zijn we ook een beetje hiernaartoe verhuisd. Onder andere.

42:22 E: Dat vroeg ik me ook af. Veel zitten er in Beiroet natuurlijk. Veel Midden-Oosten correspondenten.

42:23 O: Veel minder tegenwoordig.

42:29 E: Vroeger ook nog meer in Egypte.

42:29 O: Ja zeker.

42:30 E: Maar dat was geen optie?

42:31 O: Egypte is gewoon kut.

42:32 E: Ja dat hoor ik wel vaker.

42:38 O: Het is een prachtig land maar zo klote om te werken.

42:41 E: Istanbul is wel een hele fijne stad.

42:43 O: Istanbul is een fantastische stad. Ik woonde eerst in Jaffa, aan zee, maar als er een bom afgaat in Cairo, dan haal ik dat niet voor de uitzending van half 8. En vanuit hier wel.

(...)

44:16 E: Zou je je beroep, je werk, aanraden aan anderen? Zou je het aan mij aanraden?

44:18 O: Zou je het willen doen.

44:20 E: Ja heel graag.

44:21 O: Dan moet je het doen. Tuurlijk. Wat houdt je tegen? Gewoon doen. Het is een vrij beroep, je hoeft er geen opleiding voor te hebben. Het is een kwestie van doen. Het enige wat je hoeft te doen is verhalen maken, kilometers maken. Hoe meer goede verhalen je maakt, hoe beter je bent. Als je het echt wilt doen, ook de minpunten ervan kent, dus wat voor impact het voor je heeft, hoe zwaar het ook is, als je daar bereid toe bent. Het is niet voor iedereen weggelegd. Je moet je realiseren dat iets als afspraken maken lastig is. Ik krijg over een paar maanden vrienden uit Italië over. Ik ben er waarschijnlijk weer eens niet. Toen mijn zoon net geboren was, zou mijn moeder langskomen. En ik heb mijn hele moeder natuurlijk niet gezien omdat ik in Irak zat. Toevallig vandaag aangekondigd, een van mijn beste vrienden gaat eindelijk trouwen, ook nog met een leuke vrouw. 3 mei in Berlijn. Kom je ook? Ja op 2 mei bel ik je, en dan gaan we kijken.

46:06 E: Voelt het niet dat je dingen moet opgeven voor je werk?

46:07 O: Tuurlijk. Ik moet heel veel dingen opgeven voor m'n werk. Verjaardagen, vakanties, weekenden, vrije avonden, tijd, aandacht. In mijn optiek is dat het allemaal waard. Ik zou het aan iedereen aanraden. Er wordt vaak onderscheid gemaakt tussen man en vrouw, zeker in het Midden-Oosten, ik denk dat dat niet zo hoeft te zijn. Ik zie zeker de laatste tijd veel meer vrouwelijke collega's.

46:49 E: Wat denk je dat de beste gebieden of landen zijn waar je de komende jaren kan zitten?

46:55 O: Nu moet je in Turkije zitten. Je moet naar een plek gaan waar je iets mee hebt. Ik zou naar Rio kunnen verhuizen, en er wat mooie verhalen kunnen maken, maar het trekt me niet. Ik heb niks met Latijns-Amerika.

47:19 E: Het is wel belangrijk om afzetmarkt te hebben. Als je in Nieuw-Zeeland gaat wonen, ga je niet heel veel kunnen werken.

47:23 O: Absoluut. In Riga ook niet. Denemarken wordt ook de post niet. Wat interesseert je? En waarom? En hoe kun je daar logistiek mee uit de voeten? Welke taal wil je gaan leren? Als je Turks leert kun je ook in Centraal-Azië uit de voeten. Ook op de Balkan nog.

48:19 E: Ben je Turks aan het leren eigenlijk?

48:20 O: Nee, Arabisch. Dat is voor mijn werk nuttiger.

(...)

52:01 E: Ik ben wel door mijn vragen heen. Ik ben bang dat ik iets vergeten ben.

52:31 O: Ik zit even na te denken. Weet je wat soms lastig is. Ik merk dat aan mezelf aan ook aan collega's. Dat je niet weet wat je in godsnaam hierna moet gaan doen.

52:53 E: Je bedoelt, je wilt ook niet terug naar Amsterdam en dan daar achter een bureau gaan zitten?

52:55 O: Precies. Of sommigen willen dat wel. Je hebt twee soorten correspondenten: je hebt mensen die weggaan en nooit meer terugkomen en mensen die voor een paar jaar weggaan. Voor die mensen is correspondent zijn een leuk dingetje doen en daarna weer doorgaan en daarna gaan ze weer verder met hun pad des levens. En je hebt mensen: het is wie ze zijn. Ik ben helaas de laatste van. Ik weet van mezelf, dit werk in het Midden-Oosten, ik vind het te gek, het is heel zwaar en ik weet dat ik dit niet de rest van mijn

leven kan blijven doen. Ik vind het heel leuk, ik moet op den duur wat anders gaan. Maar wat? Geen idee?

53:44 E: Naar een rustiger gebied gaan?

53:53 O: Dat is er allemaal niet meer. Correspondent Frankrijk word ik echt niet meer. Of in Rome. Dat is in zekere zin. Correspondentschap is waar je je hele leven naartoe werkte. Een soort eindpunt. Nu is het een instappunt. En dat is heel gaaf. Dat heeft voor mij ook de wereld betekend en opengebroken. Maar dat is dan ook wel het eindpunt. Wat daarna? Het zorgt niet direct voor stress. Maar je moet er in zekere zin rekening mee houden. En er is nog wat, wat ik ben vergeten, dat is een stressvol element: namelijk, alles wat je doet kan morgen voorbij zijn. Je weet niet wat voor verhaal de Turken morgen ineens aanstoot aan nemen en je het land uitflikkeren. Die kans is heel reëel. Sterker nog: ik heb een tijdje een tas naast de deur gehad met een tandenborstel erin en een notitieboekje en een schone onderbroek. Want ik had het gevoel, niet ten onrechte, dat je elk moment kan wordt opgepakt. De spanning met Nederland en Turkije. Dat was een moment dat je er door de Turken uitgeflikkerd kan worden. Dat ze op je deur komen kloppen. En in het beste geval zit je een dag of twee in de gevangenis en in het slechtste geval vrij land. En dat zorgde voor een bepaalde stress, die kende ik nog niet. Niets is permanent. Dus bijvoorbeeld toen we hier kwamen wonen, was ik mijn huis aan het inrichten en planten aan het kopen en toen dacht ik: ja, planten kopen. Waarom in godsnaam want op een gegeven moment moet je ze weer wegflikkeren. Het gevoel om op geleende tijd te leven, dat legt een soort bom onder je bestaan. Iedere keer denk je van fuck. Ik heb nu weer een verblijfsvergunning voor een jaar. Maar dat is ook maar een lot uit de loterij. Het is geen gegeven.

56:44 E: Maak je ook weleens verhalen niet omdat je weet... Bijvoorbeeld Afrin op dit moment is wel een heel gevoelig onderwerp.

56:56 O: Ja, maar daar moet je niet teveel rekening mee gaan houden. Want dan kan je op een gegeven moment helemaal niks meer doen. Je moet de verhalen maken die je vindt dat je moet maken. En natuurlijk, sommige verhalen zijn moeilijk om te maken dan andere verhalen. Maar je moet ze wel maken. Er kan geen ruilhandel bestaan. Dat er kan worden gezegd, je moet dit verhaal maken en dan mag je blijven. Je moet dit verhaal niet maken en dan mag je blijven. Nee. Het is een zero some game. Maar sommige dingen zijn moeilijker. Voor mij is het heel moeilijk om in het oosten van Turkije zelf te werken in de Koerdische gebieden. Zou ik heel graag doen. Maar zie het maar op een veilige en nette manier journalistiek verantwoordt voor elkaar te krijgen, dat is vrij lastig. Maar die onzekerheid, dat wist ik zelf niet, maar dat wordt wel een dingetje. Mijn verblijfsvergunning is geregeld, maar hoe zit het met verblijfsvergunning van vrouw en kinderen? Over drie weken moet het weer verlengt worden.

Interview 2: Judit Neurink
23 augustus 2018
Amsterdam

00:21 E: Ja, de jonge correspondenten inderdaad. Tegenwoordig is het heel normaal om op je 23e of 24e te beginnen als correspondent.

00:30 J: Ja, wat eigenlijk niet verstandig is. Want je moet eerst het vak leren. En het vak leren op zo'n plek is 10 keer moeilijker, want dezelfde eisen gelden, maar er komen er nog een aantal bovenop. Je werkt in een vreemd land en je moet ook nog zien dat je je producten verkoopt. En voor de gevaarlijkheid. Wat we in Irak heel veel gezien hebben zijn jongeren die bijna het gevaar opzochten om op die manier naam te maken. En dat is zo link. Er zijn ook voorbeelden van, en ervaren correspondenten hebben met er met elkaar over gelachen, er zijn jongeren die echt, we noemen ze de selfiejournalisten, die gaan naar een plek en dan maken ze daar een selfie van zichzelf. Bijvoorbeeld in Mosul met alle vernietigde gebouwen op de achtergrond.

01:35 E: En dat wordt dan natuurlijk overal op social media geplaatst.

01:38 J: Het zal wel een blogger zijn denk je dan. Maar dat is niet de plek om naartoe te gaan als je alleen maar blogt. Het is hartstikke gevaarlijk. Omdat je geen trainingen hebt gehad. Je ziet echt, ik noem het avonturiers, dat het dit soort avonturiers aantrekt.

02:11 E: Zaten er veel van dit soort avonturiers in Iraaks Koerdistan?

02:15 J: Een deel wel ja. Niet iedereen had ook een medium achter zich. En heel veel vage freelancers.

02:30 E: Tien jaar geleden bent u naar Irak gegaan. Waarom heeft u destijds die stap gemaakt?

02:37 J: Ik ging een mediacentrum opzetten. Ik was toe aan iets anders. Ik had al enkele jaren journalistieke trainingen gegeven.

02:47 E: En daarvoor wel altijd in de journalistiek gewerkt?

02:48 J: Ja, ik werk al sinds mijn 22e in de journalistiek denk ik. Zoiets. En ik werkte bij Trouw als buitenlandredacteur en Iran en Irak waren mijn belangrijkste landen en in 2003 werd Saddam verjaagd, en dat was het eerste moment dat ik daar binnen kom. En jaren daarna ben ik regelmatig terug geweest, deels ook om journalisten te trainen. Op een gegeven ogenblik denk je: er moet meer, dit is niet voldoende. Ik was vicevoorzitter bij Press Now, wat nu Free Press Unlimited is. Ik heb het daar voorgelegd en een business plan gemaakt en vervolgens is de grote vraag: wie gaat dit doen? En daar was eigenlijk maar een antwoord op. Ik heb toen een jaar vrij genomen van de krant, ik heb op een heel klein contract gezeten, 15 procent volgens mij, af en toe nog een artikel. En na een jaar riepen ze: wat doe je? Kom je terug? Nou, geef me nog een halfjaar. Daarna was het dus wel duidelijk. Of je komt, of je blijft. Na die anderhalf jaar had ik zoiets van: ik ben net begonnen, ik moet hier mee verder. Voordat je iets kunt overdragen, dat duurt gewoon. Uiteindelijk heb ik er 5 jaar gezeten, toen ben ik ook verhuisd van de plek waar het mediacentrum zat, Suleymania, naar de hoofdstad Erbil. Omdat ik niet bovenop het werk van mijn opvolger wilde zitten, wat uiteindelijk een slechte beslissing is geweest.

04:46 E: Dat heeft u toen helemaal losgelaten?

04:48 J: Ik heb het losgelaten ja. Het is in no time van een heel goed lopende NGO naar een kwakkelend iets gegaan.

05:01 E: Het werd ook gesubsidieerd door Free Press Unlimited?

05:04 J: Niet alleen. Een belangrijk deel van mijn werk was dat er fondsen binnenkwamen. En dat werd ook steeds moeilijker, maar mijn opvolgster bakte er helemaal niks van. Dus ik had in een jaar 70 projecten, waarvan mijn project zei: kan het wat minder? Nu, het bestaat nog net.

05:37 E: Toen u naar Erbil ging, bent u meer voor de krant gaan schrijven?

05:42 J: Ja, voor verschillende media. Dus toen werd ik weer totaal freelance correspondent.

05:50 E: Dat is wel een spannende stap kan ik me voorstellen.

05:53 J: Al snel bleek dat het in een spannende tijd was. Ik ben in begin 2013 naar Erbil gegaan en 2014 was het jaar van ISIS. Dat heeft me de afgelopen jaren natuurlijk enorm bezig gehouden.

06:10 E: Dan toch een goede plek uitgekozen. Nu bent u naar Athene verhuisd, een paar maanden geleden?

06:21 J: Ja, ik ben in juni verhuisd. Ik heb mijn basis verlegd, zo zie ik het zelf. De krant ziet het wat moeilijker. Het lukte gewoon niet meer, het ging niet meer. Na 10 jaar Irak, aan de ene kant, ik werd cynisch. Ik had me voorgenomen als ik cynisch wordt, dan wordt het tijd om afstand te nemen. En aan de andere kant gaan de jaren van ISIS niet in je koude kleren zitten. Ik moest echt weg. Ik deed al een tijd lang dat ik af en toe, een of twee keer per maand een weekje in Athene zat. En op een gegeven ogenblik dacht ik: ik moet het gewoon omkeren, want het gaat gewoon niet meer.

07:06 E: Ook dat u vertelde dat het nog goedkoper is in Athene. Daar verbaasde ik me over.

07:11 J: Ja, dat was echt heel erg meegenomen. Als je al ziet komen dat je inkomen achteruit gaat.

07:25 E: En dan toch niet de keuze gemaakt om naar Nederland te gaan?

07:27 J: Nee, want dat zou makkelijker zijn geweest denk ik. Want ik zou hier wel wat als eindredacteur kunnen vinden. Maar ik heb geen zin meer in Nederland. En ik ben wat dat betreft lang niet de enige. Heel veel correspondenten in het Midden-Oosten keren niet meer terug naar eigen land, ze blijven daar.

07:50 E: Wat is de reden daarvoor?

07:52 J: Het leven is totaal anders. Je bent deels onthaast, denk ik. De prioriteiten liggen hier anders. En hoe mensen met elkaar omgaan. En dat is ook het leuke aan Athene. Het verschilt niet zo heel veel van het Midden-Oosten. Aardige mensen, je bent welkom. Dat is toch wel anders.

(...)

08:33 J: En mensen zijn ook zo direct. Aan de andere kant moet je ook wennen. Maar als je er eenmaal aan bent gewend, met gebruiksaanwijzing, dan is het eigenlijk prettiger. Het directe is soms heel hard.

08:49 E: Wat was verder de reden om naar Irak te gaan? Het kwam natuurlijk door het mediacentrum. Maar er moet wel een bepaalde feeling zijn.

09:00 J: Ja ja, die was er. Toen ik in 2003 voor het eerst naar Irak ging, ik had er enorm veel over geschreven, over Saddam en over de slachtoffers enzovoorts. Er gebeurt iets, er klikt iets. Dat gebeurde in Iran, dat had ik ook in Irak. Maar ik had het sterker in Irak, eerlijk gezegd. Toen ik besloot om daar het mediacentrum te gaan opzetten, toen waren er al 5 jaar overheen gegaan met regelmatige bezoeken. En dan merk je dat dat gevoel niet weggaat, dat het blijft. Dat je je ook verbonden voelt. En ik wilde meewerken met de opbouw van het land. Alle schade die was aangericht onder Saddam en de regimes daarvoor. Om te helpen om er een meer op het westen georiënteerd land van te maken. Nou dat is misschien een beetje naïef gedacht, maar dat weet ik niet.

09:58 E: Dat fonds was toch een succes...

10:02 J: Nou, ik moet eerlijk zeggen. Een van de redenen dat ik na 5 jaar ben opgehouden met trainen is omdat ik onvoldoende resultaat zie. Je ziet het in persoon. Maar in journalistiek an sich, het is partij-journalistiek, je kent het uit Turkije. Mensen schrijven wat er van ze verwacht wordt. En dat krijg je er niet zomaar uit. En zeker niet als er niet op hoger niveau wordt meegedacht. De premier heeft weleens tegen me gezegd dat hij een fan van me is. De vicepremier ken ik persoonlijk, die heeft ook altijd iets van: je doet goed werk. Maar jongens, van jullie moet toch de verandering komen. En dat doet het niet.

11:03 E: Dit gaat over Iraaks Koerdistan?

11:06 J: Dit gaat over Koerdistan ja. Maar in feite geldt dit voor heel Irak. Wat er veranderd is, is dat er moderner wordt gebouwd, dat de tegeltjes uit Europa komen. Dat er import van allerlei voedsel is uit Europa. Maar er is geen verandering in mentaliteit. Het onderwijs veranderd ook niet. Kinderen wordt niet geleerd wat democratie is, en wat voor rol ze daar zelf in kunnen spelen. Dat is vooral heel erg belangrijk. Er wordt niet geleerd, dat begint nu langzaam te komen, hoe belangrijk culturele en religieuze diversiteit is. Na ISIS zijn ze toch de conclusie gekomen dat er een probleem is met hun studieboeken. Ze hebben natuurlijk onderwijs in religie en dat is eigenlijk alleen islam. En daar gebruiken ze boeken waarin er op dergelijke manieren over andere godsdiensten wordt gepraat, het wordt kinderen met de paplepel ingegeven. In Koerdistan zijn ze begonnen om de boeken te veranderen.

12:34 E: En het werk, ziet dat er in Athene nog hetzelfde uit?

12:41 J: Ik ga naar Irak, ik ga op reportage. Ik spreek de mensen die ik moet spreken en ik ga met blocnotes vol aantekeningen terug naar huis en dan ben ik vooral aan het schrijven. En af en toe nog iemand bellen, maar dat gaat allemaal zo makkelijk tegenwoordig. Er zijn geen dure telefoonrekeningen meer. Je doet even een Facebook chat.

13:08 E: En hoe ziet zo'n werkweek er dan uit?

13:11 J: Met teveel werk. Er ligt ook net een boek in concept.

13:19 E: U heeft er al heel wat geschreven he?

13:20 J: Ja, dit is mijn 8e geloof ik. Daar moet je dagen voor vrij maken. Dus dat is even buffelen. Ik heb even wat rust nu.

13:38 E: Als u dan naar Erbil gaat. Hoe ziet het er dan uit?

13:44 J: Het lastige met Irak is dat je heel moeilijk kan plannen van tevoren. Je probeert wel wat. Een deel van de verhalen zijn nog vanuit Mosul. Daar kom je niet zomaar binnen. Daar heb je een fixer voor nodig die ervoor zorgt dat je een vergunning krijgt om de controleposten langs te gaan. En vervolgens moet er contact zijn met militairen die de stad in feite besturen. Dus dat moet je allemaal van te voren regelen. En de gesprekken regel je eigenlijk pas een paar dagen van te voren. Je kunt proberen mensen te vinden en dan zeggen ze bijvoorbeeld: ik ben dan en dan in Erbil, kunnen we elkaar dan zien? En dan zeggen ze: ja, laat het maar een dag van tevoren weten. Zo werkt het.

14:35 E: Eigenlijk zijn het kleine mediareisjes die u steeds doet?

14:40 J: Ja en het lastige is omdat mensen niet plannen lopen er weleens dingen mis. Dan zijn ze er toch niet. Dat is het risico. Maar ik ben er inmiddels wel aan gewend, anders kun je er niet werken. Maar dan heb ik meestal een lijstje met ideeën die ik vanuit Athene al heb uitgewerkt. Hoe zou dat moeten, wie moeten daarbij. En dan ga ik in Erbil de gesprekken voeren en de informatie halen.

15:18 E: Eigenlijk doet u nog precies hetzelfde...

15:19 J: Eigenlijk wel, maar op afstand. Er zijn heel veel mensen die dat doen het. Met name veel correspondenten die in Beiroet zitten en die gewoon binnenvliegen voor een reisje.

15:32 E: ...correspondenten die het hele Midden-Oosten doen en dan van land naar land vliegen.

15:36 J: Correspondent van NRC, Gert van Langendonck ken ik. Omdat hij op dat soort reisjes komt en dan spreken we even af.

15:47 E: Eigenlijk zijn jullie toch collega's. Misschien ook wel de enige collega's...

15:53 J: Het grappige is dat we dan bespreken of we wat samen kunnen doen. Maar dan komen we steeds tot de conclusie dat dat helaas niet kan. En dat is jammer. Voor ons allebei makkelijker als je dingen samen doet, en het is goedkoper. Om de kosten te delen.

16:12 E: De krant gaat daar niet mee akkoord? Ik was ook benieuwd hoe het bij Trouw is. Dus hoe de werkcultuur daar is, al kan ik me voorstellen dat u daar niet veel van meekrijgt

omdat u in het buitenland zit. Maar bijvoorbeeld hoe ze contact onderhouden?

16:32 J: Ja, wat aan mijn kant gebeurd is... Ja er is contact met de buitenlandredactie. Meestal met een persoon. Maar ik ben degene die dat contact onderhoudt. Ik kom met voorstellen en daar kunnen ze ja of nee op zeggen of het proberen bij te stellen. En op basis van het voorstel ga je op pad en lever je een stuk. En als het ingeleverd is heb je nog een keer contact of er voor de eindredactie nog dingen veranderd moeten worden. En dan is het wachten op het moment dat Blendle tegen me roept dat ik een alert heb omdat er iets met Neurink... Maar meestal hoor je niet wanneer het dan uiteindelijk, soms wel hoor, soms hoor je: we zijn nu bezig met de krant van morgen. Maar ik heb nu 2 stukken liggen voor de krant. Die moeten wat mij betreft zo snel mogelijk in de krant, maar daar heb ik ik niks over te zeggen.

17:48 E: En hoe is het contact verder met de werkgever?

17:52 J: Ik ben regelmatig gefrustreerd. Ja. Ik kan natuurlijk veel meer dan ik mag doen. En dat is een, en twee: ik vind dat alles van mij moet komen. Ik heb ook zoiets van jongens, er zijn dingen die regio-wijd zijn waar ik een rol in kan spelen. Er moeten bij jullie ook ideeën zijn over wat er binnenkomt. Wat ik bij Trouw lastig vind: ik mag alleen maar reportages maken, terwijl ik ook bovenop het nieuws zit en daar mijn contacten voor heb. Af en toe meng ik me daarin, maar het is niet zo dat ik dan altijd wat mag doen.

18:38 E: En herkent u... Nu staat u aan de andere kant, 10 jaar geleden zat u zelf nog op de redactie.

18:46 J: Ja, ik was zelf begeleider. Ik weet dat ik wat dat betreft anders werkte. Ik heb veel tijd gestoken in mijn correspondenten en ook regelmatig zelf met ideeën gekomen.

(...)

Ik gaf over het algemeen wel ideeën aan correspondent waarvan ze dachten: oh dat is leuk. Als je op een plek zit, je zit er middenin, en soms zie je niet... Ik ben erg van de trends. Waar ik nu zit probeer ik die ook veel te volgen. Maar toen ik nog op het bureau zat en zelf af en toe reisde naar een land. Dan zag ik zelf dingen en dan zei ik tegen een correspondent: dit lijkt me een heel mooi onderwerp. Ik heb dat altijd wel gedaan. En ook heel erg geprobeerd om als er een stuk werd gestuurd, om zo snel mogelijk te reageren. Soms ligt het toch wel even voordat er iemand reageert.

20:13 E: Heeft u het gevoel dat u nog collega's heeft daar?

20:17 J: Het is heel ver weg hoor.

20:23 E: Het is veel alleen werken dan, of alleen met een fixer...

20:25 J: Het is heel... ik moet zeggen, ik vind het steeds eenzamer worden. Ik heb steeds meer media waar ik voor werk. En dat zijn allemaal van die pitch contacten. En de ene keer zeggen ze: ik pas, en de volgende keer mag je het maken. En voor de rest, er is heel weinig overleg. Heel weinig. Wat voor insteek? Zal ik nou eens een gesprek doen, of zal ik eens een portretje doen? Je doet het bijna allemaal zelf. En na zoveel jaar is het logisch dat mensen denken: nou, laat haar maar schuiven. En dat doe ik ook wel. Maar toch is het af en toe wel prettig om wat meer collegiaal contact te hebben. Maar ik weet dat het op de redacties steeds drukker wordt, dat er steeds minder mensen zijn die steeds meer moeten.

(...)

21:51 E: Werkt u wel altijd met een fixer, of een vertaler?

21:55 J: Met een vertaler meestal. Voor Mosul heb je echt een fixer nodig, maar anders heb ik een vertaler. En dat zijn er verschillende geweest over de jaren, want ik heb als freelancer natuurlijk niet zoveel geld. Ik heb jongens die dat, die niet perfect zijn, maar wel goed genoeg en die dat met heel veel plezier doet. En daar bouw je ook een goede band mee op moet ik zeggen. Een van mijn vertalers zit nu in Londen, hij is nu met zijn PhD bezig. We hebben wekelijks nog even contact met elkaar.

22:34 E: Wat bieden ze aan vanuit Trouw? Veiligheidsstrainingen?

22:42 J: Het is mij niet aangeboden, maar ik weet dat erover na gedacht wordt. Bij Trouw is er vorig jaar een

nieuwe procedure in gang gezet nadat er een incident was in Afrika. Iedere keer dat je op reis gaat moet je een formuliertje invullen met wie je gaat, waar je heengaat en wat details over wat je gaat doen. En er zijn afspraken voor het geval je ontvoerd zal worden, en wat de krant dan wat voor je kan doen. Er is nu een vangnet voor, wat heel prettig is. Ik ben blij dat ze dat hebben gedaan. Maar een veiligheidstraining, ja... Ik doe geen oorlogsverslaggeving. Ik doe erna, en ervoor. Ik ga ook niet naar het front. Ik ga er pas naartoe als ik dat kan doen zonder een scherfvest aan te trekken of een helm. Daar heb ik de grens gelegd. Dat betekent wel dat je al vrij snel gaat hoor. Ik was pas in het Mosul terwijl ISIS nog in het westen zat. En ik denk dat het heel goed is als die trainingen aan iedereen gegeven wordt. Je leert in de loop van de jaren in zo'n land wel een aantal dingen. Heel belangrijk: dat je niet bij iedereen in de auto stapt. Als je op zo'n plek bent waar gevochten is, dat je niet zomaar rond gaat lopen. Dat je met mensen gaat die weten waar het veilig is. Waar geen snipers zijn, waar geen bommen en explosieven liggen. Dat soort dingen. Je leert ook van het doen. Een aantal van die collega's die cursussen geven, die hebben het op die manier geleerd.

24:58 E: Waarom heeft u ervoor gekozen om geen oorlogsjournalistiek te doen?

25:06 J: Het zou kunnen ja. Ik ben daar denk ik niet zo geschikt voor. Ik ben meer van het achtergrondverhaal. Dat hijgerige... wat moet ik nou op die plek? En die reportages worden gemaakt door mensen die risico's lopen. Waarom zou je daar zelf nog naartoe gaan en dan nog eens een risico lopen. Het is niet alleen een risico voor jou, het is ook een risico voor je fixer en je chauffeur, als je die hebt. Dus je hebt een verantwoordelijkheid voor mensen om je heen. En dat voelde ook echt zo. Eddy van Wessel, met wie ik veel samenwerk, die gaat naar dat soort plekken in z'n eentje. Maar als het echt gevaarlijk is ga ik er niet zelf naartoe. En Eddy is vorig jaar gewond geraakt, en dan zie je ook hoe dichtbij het ongeluk zit. Hij was op een plek die relatief veilig heette te zijn. Daar bleek een sniper te zijn. Hij trekt een sprintje en hij verrekt iets in zijn voet. Dus hij is niet geraakt door de sniper, dus het is niet de oorlog zelf... En het meeste gevaar lopen we toch door het slechte weggebruik. Slechte chauffeurs, het gevaarlijke rijden. En dat heeft alles te maken met een mentaliteit in een land waar mensen toch al veel risico's lopen en iets hebben van: god is met ons, het komt wel goed.

26:57 E: En hoe was het met de risico's in het gebied waar u zelf woonde?

27:00 J: Ik heb tot ISIS kwam, ik heb een autootje gekocht toen ik wegging uit het mediacentrum. Daar had ik een chauffeur en liet ik me altijd rijden. Dan kon ik nog wat lezen en werken in de auto. En dankzij de chauffeur wist ik alle routes, dus dat was heel simpel. En ik ben een paar jaar lang heel Koerdistan doorgereden, meestal in m'n eentje. Ook al zeiden mensen tegen me: dat moet je niet doen. Na ISIS heb ik niet meer gereden. Ik heb me auto onlangs verkocht toen ik verhuisde. En ik heb hem de laatste twee en een half jaar alleen gebruikt voor ritten binnen Erbil en net erbuiten. Maar niet al te ver.

27:53 E: Was er daar ook kans op gevaar?

27:56 J: Ik ben op pad gegaan met een chauffeur die ook politieman was, hij was eigenlijk freelance taxichauffeur. Omdat ik me daarin veiliger voelde. Ik wist, hoewel je dat eigenlijk niet wilt, dat er een pistool in zijn dashboard lag. Heel dubbel gevoel, dat wil je eigenlijk niet. Het kan ook extra gevaarlijk zijn, geweld lokt geweld uit. Tegelijkertijd zit je in een situatie, waarin je met een organisatie als ISIS te maken kan krijgen met ontvoeringsgevaar. Dus ik vond het toch ook wel een geruststellende gedachte.

28:50 E: En dan was het ook nog extra gevaarlijk omdat u een westers uiterlijk heeft...

28:54 J: Ja, en we reden wel... Ik heb er op een gegeven ogenblik ook een foto van op Facebook gezet, we reden echt langs de grens van ISIS gebied. Dat was de enige weg die je nog kon nemen. En dan heb je wel zoiets van: het mag allemaal, het kan allemaal, maar ze zitten wel daar.

29:25 E: En hoe was het verder qua veiligheid of veiligheidsrisico's?

29:30 J: Zoals ik al zei, het belangrijkste risico is echt de weg, de andere weggebruikers die gevaarlijk rijden. Tijdens mijn verblijf zijn er bommen afgegaan, zijn er bomaanslagen geweest. Ja dat is een risico, natuurlijk.

En nog een maand geleden zijn er drie jongemannen binnengeslopen in het provinciale gebouw, het gebouw van de provinciale raad en de bestuurders, en daar is het tot een schietpartij gekomen. Maar daar moet je dan maar net zijn. En eigenlijk is dat gevaar hetzelfde als het gevaar hier. Dat kan hier ook gebeuren.

30:24 E: Maar over het algemeen was het dus relatief veilig?

30:32 J: Ja, ik voelde me niet onveilig. Diplomaten, in het begin van mijn verblijf... we kregen bijvoorbeeld Amerikanen op bezoek omdat we subsidies van ze kregen. En eerst kwamen ze, eerst met een auto die het pand controleert, en de gps in de computer zet, en daarna komen ze met drie auto's. Gewapend, en alles erop en eraan. Een paar jaar later waren het twee auto's. Dus toen was het al minder gevaarlijk. En dat is zo doorgegaan. Ik was bevriend met de consul, een vrouwelijke consul tot onlangs. En die reed zichzelf ook. Dus zo gevaarlijk... Was is gevaarlijk? Er kan van alles gebeuren. Want er zijn extreme moslims, ook in Koerdistan. Ik ben naar Bagdad geweest en dan doe je wat je vertalers je aanraden. Als je naar Tikrit gaat, doe je een hoofddoek op. Val maar niet teveel op. In Tikrit ga je ook niet blijven slapen, je komt met een dag terug. Omdat je risico's wilt uitsluiten.

32:01 E: Hoe is het dan om daar te zijn? Heeft u een gevoel dat u risico loopt als u naar Bagdad gaat?

32:07 J: Je let zelf op. Natuurlijk wordt je gevolgd. Ik slaap in een gewoon huis, ik slaap niet in een hotel. Ik vind hotels veel gevaarlijker dan bij vrienden slapen. Dus als die manier probeer je alles zo veilig mogelijk te doen. En dat je je chauffeur kent, die niet in een taxi rijdt. Dat soort dingen.

32:35 E: Hoe stressvol is het dan om met dat soort situaties rekening te moeten houden?

32:38 J: Nou ja, daar wen je aan. En op een gegeven ogenblik is het je tweede natuur. En dan ben je vooral... dan is de stress vooral het werk, om al die mensen te spreken die je wilt spreken. En om dat aan elkaar te breien in de tijd die je hebt. En de meeste stress is eerlijk gezegd geweest om visa te krijgen. We hebben een jaar gehad waaruit ze vanuit Bagdad vrijwel geen visa gaven voor journalisten. En dan wil je bericht geven over de gevolgen van ISIS in Tikrit, Falluja. En dan kom je er dus niet in, en dat is heel frustrerend.

33:17 E: En dan is het dus ook onmogelijk om te reizen?

33:21 J: Dat is onmogelijk, ja. Dan kom je dus niet verder dan de Koerdische regio.

33:26 E: En hoe is het als vrouw om daar te werken? Is het anders, denkt u, dan om als man daar te werken?

33:31 J: Het is anders. Maar het is niet moeilijker. Ik heb het grote voordeel altijd gevonden dat ik in zowel de mannen- als de vrouwenwereld binnenkan. In de vrouwenwereld, dat spreekt voor zichzelf, ze halen je meestal ook binnen. En dan moet je ook duidelijk maken: ik wil ook met de mannen spreken. Maar ik heb bijvoorbeeld bij maaltijden gezeten in het zuiden van Irak, waar ik met het gezin heb gegeten, terwijl het normaal zo was dat eerst de mannen aten en daarna de vrouwen. Daar heb ik bij de mannen gegeten, en vervolgens verhuisde ik naar de vrouwen.

34:23 E: Dat is dus wel het complete verhaal, dat is binnen handbereik.

34:27 J: Ja, je kunt allebei de kanten bekijken. Dus ik heb het probleem niet echt gezien. Zeker ook in de gesprekken met de Yezidi vrouwen, die ik veel heb gedaan. Het enige is dat het moeilijk is om vrouwelijke vertalers te vinden. Ze waren er, maar dan waren ze te duur voor mij. Het geld is altijd een probleem. Dus dan kom je uiteindelijk uit op lieve, jonge meiden. Ik heb net twee schatjes gehad die me hebben geholpen, en ik heb ook met allebei nog steeds contact. Maar bepaalde vragen kunnen ze niet stellen. Op een gegeven ogenblik begrijp je wel wat er onderligt, en dan krijg je alsnog voldoende informatie. En bovendien: eigenlijk wil je helemaal niet vragen 'ben je verkracht?'. Als ze je vertellen: hij dwong me om met hem te trouwen, dan hoef je dat maar twee keer te horen en je begrijpt wat ze bedoelt. En er zijn heel veel westerse journalisten die veel te direct die gesprekken zijn aangegaan. Er is onderzoek gedaan, dat moet je misschien eens opzoeken, over de beleving van de Yezidi vrouwen, over de manier waarop media met hen is omgegaan. En

daar zijn heel veel klachten over. Ondanks dat het gegarandeerd was, ze toch herkenbaar in beeld zijn gebracht. Of dat toch hun naam werd gebruikt terwijl de familie nog in het kalifaat zat. Dat ze zich onder druk gezet voelde. Dat is natuurlijk heel erg. Je zit tegenover getraumatiseerde vrouwen en die voelen zich onder druk gezet. Toen ik dat las heb ik wel plaatsvervangende schaamte gehad.

36:33 E: En dan zijn we natuurlijk sowieso al erg direct...

36:42 J: En het zijn hele pijnlijke verhalen. Je moet er echt de tijd voor nemen. Je moet empathie tonen... Dus als je er alleen maar zit om de meest gruwelijke details op te schrijven, dan ben je heel erg fout bezig.

36:55 E: Hoe was dat voor u persoonlijk om dat soort verhalen te horen? Continu die traumatische verhalen...

36:59 J: Dat hou je niet heel lang vol, moet ik eerlijk zeggen. Je doet er dan... vanwege het feit dat je ergens naartoe moet, je hebt een vertalen nodig, je doet er dan zo'n 3 of 4 op een dag. Dat is al fors. En als ik dan de dag erna thuis kwam, dan was ik echt tot niets in staat. Dan kon je me echt opvegen. Die dag calculeerde ik al snel in, die had ik blijkbaar nodig. En dan ga je het uitwerken, en dan beleef je het gewoon opnieuw. Dus ik heb... je stapelt op. Eerst heb ik de Yezidi vrouwen gedaan, daarna kwamen de kinderen die ontdekt werden. Wat nog veel ergere verhalen zijn. En toen kwamen de verhalen uit Mosul. Na de bevrijding van Mosul heb ik echt een tijd gehad: je wordt prikkelbaar. Alles wordt teveel. Een tekort lontje, wat ik normaal niet heb. En ja, ook emotioneel bij het minste of geringste. Ik heb op een gegeven moment een van mijn vriendinnen, die ook therapieën doet voor de Yezidi vrouwen, gevraagd: kun je ook eens met mij praten? Daar hebben we er drie of vier van gedaan.

38:29 E: Bieden ze dat ook vanuit Trouw aan?

38:31 J: Nee.

38:34 E: Geen psycholoog...

38:40 J: Ze bieden het aan voor verslaggevers die op een gruwelijke reis gaan, zoals na het tsunami, dat was natuurlijk heel erg. Dan gaan ze er wel vanuit dat je even gaat praten met specialistische mensen. Maar ik zit natuurlijk op mijn standplaats. Dus hoe kunnen ze het aanbieden? En ten tweede: ik denk ook dat als freelancer het niet hun verantwoordelijk is, tenminste, het voelt niet als zodanig.

39:18 E: Wat fijn dat u toch daar terecht kon.

39:20 J: Ja, ik was heel blij. Ik heb eerst even hier gekeken, maar ik dacht: ik moet het gewoon ter plekke doen. Mijn vriendin kent mijn portefeuille van begin tot eind, dus laten we maar gewoon met elkaar gaan praten.

39:38 E: En wat maak dan het meeste indruk uit de interviews? Of wat u ziet?

39:44 J: Wat het doet met mensen. De manier waarop...

40:05 E: Gaat het?

40:06 J: Ja... Uiteindelijk ben je je eigen vijand. Want we zijn allemaal sterke vrouwen. Wat de meeste indruk maakt is toch wat de mensen is aangedaan. Wat mensen elkaar aandoen. Soms ook hoe makkelijk mensen... En de kwaadwillendheid, de kwaadaardigheid. Ik heb er niet zo lang geleden ook een blog over geschreven op mijn eigen site. Daar zit een kant in mensen die wij normaal niet tegenkomen. En je weet niet, en wij in Nederland helemaal niet, je weet niet hoe ziek sommige mensen zijn in hun hoofd. De dingen die ze verzinnen. Wat naar buiten kwam natuurlijk: het in brand steken van mensen, met tanks over mensen heen rijden, ze in een zwembad verdrinken. En ik heb een deel van die filmpjes bekeken. Maar op een gegeven moment dacht ik: ho, ik moet uitkijken. Het doet me niks meer, ik kan het gewoon kijken. Maar van die meisjes hoorde je natuurlijk... dat is heel direct, dat is een op een. Het is wat vrouwen met hun deden, wat mannen met hun deden. En dat maakt enorm veel indruk.

42:30 E: Geeft dat ook een gevoel van onveiligheid voor u zelf?

42:32 J: Nee, dat had niet zozeer me mezelf te maken.

42:38 E: En het inzicht dat mensen elkaar zulke gruwelijkheden kunnen aandoen, is dat een inzicht wat pas na jaren is gekomen?

42:55 J: Nee, je weet het wel, maar je wordt er met de neus bovenop gedrukt. Ik heb de verhalen uit Abu Graib opgeschreven, wat daar allemaal gebeurde. Daar wordt je ook niet goed van. Het is toch anders als... je zit er bijna middenin. Je hebt een aantal vrouwen die terugkomen, die in een kamp wonen. Die situatie in het kamp is al een probleem. Je zit er veel directer bovenop. Praten met mensen die in Abu Graib hebben gezeten, die zijn in Nederland, die zijn veilig, zijn hun eigen leven weer begonnen. Dat is minder aangrijpend, denk ik.

43:48 E: En kwam het ook omdat het nog zo vers was, eigenlijk?

43:50 J: Ja, dat denk ik. Ook omdat je probeert om te praten met mensen die het heel moeilijk vinden om erover te praten. En daar voel je je voor een deel ook schuldig over. Jij wilt dat verhaal hebben. En een van de verwijten van de Yezidi vrouwen is natuurlijk ook waar. Voor ons allemaal. Ze delen hun verhaal, maar ze zagen daar zo weinig resultaat van. Want hun kwestie, wat heeft het opgeleverd? Het is niet dat ze makkelijker asiel krijgen.

44:28 E: Terwijl er toch best wel wat over bekend is gemaakt. Ook hier zijn er best wat verhalen over langsgekomen.

44:33 J: Maar over een paar jaar is iedereen het weer vergeten.

44:36 E: En dan speelt de volgende kwestie weer, de volgende oorlog...

44:40 J: Ja precies. En terwijl zij... hun leven is veranderd. Hun hele gemeenschap is onder druk komen te staan. Voor hun is het enorm. Een van de dingen die toch ook in hun achterhoofden speelt: als ik het vertel, misschien wordt mijn dader wel gepakt en gestraft. Dat is een van de redenen waarom ze het delen. Hulpverleners die tegen ze zeiden: doe nou maar, dat gesprek. Die hielden hen ook voor: het moet naar buiten, de wereld moet weten wat er is gebeurd. Maar ja, uiteindelijk zagen ze daar zo weinig van terug. Je zit in zo'n gesprek, en je hebt die informatie nodig. Maar je weet ook dat het haar zoveel moeite kost. Aan de andere kant... (bediende komt langs) weet ik ook van de therapeuten dat het voor hun goed is om in de beginfase, om er goed over te praten. Maar ja, ik ben geen therapeut die vervolgens de juiste dingen zegt op de juiste momenten. Je doet je best, het enige wat je kunt doen is mens zijn. Maar een therapeut zou zo'n meisje geruststellen en zeggen: maar het was niet jouw schuld. En dat kun je als journalist niet, en ik denk ook dat dat niet mag. Aan het eind van het gesprek heb ik wel gezegd: het is heel erg, maar het wordt minder. Dat soort geruststellende dingen... Ik denk ook voor een deel dat ze er wel baat bij hebben. Vorig jaar was ik hier in de Balie, er was een Koerdische film en ik was uitgenodigd voor het panel. En daar was een van die Koerdische meisjes, er zijn er een paar in Europa die met hun verhaal naar buiten komen. Maar dat meisje had duidelijk therapie nodig. Ze was nog helemaal nergens in de verwerking. Ze viel flauw, wat vrij veel gebeurd met Yezidi vrouwen. Het lichaam sluit af als het teveel wordt. Het enige wat ik kon zeggen tegen die mensen: zorg voor haar, ze heeft therapie nodig. Ze zit er nog middenin.

48:13 E: Dit is natuurlijk een heel schrijnend voorbeeld, zijn er nog andere voorbeelden van dingen die u heeft gehoord of gezien wat veel indruk heeft gemaakt?

48:24 J: Dit is de overtreffende trap, absoluut. De verhalen over de ISIS bezetting natuurlijk. Over hoe mensen overleefden, hoe de angst was. Ik was gisteren opgeroepen voor het beroep van een Ethiopische asielzoeker die beul was, en daar had ik in 1998 over geschreven in Vrij Nederland, nou daarna heb ik nooit meer iets aan Ethiopië gedaan. Ik wist bijna niks meer, omdat het zo lang geleden was, maar ook door al deze verhalen.

49:27 E: Het neemt veel ruimte in...

49:29 J: Maar natuurlijk zijn er ook gesprekken geweest met de familieleden van Persmerga strijders die omgekomen waren, en op een gegeven ogenblik een man die een icoon is geworden. ISIS gebruikte hem als

een soort dreigement richting de Koerden, en die man is een kopje kleiner gemaakt. Ik ben bij de familie geweest, en dat zijn allemaal heel ingrijpende gesprekken.

50:25 E: En de therapie die u heeft gehad, heeft dat wel goed geholpen?

50:29 J: Naar mijn idee wel ja. Het is natuurlijk niet de bedoeling dat je na een therapie dat je er zand overheen gooit en het je niks meer doet, dat kan niet.

50:53 E: Vind u dat er vanuit de werkgever meer aandacht voor moet zijn?

50:55 J: Ja, dat denk ik wel...

51:02 E: De verhalen die u schrijft komen in de krant. Ze kunnen zelf lezen. Als iemand bedenkt: wat is dit een heftig verhaal. Dat is door iemand opgeschreven.

51:15 J: Maar dat is binnen de journalistiek denk ik een zwarte vlek. En we doen het zelf ook, want ze zijn sterk. Het hoort niet binnen te komen. Je hoort er iets tussen te kunnen zetten, maar dat kan natuurlijk niet. Want als je dat zou doen, zou je nooit meer stukken kunnen schrijven die mensen raken. Als je het jezelf niet laat raken, kun je het niet overbrengen. Dat zijn van die dingen die in zo'n therapie naar voren komen. Het kan ook niet, wat verwacht je van jezelf?!

51:55 ... Ook een van de redenen dat ik met dit onderzoek ben gestart is dat ik me zo verbaasde over hoe er in de journalistiek mee om wordt gegaan. Dat er bijvoorbeeld geen vertrouwenspersonen zijn, en dat ik me daar zo over verbaasde.

52:17 J: Ik moet je nog een andere meegeven. Ik zal het heel erg anonimiseren omdat ik niet wil dat hij herkenbaar is. Ik ken een fotograaf, niet Nederlands overigens. In Mosul heeft hij veel gewerkt. Prijzen gewonnen. Die is echt shellshocked. En hij gaat maar door en door en door. Ik heb voor hem in Koerdistan gezocht naar iemand die hem zou kunnen helpen, maar hij wilde niet. Er zijn ook mensen, journalisten, die te trots zijn om te onderkennen dat er echt iets heel erg mis is en dat ze wat aan zichzelf moeten doen. Omdat het van onszelf niet binnen mag komen.

53:18 E: Je doet gewoon je werk, je wilt het goed afleveren en dat is het.

53:28 J: Met name met de jongens en meisjes die achter de frontlinie hebben gezeten en met het Iraakse leger mee zijn gegaan, of met milities, die hebben dingen gezien... Ook die militairen hebben natuurlijk problemen. Voor een groot deel zitten ze aan de drugs. En dat vlakt voor een deel af. Maar die journalisten komen terug en die hijzen flink wat alcohol en dan slapen ze weer. Maar je schuift het niet weg, het stapelt zich op.

54:01 E: Was dat ook de reden om niet echt de frontlinie-journalistiek te doen? Naast de risico's ook.

54:10 J: Nee ik denk het niet. Ik zag het voornamelijk mezelf niet doen. Ook door het soort journalist dat ik ben. Dat zijn toch andere verhalen. Je schrijft reportages dan. Nee, dat was niet de reden.

54:34 E: En in het begin vertelde u dat u cynisch bent geworden en daardoor ook weg wilde. Hoe bent u cynisch geworden?

54:42 J: Als je 10 jaar in een land zit en je gaat ernaartoe omdat je wilt dat er gebouwd wordt, dat het vooruit gaat, en je wilt daaraan meewerken, en je ziet het elke keer terugvallen. En dat heb ik nu drie of vier keer gezien in die 10 jaar. En daar word je cynisch. Dan denk je: ze willen niet. Dat is de verkeerde manier om te proberen om bericht te geven. Mede de reden dat ik naar Griekenland ben gegaan. Op het moment dat je afstand neemt, want dan zit je er zelf niet meer middenin, merk ik dat ik er wat beter tegen kan.

55:39 E: Dit soort dingen zag u ook terug in uw vriendenkring of bureu?

55:50 J: Ja overal. En de manier waarop je... Ik denk dat het begonnen is bij het Koerdische referendum in september vorig jaar. Ik heb lang gedacht dat ze het zouden uitstellen omdat het zo ongelooflijk stom was. Maar ze hebben het gehouden, en daarna is alles gebeurd wat iedereen heeft voorspelt.

56:18 E: De woede van de rest op de hals gehaald.

56:23 J: Ik was daar boos over. Ik had echt zoiets van: wat flikken jullie ons nou. En dat was ook een moment dat ik dacht, dit is een moment om afstand te nemen. We hebben in het westen de gewoonte om na vijf jaar te wisselen (van correspondenten plek). Dat heeft voordelen en nadelen. Een heel groot nadeel is dat iedereen opnieuw moet beginnen en het land moet leren kennen, echt een groot nadeel.

56:58 E: De taal leren, mensen leren kennen...

57:00 J: Een netwerk opbouwen, dat is niet makkelijk. Het voordeel is toch dat je aan het einde van de vijf jaar... ik denk dat vijf jaar te kort is. Het mag wel zeven of acht jaar zijn. Maar als je te verbonden wordt met een plek, is het moeilijk om er op een onafhankelijke manier over bericht te geven. En niet te denken van te voren: dat loopt toch niet goed af. Waarom zouden we ons daar druk over maken? En zeker als je analyses doet, en dat doe ik met name voor radio, dan moet je uitkijken.

57:48 E: En niet beginnen met: wat doen ze nou weer?! Dat kan ik me voorstellen. Hoe is het nu in Athene? Hoe is het leven daar? En hoe verschilt het met Erbil?

58:15 J: Het verschilt dag en nacht. Het verschil zit er niet in: ik zit achter mijn bureau en ik schrijf. En het is in Athene ook warm. Maar dan zet je in Athene de ramen open. In Erbil is zomers zo heet dat je alleen airco aan hebt. Het belangrijkste verschil is: je gaat naar een bioscoop, je loopt door de stad, de winkels hebben een beter aanbod, het maken van contacten die niet te maken hebben met werk is makkelijker. Dat zo ongeveer. Het privé-leven is echt aangenaamer.

59:09 E: Hoe denkt u over werk en privé dat in elkaar overloopt? Is dat als correspondent...

59:17 J: Het loopt enorm in elkaar over ja. Een deel van mijn contacten in Erbil hebben wel vaak met werk te maken. Er zijn ook mensen die, en ik ga nog steeds om met een heel aantal van mijn vertalers, sommige van mijn vrienden vertalen voor me. Het loopt echt in elkaar over. En dat heb je als je op een klein budget werkt. En dat is een van de problemen in de freelance journalistiek, en ik weet ook zeker, bij correspondenten wordt er te weinig meegedacht over onkosten. Onkosten worden al snel te hoog gevonden. Met de gedachte dat het wel goedkoper zal zijn ergens anders.

1:00:11 E: Vertalers, chauffeurs...

1:00:15 J: En die vertalers en chauffeurs zijn belangrijk omdat ze je scherp houden, omdat ze dingen weten die jij niet weet. Omdat ze dingen opvalt die jou niet opvalt. Hoe vaak een vertaler tegen me heeft gezegd: he, heb je dat gezien? Soms heel waardevol. Je zit toch maar in je eentje. Omdat correspondenten een stuk prijs hebben, en dan heb je nog een klein beetje bureaunkosten. Dat is eigenlijk voor de huur van je bureau. Dat is niet om een vertaler van... ik ben soms jaloers op de grotere media, die hebben echt mensen in dienst die dingen voor ze uitzoeken en interviews voorbereiden.

1:01:22 E: En zeker als je een goeie hebt die met verhaalideeën komt en veel contacten heeft.

1:01:31 J: Maar veel van de verhaalideeën komt toch voort uit wat mensen je vertellen, wat hen is overkomen. Daarvoor leef je ook in zo'n land.

1:01:43 E: Vanuit Trouw bieden ze wel een bepaalde onkostenvergoeding aan?

1:01:54 J: We delen vaak de kosten voor de vertaler. Reiskosten is... je moet altijd onderhandelen. Je krijgt bij nooit de hele reiskosten terug. Soms doe ik dingen uit mezelf, omdat ik denk dat het interessant is. Ik heb na heel veel bureaucratisch gedoe een jongere geïnterviewd die bij ISIS was. En daar moet je je vertaler, die een belangrijke rol speelde, goed voor betalen. Ik heb dat gedaan zonder dat ik dat van te voren heb afgedekt. Ik had zoiets: ik kom het wel kwijt. Maar je zit wel met onkosten waarvan je niet zeker weet of je het kwijtraakt. Dus voor een deel zijn die onkosten, die eten je honorarium op. En ik merk het ergste als ik met Eddy van Wessel op pad ben. Eddy komt binnen om 4 of 5 verhalen te maken, die ik maak zodat hij zijn fotomateriaal kwijt kan. En dan zitten we met z'n tweeën te proberen om die onkosten ergens kwijt te raken. Een deel van je werk is... Ik probeer daar niet al te moeilijk over te doen. Ik heb geen zin in dat gesteggel. En

ik word er ook steeds bozer over.

1:03:49 E: Hoe is het nu bij Trouw, bij tarieven enzo?

1:03:57 J: Het gaat wel. Het probleem van de media nu, als correspondent heb je steeds minder plekken waar je je werk kwijt kunt. De Persgroep publiceert door naar het Parool, naar het Nederlands Dagblad. Nog een aantal andere kranten, en daar krijg je niet extra voor betaald. Toen ze deze regeling verplicht maakte, heb ik daar heel erg tegen geprotesteerd. Maar ze zeiden: we hebben de honoraria wel wat omhoog gegoooid. Als ze je stukken doorplaatsen krijg je een premie, dat is leuk. Maar je hebt toch het gevoel, ik krijg voor het Parool niet betaald. En dat betekent ook dat de plekken waar je het kwijt kunt, worden kleiner.

1:05:16 E: In hoeverre levert dat stress op, de financiële situatie?

1:05:18 J: De financiële situatie levert stress op, ja. Je moet echt steeds maar blijven scoren.

1:05:31 E: Ik vind het voor dit onderwerp wel interessant, omdat zeker freelancers slecht worden betaald en daar stress aan ondervinden. Dat is ook een stukje welzijn waar de werkgever voor moet zorgen. (...) Andere media hebben helemaal geen correspondenten in die hoek zitten.

1:06:03 J: Nee, ik ben de enige. En ik weet niet voor hoelang nog. Ik heb nu een manier... Ik probeer iets anders te vinden. Maar dat is niet zo simpel, ik ben 61, vindt maar wat.

1:06:21 E: Maar wel heel veel ervaring.

1:06:25 J: Ja, maar wat doe je daar mee? Ik zou natuurlijk wel graag die ervaring willen gebruiken.

1:06:31 E: U bent wel aan het verder kijken.

1:06:34 J: Ik ben aan het zoeken. Wat zou een natuurlijke zijn: naar Nederland komen en eindredacteur worden. Maar dat zie ik dus niet zitten. (...) En vanuit afstand kan het niet volgens Trouw. En er wordt niet meegedacht. Ik ben zelf naar de redactie gekomen en gezegd: ik zit er nu 10 jaar en het wordt tijd voor wat anders. Uit dat gesprek is niet echt een oplossing gekomen.

1:07:30 E: Wat zouden Nederlandse media kunnen doen om het beter te maken voor correspondenten?

1:07:41 J: Het lastige is dat de correspondenten bijna allemaal freelancers zijn. En daarmee hebben ze strikt genomen geen verantwoordelijkheid voor vervolgtrajecten. Maar een aantal van die freelancers zijn toch wel beeldbepalend. Mensen hebben zo'n krant... Ik spreek weleens mensen die zeggen: ik lees Trouw omdat we van jou willen lezen. Dat betekent dat voor een aantal mensen wel degelijk een verantwoordelijkheid is. Je zou willen dat er een soort loopbaanplanning... dat door over wordt nagedacht. Dat het niet zo is van... Toen ik naar Athene ging vond men dat maar een rare move eigenlijk.

1:08:43 E: En er is weinig zicht op waar iemand mee bezig is?

1:08:55 J: Maar ik sta nog steeds op en ik ga nog steeds naar bed met Irak ook al zit ik in Athene. Wat vroeger mijn ochtendkrant was, is nu Twitter. De hele dag door blijf je in contact, dat is nog steeds niet anders.

1:09:40 J: Waar ik bijvoorbeeld last van heb gehad is dat Vrij Nederland van weekblad naar maandblad ging. Ik heb daar samen met Eddy mooie stukken kunnen plaatsen, dan kan niet meer. Je raakt ook platforms kwijt. Ik ben internationaler gaan werken, voor Deutsche Welle bijvoorbeeld. Ik doe Al Jazeera televisie, dat betaalt dus wel. Maar dat is niet vaak.

(gesprek over artikel dat Judit voor Villamedia heeft geschreven, 15 jaar geleden)

1:11:46 J: Het ging echt over trauma's opgelopen tijdens de hongersnood in Afrika. En die dus niet meer konden functioneren door alles wat ze hadden meegemaakt. Dat was heel nieuw dat daar überhaupt over gesproken werd. Wij zijn sterke mensen he.

1:12:39 J: Dat is het lastige. De jongens die het allemaal ontkennen vinden de mensen die het toegeven aanstellers. En dat houdt mensen ook tegen om er voor uit te komen.

Interview 3: Hans-Jaap Melissen

21 november 2018

Utrecht

00:01 E: Ik was allereerst benieuwd hoe een gemiddelde werkweek eruit ziet.

00:05 H: Tafeltennissen. Nee, je bedoelt als ik op reis ben, neem ik aan? Ik zit op dit moment in een soort interbellum. Bewust gekozen, door mijn planning en zo. Ik merk dan wel dat ik onrustig word. Als ik bepaalde plannen maak, merk ik dat ik het prettig vind als ik daar nee op hoor; want dan kan ik ook meteen aan de slag met andere plannen. Dan kan ik meteen weer op reis. Alle reizen verschillen toch ook wel. Meestal begint een reis met contact met potentiële afnemers. 'Hebben jullie interesse als ik ga naar...' En je weet nooit zeker wat je aantreft. Dus ik kan nooit met volle honderd procent zekerheid beloven dat ik een bepaalde reportage ga maken, die ook echt afkomt. Je kan het makkelijker regelen als je de burgemeester van (...) wil interviewen en weet dat je dat meeneemt uit het buitenland als reportage. De omstandigheden zijn soms wat anders. Maar dan vlieg ik er heen, check ik in bij mijn hotel. Dan heb ik of een vaste tolk, of een vaste pool van tolken. Meestal werk ik met een tolk, maar dat kost ook veel geld vaak. Maar ik heb het ook als vertaling nodig, bij een beetje sociaal Arabisch, als ik het heb over het Midden-Oosten.

01:51 E: Dus je spreekt wel een beetje Arabisch?

01:52 H: Een klein beetje. Ik kan een paar hele flauwe opmerkingen in het Arabisch maken wat dan soms het ijs breekt. Maar goed interviewen in het Arabisch... Ik heb zelf een taal geleerd; ik heb Engels gestudeerd. En ik kan ook goed uitleggen waarom Nederlanders denken dat ze goed Engels kunnen spreken. Kennis geeft vaak de juiste positie weer van onzekerheid, want je hebt nooit alle kennis, en dat is vaak een makkelijke manier om aan te tonen dat je dan heel weinig weet. En sowieso ken ik weinig van het Arabisch. Genoeg om een beetje te luisteren. Genoeg om te horen of iemand wel echt onderdelen van het gesprek aanroert. Soms vraagt een tolk niet alles. Dus ik ga dan op zoek naar output. Ik heb soms al dingen bedacht van tevoren en soms doet een tolk suggesties die niet altijd betrouwbaar zijn. En dan ga ik gewoon aan de slag, net zoals je in Nederland aan de slag zou gaan. Alleen de omstandigheden zijn soms wat rumoeriger. Het is niet altijd frontlinie hoor. Oorlog is ook vluchtelingen, politici, omstandigheden eromheen, tekorten in benzine, economische omstandigheden.

03:30 E: En qua voorbereiding. Wordt er dan, zeker voor een gevaarlijk gebied, een inschatting gemaakt van waar gaan we heen? En hoe gevaarlijk is het?

03:38 H: Ik maak alle inschattingen. En ik ben ook de enige die dat kan op mijn reis. Ik hoef dat niet van iemand uit Hilversum te horen.

03:48 E: Maar van tevoren bekijk je wel waar je heen gaat, wat zijn de gevaarlijke plekken, waar zijn de groeperingen.

03:55 H: Ik houd continu dat soort conflicten wel bij. Sommige conflicten heb ik op termijn ook wel overgeslagen. Ik ben bijvoorbeeld niet naar Oekraïne geweest, omdat het ook midden in jaren zat waarbij ik het heel druk had met Irak-Syrië. Ik dacht ja, dan moet ik me daar weer in verdiepen. Ik wil ook wel goed beslagen ten ijs komen. Ook omdat dat deel is van je veiligheid en niet dat ik in een conflict sta en niet weet wie nou eigenlijk met wie ruzie heeft. En dat je dan uiteindelijk zelfs verkeerde dingen tegen mensen zegt en op die manier in de problemen komt. Dat kan. Ik heb dat meegemaakt met onervaren verslaggevers. Dus ik probeer een beetje structuur aan te houden in wat ik doe. Ik heb een boek over IS geschreven en IS was voor mij vier jaar lang een belangrijke bron van inkomsten. Ik mis IS zo. Nee, nee, dat niet. Maar daar ging mijn tijd in op. En dat scheelt soms in je voorbereiding. Ik ben heel veel naar Noord-Irak gevlogen, naar Erbil. En dan zeggen ze, sommige douaniers, als ik op het vliegveld aankom al, of in de stad: "Hey Hans". Het is ook een dorp. Zeker het stuk waar wij journalisten gebruik van maken binnen Erbil, bepaalde wijken waar

journalisten altijd heengaan. En je bent altijd erg herkenbaar. Dus je gaat een beetje naar een bekende kring terug, waar je weer gaat voelen aan wat er dan speelt. En je hoort dingen dan. Het is altijd goed om ter plekke te zijn. Op afstand kan je slecht dingen regelen. Je moet er vaak zijn om afspraken te maken en dergelijke. Dus het is deels voorbereid. Af en toe heb ik een nieuw land. Drie jaar geleden alweer, ben ik tussen de dingen in Syrië en Irak naar de Centraal-Afrikaanse Republiek geweest. Daar was ik nog nooit geweest. Ik had het wel een beetje gevolgd, maar EenVandaag wilde dat. Bijna niemand komt daar. Ik was daar toen dat ene Franse meisje dood ging. Een jonge Franse journaliste kwam daar om. Het was toen heel onveilig, terwijl ik dat wel vond meevallen. Die deed ook dingen waarvan ik dan denk, die had ik niet gedaan. Dat kan ook soms onervarenheid zijn. Achter op de brommer mee met een bepaalde strijdgroep in een moeilijk zichtbaar gebied door de bossen. Dan rijd je in een hinderlaag... Echt embedden bij clubs moet je mee uitkijken. Ik ga het liefst op visite bij rebellen, maar liever niet te veel echt optrekken. Een aantal uren misschien. Maar niet echt onderdeel worden heel lang, dagen weken. Het ligt er ook aan in welke gebieden. Soms kan het wel. Maar allemaal dat soort dingen zijn gevaren, dat is soms ook ingegeven bij freelancers door geld, want echt embedden bij rebellengroepen is goedkoper dan thuisblijven. Want dan moet je naar de Albert Heijn; die zegt niet hier heb je je eten gratis. Die zeggen: "hier heb je je eten." Dat is gastvrijheid. Dan heb je vrij snel je ticket terugverdiend. Maar we praten nu vast over andere zaken dan waar je voor komt, denk ik.

07:34 E: Dat geeft niks. Ik ben benieuwd waarom je ooit bent begonnen met oorlogsverslaggeving. Hoe lang is dat geleden?

07:46 H: Ik denk twintig jaar terug. Ja, '98 begon het wel. Toen ben ik eigenlijk voor het eerst begonnen. Er waren nog wel wat tripjes naar vluchtelingensituaties in Afrika daarvoor, maar twintig jaar terug ging ik naar Kosovo, toen er ook nog strijd was tussen Serviërs en Albanezen. Dat was de eerste echte oorlogsreis, toen er ook echt NAVO-acties waren. Hoe oud ben jij?

08:13 E: 22.

08:15 H: Ja, dit is voor mij nog echt levende historie. Dit is voor jou wat voor mij de Tweede Wereldoorlog was.

08:19 E: Ja, ik weet er wel wat van, maar niet omdat ik het me herinner. Maar ik was dus benieuwd waarom je hiermee begonnen bent.

08:32 H: De wens om aan oorlogsverslaggeving te doen ontstond toen ik hier eigenlijk bij de regionale omroep in Utrecht werkte. In een groot pand in Zeist zaten ze toen nog. Ik had ervaring bij de lokale omroep, waar ik vrijwillig werkte en moest uiteindelijk in militaire dienst. Dat heb ik geweigerd, dat kon toen nog. Ik vond niet dat ik me twaalf maanden hoefde te vervelen in een kazerne. Daar kwam het op neer als je dienstplicht was. Vrouwen hoefden ook niet, dat vond ik ook achterlijk.

09:09 E: Nu wel, als de dienstplicht weer wordt ingevoerd. Maar goed, dat maakt niet uit.

09:20 H: Dat weet ik niet. Maar in ieder geval. Ik ben bij de regionale omroep gaan werken, als dienstweigeraar. Je kreeg dan evenveel betaald als soldaat, maar je bent non-profit. Daar moest je ook voor goedgekeurd worden. Je moest een verhaal houden tegenover de commissie waarom je de dienstplicht weigerde. Daar was een wet voor; de Wet Gewetensbezwarende. En je moest gewoon weigeren volgens de wet. Want je had ook mensen zitten bij zo'n commissie die zeiden: "Alle militairen stinken en ik heb helemaal geen zin." En dan moesten ze alsnog. Je moest dan gewoon zeggen dat je het voor je geweten niet kon maken om in dienst te zijn, en eventueel dus orders of bevelen te krijgen om iemand dood te schieten. Dus ik heb die lijn aangehouden en ik suggereerde daar natuurlijk bij dat dat niet mijn echte lijn was, maar ik wilde gewoon van die dienst af. Ik heb niet zo heel veel tegen het leger, maar wel tegen mijn aanwezigheid daarin. En zeker op die manier. Dat had tot ellende geleid denk ik, voor iedereen. Dus toen rook ik een beetje aan de fulltime journalistiek. Maar ik heb als consument oorlogsverslaggeving gezien, zoals in '91 bij de Golfoorlog.

En ik heb altijd al zo'n soort borrelend gevoel gehad dat ik dat ook kon, dat ik het beter kon, dan CNN.

11:10 E: Dat is wel een goede insteek. Heel ambitieus.

11:14 H: Ik heb het ook al eens eerder in interviews gezegd. Ik denk ook dat ik het beter kan dan bij andere omroepen, of Amerikaanse omroepen vaak gebeurt. Heel veel mensen in Nederland hebben ook een hele andere journalistieke cultuur, met van die flauwe journalistieke shows die ze vaak deden.

11:35 E: Waarin is jouw verslaggeving dan beter?

11:38 H: Ik denk dat ik wat nuchterder verslag deed/doe. Niet zozeer dan mijn Nederlandse collega's of zo, maar ik had heel erg het beeld van die Amerikaanse shit die wij dan als norm gingen stellen. Dan dacht ik, ja maar dat hoeft niet. (...) Ik vond het soms gewoon aanstellerij-tv. Ik dacht, dat heeft de oorlog ook niet nodig om het groter te maken. Ik dacht oorlog lijkt mij wel groot genoeg, je kan ook wel gewoon de feiten vertellen en geen partij kiezen. Ik heb een keer heel erg ruzie gehad met Christiane Amanpour.

12:26 E: Zij staat wel echt op een voetstuk.

12:31 H: Nou niet bij mij hoor. Financieel staat ze bij mij op een voetstuk, ik weet wat ze verdient per jaar. Toen enkele miljoenen. Volgens mij ongeveer drie miljoen. Misschien zal het nu meer zijn. Maar toen zei ik een keer iets onaardigs over de Noordelijke Alliantie in Afghanistan en toen ging zij dat lopen verdedigen. We waren daar met de 'nieuwe helmen', de Taliban. Terwijl als je toch, als je enige oorlogservaring hebt, je vaak ziet dat de nieuwe oorlogsleiders net zo autoritair zijn. Dat je ook naar de 'bevrijders', ook een politiek woord, soms ook kritisch moet kijken. Maar goed, later bood ze mij cola aan om het weer goed te maken, haha. Ik moet ook eerlijk zeggen dat ik nog heel goed weet dat dat gebeurde.

13:46 E: Maar het is dus wel fijn dat Nederland daar iets nuchterder in staat.

13:48 H: Ook niet allemaal hoor. Ik heb natuurlijk ook in de loop van de jaren wel eens dingen gezien waarvan ik dacht 'o ja joh?'

13:55 E: Maar er zijn op dit moment helemaal niet zo veel oorlogsverslaggevers.

13:57 H: Dat klopt. Ze zijn gestopt, of dood. Oerlemans is dood, Eikelboom is gestopt, Roel Geeraedts van de RTL is iets anders gaan doen. Iets heel enerverends, maar wel met salaris.

14:21 E: Je hebt natuurlijk wel Midden-Oosten-correspondenten, maar die gaan niet allemaal naar de frontlijn.

14:25 H: Ana van Es denk ik wel. Ik denk dat die wel gewoon op hetzelfde niveau als ik te werk gaat. Zij gaat ook naar Jemen bijvoorbeeld. Dat zou ik ook wel willen, maar dan ook als ik daar afnemers voor heb. En niet dat ik dan te horen krijg van EenVandaag...

14:42 E: Maar de interesse in Jemen is wel gegroeid. Daar wil je nu wel zijn eigenlijk.

14:47 H: Misschien vanuit je eigen interesse, maar niet dat daar nu zo veel afnemers voor zijn. 14:52 E: O, dat verbaast me eigenlijk wel. Als je daar binnen kunt komen.

14:58 H: Het kan wel zo zijn dat als je dat eenmaal doet, het wel komt. Maar als je een krant duidelijk achter je hebt staan, die zegt wij betalen alles en de tijd die je erin steekt. Maar ik heb met een aantal van mijn afnemers gesproken die misschien wel interesse hebben, maar niet om alles te betalen. En dan denk ik ja, zoek het uit. Ik was druk met andere dingen ook. Dan ga ik niet mijn hele leven overhoop gooien om €500,- te verdienen.

15:28 E: Je bent dus freelancer, al die jaren ook geweest?

15:31 H: Nee, ik ben opgegroeid in vaste dienst.

15:36 E: En toch ervoor gekozen freelancer te worden?

15:38 H: Ik ben heel lang bij de Wereldomroep geweest. Heel lang fulltime, op een gegeven moment parttime, omdat ik vond dat de Wereldomroep niet het recht van bestaan had. Maar ik zat er wel nog, dus ik vond dat ik weg moest. Toen ben ik via de veilige weg eruit gegaan. Eerst een tijdje nog een parttime baan. Ik had toen zelfs parttime nog een goed salaris. Niet om op te scheppen, maar dat is gewoon een feit. Gouden

tijden nog. Achteraf denk ik, heb ik daar wel goed genoeg van genoten. Dus toen ben ik gaan freelancen. En op een gegeven moment, een jaar voordat de wereldomroep helemaal uit elkaar donderde, ben ik fulltime freelance gegaan.

16:25 E: En was dat een eigen keuze?

16:29 H: Het was wel een eigen keuze, omdat ik van de Wereldomroep af wilde. Ik wilde niet in die gouden kooi zitten, ook al had ik een goed salaris. Ik wilde er helemaal los van. Ik ergerde me, want werken voor iets waar je niet in gelooft is heel moeilijk. Ik vertelde net over de Wet Gewetensbezwaaring, maar ik voelde me daar ook echt bijna gewetensbezwaard dat als ik een item maakte in het buitenland maakte, ik dat alleen maar voor de Wereldomroep deed. Het was een gratis omroep, dus mijn items waren gewoon van de Wereldomroep-site af te nemen. Radio 1 heeft daar dankbaar gebruik van gemaakt bijvoorbeeld. Dus ik wilde gewoon van die omroep af. Ik geloofde er totaal niet meer in. Ik vond het onzin, de wereld was veranderd. Dus ik vond het prima om freelance te gaan. Tot nu toe, ik heb vorig jaar een heel goed jaar gehad, maar dat is niet omdat ik alleen maar verdien aan items van de oorlog. Maar ook omdat ik andere dingen ernaast doe; trainingen, gastcolleges, projecten helpen opzetten voor bijvoorbeeld omroepen. Net in Nederland, een vluchtelingensite voor de NTR en dan ben ik daar niet de grondlegger van, maar word ik gebeld door de grondlegger met de vraag of ik wil helpen met organiseren. Ook andere dingen, NPO Focus, een Midden-Oosten-project in tv-serie en digitaal ook; Hoop en Wanhoop, daar zit ook een digitaal aspect aan. En dan ben je daar mee bezig. En ik vind dat soort projecten heel leuk om te doen.

18:28 E: Dus het is helemaal niet erg om freelancer te zijn? Het is niet dat je werkt tekort krijgt bijvoorbeeld.

18:30 H: Nee. Het is natuurlijk wel altijd onzeker. Als mensen vragen hoe het met me gaat als freelancer, ik heb het tot nu toe goed. Maar ik benadruk daar altijd 'tot nu toe' bij, omdat je echt niet weet wat er bijvoorbeeld misloopt als je naar de oorlog gaat met je werk, of fysiek. Zo denk je ook over je eigen bestaan als journalist na. Kranten wordt steeds minder natuurlijk, omroepen hebben bezuinigingen. Er gaat nu 40 miljoen weer minder af, dat krijgen ze weer terug, eerst ging er 60 miljoen af, daar hebben ze weer 40 miljoen van teruggekregen voor een jaar. Maar het jaar erna wordt er weer bezuinigd. Weet ik veel wat er dan weer bezuinigd wordt. Brandpunt was ik gisteren nog even op de redactie, daar gaan er weer 24 mensen uit. Daar zat iemand zijn laatste item te monteren, dat was een beetje een triest beeld. En daarin weet ik niet of dat houdbaar is.

19:37 E: Journalistiek verandert ook zo snel.

19:40 H: Je kunt het volgens mij ook alleen maar overleven door het reëel onder ogen te zien. Door te zien waar de gevaren zitten, maar ook waar de kansen zitten. Dus je moet gewoon je markt steeds in de gaten houden, maar dat is soms ook vermoeiend.

19:57 E: Maak je andere keuzes omdat je freelancer bent? Als je op reis naar een oorlogsgebied bent bijvoorbeeld?

20:05 H: Wat ik net zei, Jemen, iemand in vaste dienst bespreekt dat dan met zijn of haar hoofdredacteur en dan is het rond. Dan zeggen ze: "Wij willen daar niet in investeren." Als er bij mij niemand in Jemen wil investeren ga ik niet naar Jemen. Ik zou nog ergens iets kunnen bedenken, een land of een situatie waarin ik ook niet direct afnemers vind, maar dat ik het zelf wil doen omdat ik een boek aan het schrijven ben, dan ben ik zelf een soort afnemer op termijn. Maar ik ga niet zomaar weg. Ik heb het idee dat dat noodlottig wordt. Dan zal je zien dat je omkomt en iemand vraagt: voor wie was hij daar eigenlijk en dan is het antwoord: "Voor niemand eigenlijk. Voor zijn eigen twitteraccount". Waarom zou ik dat doen? Het is gewoon werk. Ik ben geen liefdadigheidsinstelling. Ik heb ook heel erg veel oorlog gezien. Dus ja. Of ik nou de oorlog in Jemen wel of niet meemaak. Voor mijzelf maakt dat niet uit. Ik hoef ook niet overal eens een keer naar de oorlog te zijn geweest om een selfie te nemen.

21:10 E: Heb je nog wel die drang dan, om erheen te gaan?

21:14 H: Jawel, om dingen te blijven volgen. Ik wil ook wel zien hoe het nou verder gaat in Irak. Met Mosul, of met Syrië. Dus ik wil het wel graag blijven volgen. Daar speelt dan soms wel mee dat ik dan eens een keertje zou kunnen teruggaan, ook als ik niet betaald krijg, om bij kennissen op bezoek te gaan. Maar dat is meer ook om je kennis bij te houden. Het is ook niet alleen maar items maken, je schuift ook wel eens aan bij een tv-programma als deskundige. Of ja deskundige, dat hoef je over jezelf nooit te zeggen.

21:50 E: O nee? Wel als oorlogsverslaggever natuurlijk.

21:55 H: Ja, dat etaleer je dan ook weer zo. Je kan het als marketing gebruiken in sommige situaties. Ja, dat is soms ook wel jammer. Ik weet ook niet of ik dat op mijn twitteraccount zou zetten als ik in vaste dienst zou zijn. Überhaupt dat Twitter. Twitter is soms voor mij een soort adreswijziging, dat ik kan laten zien dat ik ergens ter plekke ben. We praten nu nog niet over trauma's toch?

22:21 E: Nee, nog niet.

22:23 H: Ik dacht, ik hou even de lijn vast.

22:38 E: Ja, waar ik benieuwd naar ben, welke risico's kom je daar tijdens je werk tegen?

22:47 H: Ontvoering vind ik altijd wel een belangrijke om risico in te schatten. Je kan ontvoerd worden, mede door toedoen door je eigen tolk bijvoorbeeld. Is je tolk te vertrouwen is de belangrijkste vraag denk ik ook altijd. Of wordt hij zogenaamd mee ontvoerd. Dat is gebeurd bij een Roemeense televisieploeg bijvoorbeeld jaren geleden in Bagdad. Dat kan. Dat is een voorbeeld dat ik van dichtbij ken, maar er zijn er meer. Of dan blijft de suggestie hangen, dan weet je niet hoe het echt gegaan is. Dat is het risico. En verkeersongelukken is altijd het grootste risico in dat soort landen waar iedereen toch wat anarchistisch is geworden, zeker in oorlog, dan worden er weinig parkeerbonnen en snelheidsovertredingen uitgedeeld. Dus mensen rijden ook wat anders vaak. Wapens. Dat je door een verdwaalde of gerichte kogel wordt geraakt. De grootste kans is een verdwaalde kogel, denk ik, die niet voor jou bedoeld is per se. Er is ook wel eens gericht op mij geschoten, door mensen die dus niet konden mikken. Ik heb ook een aantal berm bommen dichtbij gehad, dan waren we net gepasseerd en dan ontplofte het en gingen er allemaal kinderen de lucht in. Die waren niet dood trouwens. Het is naar om dat van dichtbij mee te maken. Ik heb het trouwens niet eens gezien, want ik ben toen achter een muur veilig gesteld door iemand. Maar de ellende was groot genoeg denk ik. Autobommen inderdaad, in Erbil, daar heb ik er eentje vlakbij gehad op 150, 200 meter. Maar ook geld aan verdiend, omdat ik als eerste journalist ter plekke was. En ik dacht, ik ga hier én filmen én fotograferen tegelijk. Dat kan op mijn camera heel goed, al kan je natuurlijk ook foto's halen uit je beeldmateriaal, dat is een systeemtrucje. Dus ik kon daar toen in korte tijd alsnog mijn hele reis terugverdienen.

25:28 E: Dus eigenlijk is die ellende...

25:30 H: Ja natuurlijk, daar leef ik van. Een begrafenisondernemer leeft toch ook niet van levende mensen. Ik leef ook wel van levende mensen. Dit is wat het is. Een ambulancechauffeur moet ook naar het kruispunt waar het ongeluk is en niet naar het kruispunt waar niks aan de hand is. Dus ja.

25:46 E: Heb je nooit als je op reis gaat, dat je denkt dat het wel eens je laatste kan zijn?

25:50 H: Ja. Dat denk ik bij elke reis. Emotioneel gezien is, denk ik, het zwaarst het weggaan. De afstand van een oorlog is het grootst vanuit vrede, vanuit een maatschappij zoals de Nederlandse. Waar inderdaad, het CDA op Twitter viert dat ze het erdoor hebben dat ze het erdoor hebben in de Tweede Kamer dat de cadeaubonnen twee jaar houdbaar zijn. Dat vind ik echt. Uit zo'n land vertrekken, we zitten hier aan mijn keukentafel, we wonen best leuk, toch? Bloedgeld zeg ik altijd.

26:51 E: Is dat contrast dan ook niet heel groot?

26:52 H: Dat contrast is heel groot. Je gaat zelf uit je veilige omgeving weg en dat heb ik altijd gedaan. Ik heb nu ook nog een keer een kind en een vrouw en dan kan je je nog schuldig voelen over het feit dat je eventueel dood gaat. Als je naar je thuissituatie kijkt, als je dat niet afremt bij jezelf, zie je ze als potentiële nabestaanden al. Zo zitten ze er dus bij als je er niet bij bent. Ik vind met z'n tweeën nog sneuer. Als er nou

twee kinderen zijn zou het nog minder erg zijn, of zo. En zulke dingen kunnen in je hoofd gaan zitten. En dat moet je zo snel mogelijk eruit hebben. Ik heb wel gewoon de steun van mijn vrouw en kind. Mijn kind is bijvoorbeeld heel blij altijd als ik op reis ga. Dan zegt hij: "Ik mis je helemaal niet." Dat vind hij leuk om te zeggen, denk ik. Ik denk ook dat het waar is, zo werkt het bij jonge kinderen. Ik weet niet of hij op termijn ook in gaat zien dat er risico's aan verbonden zijn en dan kan het fout gaan. Het is ook al eens fout gegaan bij collega's in het buitenland, dat die niet meer weggaan omdat hun kinderen het niet meer trokken.

28:03 E: Je kind weet niet precies wat je doet.

28:08 H: Nee. Of je kan daar een mooie fantasie van maken, en dat heb ik ook gestimuleerd, dat ik zeg: "Papa gaat wel naar gebieden waar een hoop ellende is, maar er zijn ook veilige plekken in die gebieden. Want er gaan mensen op de vlucht binnen zo'n land, dus die gaan in een tentje zitten waar het veilig is. En in die gebieden werk ik." Maar het is al een keer misgegaan, hij heeft mee tv zitten kijken en zag hij dat ik ver van die mensen met die tentjes zat. Ik was bij die mensen die misschien nooit meer bij hun tentje weg konden komen. Maar dat trok hij toen ook nog wel. Maar nu weet ik het niet. Een kind verandert ook heel erg. Hij wordt acht over een paar weken. Ik leef per dag wat dat betreft. Ik zie wel.

29:01 E: Maar het is ook wel weer heftig om te bedenken dat elke reis de laatste kan zijn.

29:04 H: Ja. Maar. Ja. Dat is zo, ja. Dat kan. Het punt is, dat denk je heel erg sterk thuis, maar dat denk ik eigenlijk ter plekke niet. Want ter plekke zit je in een omgeving waar iedereen in dezelfde situatie zit. Dat is met alles zo, eigenlijk, denk ik. Ik weet even geen leuk voorbeeld, voor Nederlandse begrippen. Carnaval misschien, je gaat nu niet in je eentje in een heel gek pakje over straat lopen, maar tijdens carnaval is het allemaal heel normaal. Of een sauna, je gaat niet ineens in je nakie in het zwembad omdat iedereen daar in een zwembroek loopt, maar in een sauna is iedereen het, dus is het normaal. In een oorlog zit iedereen in dezelfde situatie en voelt iedereen dezelfde dreiging. Dus dat is een soort gedeelde ellende, gedeelde smart. En dan zie je ook dat jij daar zelf de meest luxueuze positie inneemt. Want hier ben jij degene als je weggaat, die de minst luxueuze positie inneemt, de overbuurman gaat het niet doen, die heeft niet de zorg of hij levend terug komt van zijn werk als hij naar kantoor rijdt. Maar daar ben je juist degene die daar tijdelijk is, die geld heeft om bescherming te kopen, goeie vesten, weet ik wel. Het helpt niet altijd. Maar dan denk je wel, waar zeik ik nou eigenlijk over. En dat is eigenlijk wat er gebeurt psychologisch gebeurt, bij mij. Ik praat niet over anderen, bij iedereen is het natuurlijk anders. De thuissituatie is bijvoorbeeld anders. Maar zo gaat het.

31:04 E: Ben je daar met meerdere journalisten?

31:09 H: Soms. Ik probeer Nederlandse collega's altijd te mijden, omdat je niet in hetzelfde verhaal moet gaan wroeten. Niet uit gezelligheidsoverwegingen, dat ik ze niet hoeft te zien. Maar wel met buitenlandse collega's soms. Ik ben wel iemand die toch graag in zijn eentje opereert. Dat heeft ook met veiligheid te maken. Ik heb eens een keer, gedwongen, in een hele gevaarlijke situatie in Benghazi, toen Benghazi echt aangevallen werd en het echt gevaarlijk was, dat de tolken niet meer naar het hotel kwamen. Want de families waren gewoon allemaal bang voor hun eigen hachje, dus dan ga je niet zeggen: "Hey, ik ga naar mijn werk, als tolk voor die kutjournalist een stukje verderop." Die kwamen dus niet meer, dus we hadden nog maar weinig auto's om uit te kiezen. Een paar kwamen natuurlijk wel, of die hadden in het hotel geslapen, want dat gebeurt ook wel eens met tolken. En dan ging je met z'n allen, of in drie auto's, naar de frontlinie. Alleen wij stonden op een gegeven moment op een hoge fly-over, ergens naar een andere wijk, waar de Khadaffi troepen net naar binnen reden en de fotografen hadden een higher viewpoint nodig voor hun foto's. Maar ik had toen voor radio, ik had ook wel tv gemaakt, maar ik werkte toen voor radio op de zender steeds. Ik maakte gewoon bijna live reportage, ik hoefde niet steeds op te nemen, het gebeurde om me heen, had ik die positie niet nodig. Ik kon zelf ook wel horen dat ze eraan kwamen. Maar zij wilden ergens lopen om de hoek. En we stonden er net en hoppakee, kwam uit iemand z'n loop best wel veel vuur. Het ging echt rakelings langs ons heen. Als je het goed kan horen dan... Ik liet me ook vallen en sprong meteen weer in de

auto en we reden naar de frontlinie verder. Maar ik dacht, ho eens even, ik zit tussen die idioten. Die gaat natuurlijk allemaal keuzes maken op foto's gebaseerd en ik maak het op audio gebaseerd en op informatie. Dus als ik weet dat ze er ongeveer zijn, nou ja, klaar.

33:24 E: Je hoefde het dus niet te zien natuurlijk.

33:26 H: Niet per se, op die manier. Zoals een fotograaf het wil kaderen. Die zijn bijna met kunst bezig. Ik zei op een gegeven moment tegen de chauffeur: "Stop de auto." Dan doe ik de zaken met de chauffeur en niet met de rest. Dus ik stap uit. En dan waren zij nog een beetje boos, of verdrietig, of bezorgd, van: "Ja, je moet hier niet zomaar uitstappen." En ik zei: "Bij mij is nu de afweging dat ik nu minder gevaar loop door hier zomaar uit te stappen." "Bij wie stap je dan weer in de auto?", en ik zei: "Dat zie ik dan wel weer." Ik ben uitgestapt, zij zijn verder gegaan, en ik heb een willekeurige auto aangehouden van mensen die toch rond durfden te rijden. Die waren gewoon te vertrouwen, waarom niet?

34:12 E: Dan vertrouw je ook heel erg op je intuïtie ook.

34:14 H: Ja tuurlijk. En die hebben mij weer naar een andere plek gereden. Een ziekenhuis, waar ik weer andere dingen kon gaan doen. Er werden ook gewonden binnen gebracht. En het ziekenhuis werd ook aangevallen toen.

34:32 E: Dat was dan een hele gevaarlijke...

34:31 H: Dat is een hele gevaarlijke dag geweest. En die dag is in de oorlogsjournalistiek ook bekend, omdat ik 's ochtends begon en live een straaljager de lucht uit praatte. Ik was live op Radio 1 en ik was gewoon in gesprek over de situatie, want 's nachts hoorden we de troepen al oprukken. En er kwam een straaljager aan en ik dacht, die gaat bombarderen. En ik probeerde niet uit de uitzending te komen, dus ik zei: "Blijf nog even bij me, er komt een straaljager aan. Gaan we kijken wat die doet." Dat was een beetje een raar gesprek. En op een gegeven moment wordt die uit de lucht geschoten, live, vanaf de grond. En dan zie je gewoon live voor je ogen een straaljager naar beneden gaan. Dat had ik überhaupt nog nooit gezien, maar zeker niet live op de radio. Zo was de dag al begonnen. De heftigste dag ooit, maar zeker voor mij als journalist een van de betere dagen.

35:28 E: Maar is het dan een soort adrenaline die er dan is?

35:32 H: Ja, de avond ervoor had ik nog bij Pauw & Witteman aan de telefoon gezeten, dus dan ga je al heel laat naar bed. Dan is er de hele nacht gedonder, dus je slaapt heel licht en je bent heel alert, want je weet dat je eventueel kwetsbaar bent. Ik ben wel eens een keer door een bombardement heen geslapen. Dat ik merkte bij het aankleden dat er iets niet klopte, volgens mij was het hotel leeg. En dat je naar beneden liep, het hotel leeg was omdat het was geëvacueerd en ik was de enige. Maar ik slaap met op maat gemaakte oordoppen vaak. Dus dan zat ik aan de verkeerde kant van de afzetting toen ik naar buiten stapte. En dan was het gebouw ernaast geraakt. En dan waren ze bang voor het hotel. "Heb je het niet gehoord?", en ik zei: "Nou, blijkbaar niet.", haha! Je bent gewoon moe en adrenaline is meer iets waarvoor je... Ik ga er niet heen voor de kick. Helemaal niet. Maar het is wel handig om scherp te zijn en dat die adrenaline er is. Want ja, je moet werken met drie uur slaap per nacht. En dat is wat het is.

36:45 E: Is het dan toch waard om erheen te gaan? Ook al zijn de gevaren zo groot?

36:49 H: Ja, zeker. Ik denk dat het belangrijk is dat mensen ter plekke gaan kijken. Daar zijn nuances in aan te brengen, zeker op dit moment, die zijn de laatste zes jaar ontstaan eigenlijk. Nog steeds vind ik dat het loont om er ter plekke te zijn voor de informatie. Je kan de informatie ook overlaten aan de strijdende partijen. Je bent steeds minder welkom als journalist, die als partij die binnenkomt met het idee het nu wereldkundig te maken, want we zijn journalisten. Zo werkt het niet. Dat kunnen ze zelf op hun eigen facebookpagina tegenwoordig. Zonder kritische vragen, want dan kan je je eigen narratief erin zetten. Dat heeft de zaak wel ingewikkelder gemaakt voor ons. Tegelijkertijd is er een ander soort journalistiek, de open source intelligence, zoals Bellingcat. Dan hoef je helemaal niet meer met een helm ergens te gaan staan,

maar waarheidsvinding doen door mensen die wel in de oorlog op sociale media hun dingen laten zien. Dat is een ander aspect waarbij ik me afvraag wanneer we op afstand misschien wel meer waarheidsvinding kunnen doen, dan ter plekke, want die hebben veel meer toegang.

Dat is een nieuwe knik, een belangrijk keerpunt op dit moment, waarbij partijen minder zin hebben in je, waarbij je het ook lastiger kan maken en je eerder aanspreken op een reportage die kritisch was. Dat hebben ze dan teruggezien op internet. Ik ben vorig jaar bijna Raqqa uitgeflikkerd, omdat ze zagen wat ik getweet had.

38:25 E: Wat bizar zeg, dat het zo goed in de gaten wordt gehouden.

38:29 H: Ja! Ik was 's ochtends bij een stadion waar ze een overwinningssceremonie wilde vieren in Raqqa. Dan komt er een mevrouw naar me toegelopen met een iPad in haar handen en die staat zo, ik zag niet wat ze erop had, ze kijkt naar mij voor een gezichtsvergelijking, dan draait ze haar iPad om en vraagt ze: "Ben jij dit?" Het was een foto van mezelf, in dezelfde kleren die ik nota bene aan had. Ik heb drie verschillende bloezen in de oorlog. En ja, ik dacht ik ga niet ontkennen. Dus ik zeg: "Ja, dat ben ik ja." Ontkennen heeft ook geen zin. Je kan maar beter kijken waar het naartoe gaat. Zij zegt: "Jij zegt dat dit terroristen zijn." Maar ik weet zeker dat ik dat niet gezegd heb. Ik ben geen debiel. Ik heb misschien wel gezegd dat zij gelinkt zijn aan de PKK, want die dag daarvoor hadden ze heel groot een poster opgehangen van de leider van de Turkse PKK en daar gingen ze onder staan. Dan doe je het erom toch? Dus ik had alleen maar gezegd dat ze dat hadden gedaan en de reacties onder mijn tweet, was natuurlijk een heel gedoe van Turken, heel veel Turken springen daar meteen op. Zo van: "Klootzakken, die PKK.", "Melissen laat het nu ook zien." Dan moet je dat gaan zitten sussen. Dan zie je dus hoe de wereld veranderd is. Dat kon vroeger toen ik naar Kosovo ging niet. Dan stonden ze niet een uur later met een iPad naast me, iPads bestonden toen nog niet. Internet begon wel al toen. Maar dat had niet iedereen bij zich. Maar goed dat is veranderd en daar staat dan de nieuwe mogelijkheid tegenover dat je via open source intelligence soms denkt, misschien moeten we ons daar meer op richten, als aanvulling.

40:33 E: Dat zou ook betekenen dat ter plekke zijn minder waarde heeft gekregen.

40:40 H: Minder waarde weet ik niet. Het is lastiger geworden door partijen die afhouden van... Dan nog vind ik het nuttig om ter plekke te zijn. Je kan nog steeds heel veel dingen zien en voelen. Je kan er makkelijker PR van mensen weerleggen door zelf te zeggen dat je erbij was en je zelf door je eigen foto's kan laten zien dat iets niet gebeurd is. Alleen soms is dat ook technisch te weerleggen. Er is een extra tool bijgekomen. En ik geloof echt nog steeds in ter plekke gaan.

41:24 E: Gelukkig, anders zou je er ook niet meer heengaan, toch?

41:27 H: Nee, nee. Als ik er niet meer in zou geloven. Dat zou inderdaad een reden kunnen zijn om er mee te stoppen, als ik er niet meer in zou geloven. En dat je het per dag om wat voor reden dan ook ineens zat bent. Dat kan ook.

41:42 E: Maar denk je er wel eens aan om te stoppen?

41:44 H: Nee, op het moment niet.

41:47 E: Wel eens gehad?

41:51 H: Ja, ik ben een keertje vier maanden niet naar Irak geweest in een tijd dat het wel eigenlijk moest, omdat mijn tolk werd onthoofd daar. En toen kwam het wel heel dichtbij, om het maar in een cliché uit te drukken. Toen heb ik wel even het idee gehad dat er een verhaal omheen zat, omdat het gebeurde net nadat ik met hem gewerkt had. Wie had het gedaan? Naar wie waren ze allemaal op zoek? Waren ze misschien naar mij op zoek en hebben ze hem maar genomen? Dat heb ik eigenlijk nooit meer kunnen achterhalen. Hij kan niet meer praten en die lui hebben één statement op hun site geplaatst dat ze hem hadden onthoofd, dat zag je ook allemaal gebeuren op foto's, vanwege zijn werk met journalisten. En hij werkte met meerdere journalisten, ik had hem ook via een andere journalist. Ja, god, dan ga je echt heel erg denken van shit, waar

is dat misgegaan? Wanneer zijn ze hem gaan zien? Wat hebben ze nog meer voor ogen? En in hoe verre loop ik dan ook acuut gevaar als ik weer land? Is mijn omgeving misschien ook wel besmet? Is er ergens een verrader? Het gaat over leven en dood. Dan vind ik het wel normaal als ik denk, misschien moet ik maar even niet gaan. Maar vijf maanden later was ik er weer. Gelukkig is er niks gebeurd, maar ik was wel heel erg op mijn hoede. Dat was heel vermoeiend. Wantrouwen is ook heel erg naar. Want je gaat echt twijfelen aan bepaalde mensen die je al jaren goed kende. Ik kende hem vanaf 2005. Maar goed, ik denk dat ik er persoonlijk niet al te veel mee te maken had.

44:03 E: Wat doet dat mentaal met je? Als je van die situatie hoort en ook nog eens ziet?

44:09 H: Dat is niet leuk en shocking. Je kan even een schuldgevoel krijgen, want ik heb met hem gewerkt en ik was ook de laatste die met hem heeft gewerkt. Dat wist ik zeker, want het was kort genoeg erop. Maar ik dacht wel, hij is een volwassen man. Ik heb hem zelfs gewaarschuwd toen, want ik vond dat hij zich te pro-Amerikaans uitte. Hij had ook een Amerikaans paspoort. Hij had in Amerika gewoond en was een 'terugkom Irakees' na de val van het regime teruggekomen, misschien door de mogelijkheden in het land. Tolken spreken goed Engels om een bepaalde reden. Dat hebben ze óf in het eigen land opgedaan, óf ergens in het buitenland geleerd. En je hebt natuurlijk het liefst mensen die dat buitenlands waren, want die spraken lekker vlot Engels. En daar was hij er een van. Dus ik zei wel eens: "Je moet niet zo, low profile joh, dit land is nog hartstikke stuk. Saddam is weg als regime, maar ze zijn er nog." Maar ja, het was een volwassen kerel en hij heeft die keuze gemaakt. Hij heeft bewust dat gevaar genomen. En zo zijn er heel veel onthoofd. Dat is ook altijd een nare manier.

45:35 E: Ik wil het ook nog hebben over Jeroen Oerlemans, die is doodgeschoten in Libië. Jij hebt ook met hem samengewerkt. Dus hoe was het om dat nieuws te horen?

45:48 H: Ja, dat was heel naar. Dat heb ik hier in Utrecht gehoord toen ik bij Koerden op visite was, om te praten over mijn reis. Ik zou een paar dagen later vertrekken naar Irak en dit was een verjaardagsfeest van een paar Koerden die ik kende. En toen belde iemand van Pauw die zei: "Heb je het al gehoord van Jeroen?" Toen dacht ik: o jee. Toen ben ik snel van het gezelschap weggelopen, de tuin in, want je kan meteen horen of er slecht nieuws in iemands stem zit. Ja, dat was heel naar.

46:32 E: Was het ook iemand die je van dichtbij kende?

46:37 H: Als er iemand doodgaat is het natuurlijk iedereen's beste vriend geweest. Aan één Frits Barend hebben we genoeg in Nederland, die dat altijd roept. Je kent elkaar uit het circuit. Ik had hem een aantal maanden ervoor nog gezien in Amsterdam, bij een lezing van mij. Wij gingen verder niet privé met elkaar om. Er zijn mensen die veel dicht bij hem bevriend waren denk ik, dus ik zie het vooral als een collega. In Libanon hebben we wel veel elkaar van dichtbij gezien en leuke dingen met elkaar gehad, ruzie, weet ik veel, zo kan het gaan in de oorlog. Ik vond dat hij te veel rookte altijd in mijn omgeving. Maar ja, dat is shocking aan alle kanten. Ik was een paar jaar daarvoor ook al door iemand gebeld met de vraag: "Heb je het al gehoord van Jeroen Oerlemans?" en toen was hij ontvoerd. Toen was het iemand van de NVJ. Ik ben toen als een van de eerste in vertrouwen genomen, omdat ze hoopten dat ik daar ook ter plekke was in dat gebied. Eigenlijk zat ik in het gebied ernaast, dus ik vroeg ook waar precies, geef maar coördinaten, dan kan ik een beetje inschatten of ik daar mensen ken. Want ook Syrië is nog relatief groot. Maar je weet dat dit een beroepsrisico is.

48:22 E: Heb je ook toen niet gedacht van, zal ik er wel mee doorgaan?

48:26 H: Nee. Sterker nog, ik heb de begrafenis van Jeroen gemist omdat ik gewoon naar Irak ben gegaan.

48:36 E: Dus toch gewoon stug doorgegaan?

48:38 H: Ik denk dat niemand mij op die begrafenis gemist heeft, ik ben geen naaste van Jeroen. Als ik niet die reis naar Irak had, was ik echt wel even langs de begrafenis van Jeroen geweest, maar, dit klinkt heel hard, maar de oorlogshow, nou ja, geen show, ik ga gewoon verder. En ik ga geen dingen zeggen dat hij het

misschien heeft gewild. Maar ik heb het gewild en daar gaat het om. Ik wil dat. Ik had die reis ook gepland om geld te verdienen. Ik vind mijn eigen timing bij reizen ook heel erg belangrijk, dat heeft ook met veiligheid te maken. Dus ik ga gewoon naar die oorlog. Klaar.

49:28 E: Hoe denken vrienden en familie daar eigenlijk over?

49:29 H: Mijn vrouw was heel boos, weet ik nog wel, het was op een zondag dat hij werd doodgeschoten. En ik kwam van dat verjaardagsfeest terug en ik vertelde dat. En mijn vrouw was heel erg pissed, ook op de situatie, omdat hij drie kinderen had. Die vond het gewoon niet waard, denk ik. Dat je daarom dood gaat. En ik weet niet hoe het dan ging. Ik was er niet bij toen het gebeurde. Er was natuurlijk wel iemand anders bij, spreek je die ook nog, die schrijfster?

50:11 E: Ja, Joanie de Rijke.

50:13 H: Joanie de Rijke ja. Trouwens, zij is vrij kort na de begrafenis ook weer vrij snel ter plekke gegaan. Ik kwam haar toen tegen op mijn reis in Irak, na de begrafenis. We zaten in hetzelfde hotel. Dus ik zei: "Hey Joanie, wat doe jij hier?" Maar je gaat haar dus nog spreken? Want dan moet ze vooral zelf maar vertellen hoe ze dat zelf emotioneel heeft ervaren.

50:43 E: Ja, zij heeft dat natuurlijk helemaal... Dat is heel heftig.

50:44 H: Dat is heel heftig ja. Het moeilijkste zijn de dingen die echt dichtbij jou zelf staan. Als er mensen dood gaan, gewond raken, zo is het gewoon. De ellende zien van gewonden en doden. Ik kan daar redelijk goed tegen, denk ik. Ik kom daar om er iets van te maken, dus ik wil dat gewoon verslaan en dat is mijn werk, dat doe ik al heel lang. Ik heb een rol, ik ben geen pottenkijker alleen maar. Ik wil ook daarheen gaan... Ik heb ook een functie. Ik vind het belangrijk. Ik heb ook andere collega's verloren dan Jeroen alleen. Dat zijn er echt best wel veel.

52:08 E: In al die twintig jaar...

52:10 H: Ja, dat is logisch. Kijk, ik heb twee onthoofdingen in mijn kennissenkring, Kenji Koto, dat was een Japanse journalist, die als een van de laatste onthoofd is in Syrië. Die kende ik als een goede collega. (Opname stopt)

52:35 H: Waar waren we? O ja, de schok. De schok is groter hier terug, was het vooral aan het begin. Ik heb een modus gevonden om ermee om te gaan. Ook omdat je anders een enorme lul wordt. Je moet ook niet de persoon zijn die alles refereert aan de oorlog, daar wordt ook niemand gelukkig van en dat moet ook helemaal niet. Ik vind dan wel dat we dankbaar moeten zijn voor wat we hebben, maar we moeten ook uitkijken in dit land dat we niet op een bepaalde manier kapot maken wat we hebben. Dat we dan hier niet meer weten hoe we wel moeten leven. Met overal de ziel eruit geperst. We durven ook niks meer, alles is hier angst, we zijn bijvoorbeeld het best verzekerde land. Dat wil ik wel eerst factchecken voor ik hier een officiële mededeling over doe. Ik geloof wel dat wij een hoge mate van verzekering hebben. Hoe meer je hebt, hoe banger je wordt om het kwijt te raken. En in heel veel landen waar ze veel dingen kwijtraken, ontstaat er toch een andere sfeer.

53:59 E: Waarom ben je er nooit naartoe verhuisd?

54:03 H: Omdat me dat verschrikkelijk lijkt. Ik heb even in Jordanië gewoond, maar daar ben ik weggegaan omdat ik Jordanië ook een vreselijk land vind. Daar gebeurde gewoon niks.

54:20 E: Maar bijvoorbeeld in Beiroet wonen, lijkt mij best leuk

H: Ja, dat wilde ik toen ook wel. Er was toen een bureau van de publieke omroep, dat zat in Amman. Daar zat de NOS en dat werd NOS/Wereldomroep, tien jaar terug, misschien iets meer, twaalf jaar geleden. Toen ben ik daar gaan zitten en bleek het allemaal niet te werken. Want dat bureau bleef altijd leeg, iedereen deed altijd dingetjes vanuit huis en was vooral op reis naar andere landen waar wel wat gebeurde. Dus ik dacht, wat doe ik nou in hemelsnaam in Jordanië en wat doe ik vooral in Amman? Amman is een stad van niks. Jordanië heeft wel een paar leuke dingetjes, maar het is het meest saaie land in het Midden-Oosten. Dus ik

dacht, ik kan net zo goed naar Schiphol rijden en heen en weer vliegen. Ik ging ook vanuit daar naar Afghanistan bijvoorbeeld, ik had het Midden-Oosten nogal opgerekt. Ik was zelfs een keer naar Haïti gegaan, maar dat is meer omdat ik daar oud werk had liggen en het land goed ken. Ik heb daar een boek over geschreven ooit. Maar nee, ik had veel liever in Beiroet gezeten, of Bagdad. Dat was mijn eerste voorstel. Maar dat vonden ze allemaal weer veel te eng. Maar ik hou ook nog steeds wel van Nederland, omdat ik hier mijn bekenden heb wonen. En ik vind het prima. Ik woon leuk, ik zeg het nog één keer, ik woon hier leuk. Ik vind het verder prettig hier. En ook daar, in heel veel dingen die je ergeren vind je een manier om ermee om te gaan. Wat dat betreft ben ik verder positief ingesteld. Ik ga niet mijn aandacht richten op wat mijn ergernis is. Ik zit niet 's avonds voor tv, zoals veel mensen dat doen, om op Twitter te zeggen wat een slecht programma het is. Dan kijk ik dus niet. Waarom zou ik dat doen? Ik weet ook heel goed, misschien wel door mijn werk, maar iedereen zou dat moeten doen, hoe kort het leven is. Waarom zou je die uren gaan vullen met: "Nou, ik keek vanavond naar Pauw en ik vond het niks." Een land waar niet heel veel strijd meer te winnen is, behalve cadeaubonnen, vind ik journalistiek gezien wel lastig. Als ik dan niet meer naar de oorlog zou gaan om wat voor reden dan ook, wat zou ik dan gaan doen? Misschien les gaan geven, op wat voor manier dan ook. Niet de middelbare school hoor, maar dat open source intelligence, dat zou ook nog kunnen. Maar die brug naar een ander bestaan, die heb ik nog niet voor me.

57:09 E: Nog wat vragen over je werkgevers. Bieden ze vanuit de NPO bijvoorbeeld ook trainingen aan?

57:22 H: De NPO is een bestuursorganisatie, dus die doen dat niet. Maar met de NPO bedoel jij zeker een verzamelnaam voor de publieke omroepen? De publieke omroepen zijn echt de omroepen, maar de NPO is echt de organisatie en de zendermanager etc. Ik zeg dit omdat ik wel met ze te maken heb. Maar de omroepen hebben vaak wel een deal met een soort psycholoog. Diegene is trouwens niet echt een psycholoog, maar meer een vertrouwenspersoon of coach-achtig iemand, waar je dan langs kan als je problemen hebt. Dat was dezelfde persoon die ze bij de wereldomroep aanboden. Toen ben ik daar één keer heengegaan en heb ik afgesproken dat ik daar niet verplicht naartoe ging. Of dat hij dat alsnog ging regelen, omdat ik daar geen zin had. En zonde van mijn tijd vond. De regeling was toen, dat je binnen drie dagen na thuiskomt je bij de coach moest melden, omdat je anders niet meer op reis mocht. Maar drie dagen na thuiskomst heb ik helemaal nergens last van. Dan heb ik vooral last van zo'n afspraak. Dat vond ik zo'n flauwekul. Als een carwash, dat je even door de carwash gaat en je kan weer door. Alsof zo psychologie werkt. Vaak komen dingen vast naar voren na drie weken. Dus ik zei dat ik dat zelf wilde aanzien en dat ze me daarin moesten vertrouwen. Als ze mij vertrouwen door mij naar de oorlog te sturen en daar de juiste keuzes te maken, dan moeten ze me ook vertrouwen dat ik hier in kies. Maar dan moeten ze me niet met een ergernis opzadelen dat ik ergens moet gaan zitten terwijl ik daar niks te zoeken heb. Het gaat goed met mij.

59:31 E: Dat hoefde dan dus ook niet meer?

59:33 H: Nee. Ik kan heel overtuigend zijn soms.

59:36 E: Maar dat was jaren geleden dan. Hoe is dat nu?

59:39 H: Nu heb ik van niemand verplichtingen om dat soort dingen te doen.

59:44 E: Maar er is altijd wel een mogelijkheid om naar iemand toe te gaan.

59:46 H: Ja, maar dan moet ik het zelf betalen denk ik. Alhoewel, ik denk als ik naar de omroepen zou gaan en zeg tegen EenVandaag dat ik helemaal gek ben geworden van het werk dat ik voor jullie gedaan heb, daar en ik heb geen geld of geen zin om het zelf te betalen, dat ze dan zouden zeggen: "Ja natuurlijk." Het gaat om bedragen van niks. Die zijn allemaal hartstikke beschaafd joh. En terecht, goed ook.

1:00:14 E: Maar het is niet zo dat ze zelf iemand hebben, iemand die dan vertrouwenspersoon is en waar je dan heen kan?

1:00:19 H: Ik weet niet hoe ze dat met hun eigen reizen doen, als mensen in vaste dienst zijn. Ik weet het

niet. Moet je ze vragen.

1:00:28 E: Maar het wordt niet actief aangeboden?

1:00:34 H: Ik vind op zich dat je dat als freelancer ook zelf wel in de gaten kan houden.

1:00:41 E: Vind je niet dat werkgevers daar meer aandacht aan moeten schenken? Nazorg bijvoorbeeld?

1:00:47 H: Voorzorg, denk ik meer. Ik denk dat je misschien juiste keuzes moet maken in wie waar naartoe gaat, of dat ook de juiste mensen zijn. Dat kan je psychologisch misschien niet altijd inschatten, maar soms ook wel. Dan kan je goed kijken naar de motivatie van sommige mensen. Waarom ze ergens naartoe willen. Zijn dat echt mensen die daar een verhaal willen vertellen, die geïnteresseerd zijn, of is het alleen maar omdat ze dan denken dat ze kunnen opscheppen op een verjaardagsfeest. Ik was nu ook in Irak, dat kan heel heftig klinken, maar er zijn zat plekken waar je gewoon naar het theater kunt. Ik was dit jaar in Bagdad en ik was daar naar een comedyshow, stand-up comedy. Het was voor werk. Dan zit je overigens wel in de zaal met de gedachte 'ik hoop dat ze nu niet binnenvallen', want dat zal op een dag wel gebeuren, denk ik. Of als je de deur uitloopt een bom voor de deur. Maar voor werkgevers, ik denk dat ze het mogen aanbieden, hoor. Dat kan. Maar als het goed is, gaan er gewoon mensen heen die het ook aankunnen. Die moet je ook eigenlijk laten gaan.

1:02:16 E: Maar van tevoren, zeker als je een beginner bent, kan je natuurlijk ook niet altijd weten hoe iets uitpakt.

1:02:22 H: Daarom moet je denk ik ook achteraf goed met ze praten. Maar we moeten ook niet overdrijven hoe groot risico wij psychologisch lopen. Ik denk dat het wel meevalt. Ik vind dat, he. Waarschijnlijk spreek je mensen die dat anders vinden. Hoe ga ik dit netjes zeggen... Wij moeten ook niet gaan koketteren met het leed dat we daar gezien hebben. En ik zeg niet dat het gebeurt, maar het zou een valkuil kunnen zijn, dat je dan bijna gaat schermen met het leed van een ander. Nu ga ik waarschijnlijk én een film, én een ziekte door elkaar halen, maar het 'Van Münchenhausen Syndroom', of een Duitse naam, waarbij moeders hun eigen kinderen ziek maken, waardoor ze aandacht krijgen voor zichzelf. Even opzoeken. Ik denk dat je moet voorkomen dat je iemand bent die er op die manier met het leed van een ander vandoor gaat. Ik weet niet of ik dat ooit gezien heb. Maar het zou kunnen. Van: "Ja, het is ook allemaal heel zwaar he, ik ben net terug uit Irak, en het is zo erg daar, ja. Dapper hoor dat je dat ook allemaal durft om naartoe te gaan. Ja, heel dapper ja." Echt, fuck off.

1:04:12 E: Dan denk je, het is ook gewoon werk.

1:04:21 H: Ik hou gewoon niet van die onzin eromheen.

1:04:24 E: Gewoon lekker nuchter dus.

1:04:26 H: Ja, keihard. Nee niet keihard. Maar ik denk dat dat een valkuil kan zijn.

1:04:33 E: Als je dan bijvoorbeeld zo'n bermbom ziet afgaan, of je ziet dode kinderen, of dat soort dingen, wat doet dat dan?

1:04:43 H: Ik heb het allemaal gezien, ook van dichtbij. Ook stervende kinderen. Of waarvan je denkt, die gaan binnen nu of een dag wel dood. Dat is niet leuk. Dat kan je soms heel erg raken, dat ligt ook een beetje aan de situatie. Ik heb er wel eens bijgestaan dat de kinderen dood gingen en de ouders er dan bijkwamen. Het moment dat ze dat zien is verschrikkelijk en niet leuk. Maar ook daarin probeer je jezelf daar een beetje van af te schermen. Het klinkt heel hard, maar het moet.

1:05:27 E: Komt dat ook omdat het dan op bepaalde afstand is? Het is niet mijn land, het is niet mijn omgeving waar het gebeurt. Jij kan straks terug naar Nederland.

1:05:34 H: Ja, ik probeer dan soms wel van mijn bril een camera te maken, los van dat ik dan soms wel fotografeer en soms film. En je hoopt dat dat een soort muurtje ertussen is. Ik leef nog steeds in de situatie waarin ik het erger vind om niet naar de oorlog te gaan, dan wel te gaan. Ik was steeds de ambulancechauffeur die roept: "Kut. Ik sta nu op het verkeerde kruispunt, maar waar is het ongeluk dan?"

Waarom is dit opgegeven? Er moet toch ergens wel een ongeluk zijn dichtbij. Waar is dat dan? Ik moet er snel naartoe.” Die zijn nut dan zoekt, en zich niet nuttig voelt op het kruispunt waar niks gebeurd. Ik ben niet blij met het leed van die mensen, maar ik ben wel blij dat ik er dan bij ben. Ik denk wel dat een ambulancechauffeur misschien nuttiger werk doet dan wij, daar word je misschien ook nuchterder in, ik weet het niet. Maar je moet ook wel blijven geloven in de journalistiek. In dat je verhalen ertoe doen, nog steeds wel. En dat houdt mij nog steeds op de been. En ik houd altijd de mogelijkheid open dat ik er morgen mee stop. Dat zou een beetje een rare dag zijn, haha. Ik houd in ieder geval altijd de mogelijkheid open dat ik er als freelancer heenvlieg, helemaal zelf betaald bijvoorbeeld, en dat ik dan sta en eerst denk van ‘ik heb hier geen zin meer in’, en dan terugvlieg. Dan heb ik wel een ticket gekocht voor Jan Lul, maar zo moet je denk ik in je werk staan.

1:07:24 E: Maar dan is het ook mooi geweest.

1:07:28 H: Dan is het ook mooi geweest. Dat zou kunnen op een dag. En ook dat vind ik een professionele houding. Ook daarin wanhopig vasthouden aan dat werk is denk ik ook niet goed. Het moet echt werk zijn. Het kan nog een bijbaan zijn, dat het niet je belangrijkste bron van inkomsten zijn en toch een paar mooie verhalen wil maken, zo leven ook wel veel mensen. Bij mij is het natuurlijk een mix-baan van van alles en nog wat. Wel vaak vanuit de oorlog, het heeft wel een soort link. Terreur bijvoorbeeld, het heeft in ieder geval vaak wel raakvlakken met de oorlog, op wat voor manier dan ook. Op middelbare scholen optreden.

1:08:39 E: Ik ben benieuwd vanuit journalisten zelf, wat zij ervan vinden. Hoe hun werkgever ermee omgaat. Of ze vinden dat er meer veiligheidstrainingen gegeven moeten worden. Of dat er bijvoorbeeld een psycholoog in de aanbieding moet zijn. Zeker voor freelancers bijvoorbeeld. Ik ben vooral benieuwd naar de ervaring zelf van correspondenten, van verslaggevers. Hoe ervaren ze dan zo'n oorlogssituatie. Waarom gaan ze er heen, dat soort dingen.

1:09:19 H: Je hoopt natuurlijk dat iedereen in de kern gaat omdat ze een verhaal willen vertellen. En niet perse om zelf het verhaal te worden. Soms kan je het verhaal wel een beetje zijn, omdat je iets meemaakt, en daarom beter kan vertellen wat er aan de hand is. Maar je kan soms ook een beetje aandacht vragen voor een bepaalde gebeurtenis. Dat je als een ik-figuur voorkomt in verslagen, dat kwam vroeger nooit voor in de journalistiek. Wat dat betreft moet je een beetje blijven moderniseren als oude man. Binnen bepaalde grenzen denk ik.

(gesprek over marketing van het journalistieke persoon en televisiepersoonlijkheden)

1:12:21 E: Heb je wel eens trauma's gezien bij journalisten in je omgeving?

1:12:28 H: Je ziet het wel, soms hebben mensen wel eens last van dingen. Die moeten voor zichzelf gaan praten tegen jou. Ik heb wel eens mensen laten evacueren. Ik moet daar een beetje om lachen omdat het gebeurde op een moment dat het heel verkeerd was, in Haïti. Die mensen waren toen ook in onzin gaan geloven. Dat is wel een gevaar. Als je te emotioneel in dingen gaat staan, of te bang, dus niet zozeer dat je verdriet hebt van dingen, maar je eigen angst kan soms ook kleur aan een reportage geven. Je kan onder de indruk zijn van dingen en denken, hier zijn vijf miljoen doden gevallen, terwijl als je kritisch gaat kijken het er maar nul zijn. Ik heb niet voor niets het dodental van Haïti verlaagd. Dat is mijn werk geweest. Dat is mijn grootste journalistieke prestatie geweest, ik ga nooit meer iets groters doen dan dat. Want er zaten toen heel veel journalisten, maar niemand deed het. Want iedereen was zo onder de indruk. Je gaat gewoon meehuilen met de onzin. En er zijn ook krachten die jou onder de indruk willen laten zijn. Je bent gewoon journalist, kom op. Tel die lijken dan maar gewoon. Dus dat probeer ik te doen. Met Jeroen Oerlemans stond ik nog heel lang op een plek in Zuid-Libanon, waarbij heel veel dode kinderen onder het puin werden gehaald. De een na de ander. Dus ik stond naast hem toen die bekende foto gemaakt werd waarbij er een kind omhoog werd gehouden. Ik maakte ook nog een foto van hem, die heb ik gegeven aan zijn weduwe. Ik heb gewoon staan tellen toen ze eruit kwamen en ik was ook de enige die ze konden corrigeren, toen er een te hoog dodental

uitkwam en ik zei; sorry, het aantal ligt veertig lager. Ik vind ook dat het zo moet werken, want je staat gewoon verkeerd in een oorlog als je het doet om heel erg onder de indruk te zijn. Je mag wel de drama van die oorlog voelen, maar je moet daar nog steeds de waarheidsvinder in blijven, niet alleen maar de dramaverteller. Ik hoef niet van die opgesmukte stukken te zien, die ik soms in de krant wel lees, waarvan ik dacht jullie zijn een soort rampenporno aan het maken. Een buitenlandse krant was dit trouwens hoor. Maar het was een lekker smeug verhaal over hoe kut die mensen het hadden, met alle clichés dat ze daar zand eten, een heel vervelend gerucht van vroeger. Al die clichés die eruit komen om er een ronkend stuk van te maken. Klikt lekker weg.

1:16:35 E: Maar als alles meevalt, is het dan nog wel het verhaal waard?

1:16:51 H: Ik heb vorig jaar een opiniestuk in de Volkskrant geschreven, een riskant stuk omdat ik er niet was, over de ramp op Sint-Maarten. Ik dacht dat het allemaal wel mee viel. En dat durfde ik te zeggen omdat ik heel goed naar alle beelden gekeken had en dacht, wat staan er nog opvallend veel huizen overeind.
(...)

Je mag best een emotioneel verhaal, of een zielig verhaal vertellen. Ik weet dat (...) een zielig verhaal heeft gemaakt in Sulawesi. Nou, laat hem dat zelf maar vertellen. Maar dan maak je een portret van iemand die naar een begrafenis gaat. Ja natuurlijk, dat is prima. Dat kan. Je laat het leed van wat daar gebeurd is zien. Maar het wordt vaak heel kolderiek, om maar een ouderwets woord te gebruiken. Ook in Indonesië, weet ik, van een Radio 1 verslaggeefster ooit, die bij een vluchtelingenkampje stond en 's ochtends op de radio was, ze was bij toestanden geweest en wilde heel graag vertellen hoe erg het was. En die vertelde toen een heel zielig verhaal. En ik dacht, is dit het ergste is wat je hebt gezien? Als je heel erg gaat zoeken, dan botst dat soms wel.

1:20:58 E: Maar dat pleit ook wel voor meer ervaren journalisten, eigenlijk.

1:21:18 H: Zeker. Een van de managers van de Wereldomroep zei een keer tegen mij: "Jij gaat nu wel steeds naar de oorlog, maar die of die wil misschien ook wel eens een keer", dus ik zei: "Weet je wat, als je dat gaat doen, op deze manier, als dat de manier wordt van hoe het werkt, dan ga ik helemaal niet meer naar de oorlog. Want ik wil graag voor een professionele organisatie werken en als jullie denken dat het een soort van doorbeurt systeem is, van Piet is aan de beurt, die mag ook een keer op een verjaardag vertellen van 'ik was ook een keer in Kosovo', dan wil ik helemaal niet voor jullie werken. Dan ben ik morgen weg, klaar." Nou, die is niet gegaan.

1:21:52 E: Maar er zijn dan ook een hoop mensen die daar niet geschikt voor zijn, of er heel ongelukkig van worden.

1:22:01 H: Ik heb dat soort mensen ook wel gezien en zelfkennis is ook de weg en de wijsheid. Dan moet je het niet doen. Ik moet ook bepaalde vormen van journalistiek echt niet doen. Financieel niet, denk ik, sport. Binnenland zou misschien nog wel kunnen, er zijn nog wel wat onderwerpen. Maar niet over die cadeaubonnen. Dat is echt, o god, de hel."

Interview 4: Ana van Es
23 november 2018
Telefonisch vanuit Utrecht

00:19 A: Hai.

00:21 E: Hee, met Eliane.

(Uitleg over scriptie-onderwerp en Ana vertelt over onderzoekers die over dit onderwerp gepubliceerd hebben. En over dat we elkaar al eens eerder gesproken hebben tijdens mijn stage bij de Volkskrant.)

05:51 A: Nou, ik zou zeggen: brand los.

05:53 E: Yes. Ik was benieuwd hoe het gegaan is dat van Groningen naar het Midden-Oosten bent verkast. En waarom je hebt besloten om naar het Midden-Oosten te gaan.

06:10 A: Nou, het was niet helemaal vanaf Groningen. Ik ben daarvoor regio-correspondent Noord-Nederland geweest, dus vanuit Groningen. En toen zat ik anderhalf jaar op de redactie in Amsterdam. En in die anderhalf jaar bleek dat deze functie vrij zou komen. En ik deed in die periode best wel veel buitenlandelingen. En ik had zo iets van: ik wil heel graag correspondent worden en dan in een regio waar veel nieuws is. En ik leerde Arabisch in mijn vrije tijd, daar was ik al mee bezig. En ja, ik ben toen nog voor de krant naar Egypte gestuurd omdat er niemand anders kon, en zo kwam ik een beetje met de Arabische wereld, ook journalistiek, in aanraking. En toen dacht ik: dat is eigenlijk wel heel erg tof. En zo kwam van het een het ander.

07:10 E: Je was het dus eigenlijk al wel van plan, als je ook al Arabisch aan het leren was?

07:13 A: Ik was het een soort van half van plan. En ik wist eerst ook helemaal niet wanneer die functie vrij zou komen en ik wist ook niet wat voor iemand ze zochten. Maar zo gaandeweg kwam dat idee.

07:28 E: En nu zit je er al twee jaar, he?

07:31 A: Twee en een half jaar.

07:33 E: En hoe bevalt het tot nu toe?

07:36 A: Ja, heel goed. Het is een uitdagende baan en het is meestal ook heel erg leuk. Er gebeurt hier natuurlijk heel veel. En ik mag veel op reis en veel verhalen maken. Ik vind het doorgaans heel erg gaaf.

07:56 E: Kun je vertellen over hoe een gemiddelde werkweek er voor jou uitziet?

08:02 A: Dat varieert heel erg. Dat hangt er vanaf of ik op reis ben of hier in Beiroet ben. Ik ben denk ik eens per zes weken gemiddeld op reis. Afgelopen maanden waren wat rommelig, dus toen ben ik niet zo veel op reis geweest. Als ik hier ben, dan heb ik vaak gewoon een kantoor dag en bereid ik nieuwe reizen voor. En als ik op reis ben, dan hangt het natuurlijk heel erg van de situatie ter plekke af en ben je vaak gewoon 18 uur per dag in touw zeg maar.

08:39 E: En je hebt niet zo heel lang geleden nog die lange reis naar Jemen gemaakt?

08:46 A: Klopt, dat was afgelopen zomer. Dat was aan het begin van de zomer. En dat was bijna drie weken, dat was ook mijn laatste grote trip. Daarna waren er een aantal dingen die ik uit heb staan, maar die niet helemaal gaan zoals ze moeten gaan. En dat gebeurt soms ook. Dus dan weet je dus dat we binnenkort weer een hausse krijgen van een heel aantal reizen achter elkaar.

09:13 E: Hoe ziet de voorbereiding er dan uit? Zeker een reis naar Jemen, daar gaat neem ik aan heel wat voorbereidingswerk aan vooraf?

09:21 A: Ja, dat hangt dus van het land af. Kijk, op z'n minst vraag je altijd een visum aan en je zoekt een fixer, je regelt een fotograaf. Dat is de minimale lijn. En daarnaast heb je in onveilige landen zoals Jemen, maar ook Irak en Syrië, heb je nog een hele veiligheidsanalyse: wat kun je daar wel en wat kun je daar niet doen? En dat kostte bij Jemen heel veel tijd. En Jemen is ook een heel ingewikkeld land omdat je daar eigenlijk twee regeringen hebt en er bijna geen journalisten komen. Normaal als je ergens heen gaat, zoek je

contact met college journalisten en dan vraag je: goh, hoe heb je het daar gehad? Maar in Jemen kan dat bijna niet, omdat er zo weinig journalisten komen. En de journalisten die er komen, die hebben vaak een bijzondere relatie met het land, dus die zitten ook heel erg op hun contacten. Dus dat maakt het extreem ingewikkeld. Maar er is altijd... ik heb weleens gezegd: op het moment dat je in het vliegtuig stapt heb je het ergste gehad. En dat is echt wel een beetje waar. Want de voorbereiding, zeker een reis naar een gevaarlijk gebied, die kan gewoon heel veel energie kosten en heel veel tijd.

10:52 E: Want hoe schat je de risico's in, zeker als je er eenmaal bent?

10:57 A: Kijk, vooraf is dat, je zoekt contact met zoveel mogelijk mensen die wat over de situatie ter plaatse kunnen zeggen. Dat kunnen collega journalisten zijn, hulpverleners, organisatie die daar zitten, lokale contacten. En je maakt dan een soort veiligheidsanalyse. Wat kan er wel, wat kan er niet? Dan maak ik een voorstel voor de reis en dat stuur ik naar de krant en dat bespreek ik dan op de krant. En dan nemen we samen de beslissing of we dat verantwoord vinden of niet. Nou, heel veel zijn we het daar over eens. Maar het gebeurt ook weleens... Ik heb weleens gezegd dat ik iets liever niet wou en de krant zegt denk ik wat vaker van: we gaan het toch niet doen. En dat is ook goed dat je het daar samen over hebt. Je moet van elkaar een beetje weten van wat is ongeveer, wat is de hoeveelheid risico die je wilt nemen. En sommige dingen voelen voor de een onverantwoord en andere dingen voor de ander. En dan ter plekke houden we natuurlijk met elkaar contact. Daar hebben we ook allemaal hele schema's voor. En op het moment dat de situatie enorm afwijkt van wat wij hadden gedacht: dat is het moment dat je moet gaan opletten. Want dat het moment dat je veiligheidsanalyse niet klopt.

12:39 E: Kun je een voorbeeld geven van een keer dat je dacht: nu is het te onveilig?

12:52 A: Nou, een voorbeeld van een reis waarbij de krant zei: dat gaan we niet doen. Niet op deze manier. Ik wou vorig jaar september naar Raqqa in Syrië, en dat was nog deels in handen van IS. En je kon dan met een embed mee, met de Koerden. Noord-Syrië is een lastige plek, want het is niet echt een staat en er zijn ook geen ziekenhuizen. Of geen goede, geen serieuze ziekenhuizen. Ik had eerst een soort medisch evacuatieplan, maar dat viel in het water, want het bedrijf dat het zou doen zei: we vinden dit zo riskant, dat zien we niet zitten. En toen bleek dat de dichtstbijzijnde ziekenhuis vanaf de frontlijn in Raqqa vier uur rijden was. Als je dan serieus letsel hebt, ben je gewoon hartstikke dood. En dan ben je in een ziekenhuis dat nog steeds verschrikkelijk slecht... daar kunnen ze misschien wel een arm amputeren. Maar als je serieus levensreddende hulp nodig hebt, dan gaat dat het daar ook niet worden. Toen zei op een gegeven moment de krant: wij zien dat niet zitten. We hebben daar een slecht gevoel bij.

14:20 E: Dat kan ik me ook helemaal voorstellen...

14:22 A: Ik denk ook dat het een verstandige afweging was. We zijn wel aan de rand van Raqqa geweest, maar niet aan het front.

14:34 E: En stel, je bent daar echt in het veld, en bezig met mensen spreken, wat zijn op dat moment dan nog de grootste risico's voor jou.

14:45 A: Nou, voorbeeld uit Jemen. Ik was daar ook aan het front, in Hodeida. Dat is een stad waar nu nog steeds hevig wordt gevochten. En iedereen om ons heen had verteld dat de frontlijn bij Hodeida zelf liep. En toen we daar kwamen, bleek er dat er een tweede frontlijn was, ongeveer anderhalf uur rijden, wat dus heel ver is. Ten zuiden van de stad. Op een plek waarvan wij hadden gedacht: daar is het nog veilig, kwamen we in een situatie waarin we elk moment geambushed konden worden. En dat is twee dagen later ook echt gebeurd, daar zijn heel veel mensen bij omgekomen. Dat is dus een schitterend voorbeeld van: de veiligheidsanalyse schoot tekort. Je hebt bijna geen mensen ter plekke die je kunt vragen hoe het ervoor staat. Dus we hadden schaarse informatie, vooral van Jemenieten zelf. En die hebben een soort belang erbij om het rooskleuriger voor te stellen dan het daadwerkelijk is, uit een soort vaderlandsliefde. We hadden geen internationale contacten op de grond. En we kwamen dus letterlijk veel eerder in die oorlog dan we

hadden gedacht, dan ik had gedacht. En ik kon daar ook niet gelijk uit, want we zaten in een militair konvooi. Je kan niet halverwege uit de auto stappen omdat je het niet meer leuk vindt. Dus we moesten tot vlak voor de stadsrand van Hodeida, moesten we meerijden in dat konvooi. En vanaf dat moment vonden de strijder met wie wij waren het een goed idee dat we dan nog verder zouden gaan lopen. En dat was het eerste moment waarop ik kon zeggen: dat gaan we niet doen. En dat heb ik toen dus ook gedaan. Ik had zoiets: we moeten hier zo snel mogelijk weer uit.

16:47 E: Wat zijn verder nog risico's die je zou kunnen lopen? Zoals ontvoering, komt dat veel voor?

16:57 A: Je hebt altijd, het belangrijkste risico onderweg is een verkeersongeluk. Dat klinkt heel stom... Maar dat komt het meeste voor. En natuurlijk is op veel plekken waar ik werk gevaar op ontvoeringen, gevaar op aanslagen. Gevaar dat je beschoten wordt. En je probeert dus wel van te voren in te schatten hoe groot is dat gevaar? En wat kan ik doen om het kleiner te houden. Maar op het moment dat dat gevaar zich verwezenlijkt, op het moment dat iemand jou ontvoert, ja dan kan je niet meer heel veel gaan doen. Dus je moet ervoor zorgen dat je niet in zo'n situatie komt.

17:50 E: Als je dan op pad bent, dan ben je altijd met een fotograaf samen?

17:56 A: Niet altijd, maar wel vaak. En in elk geval met een fixer en een chauffeur. En heel soms, maar dat zijn echt uitzonderingen... kijk, in beginsel werken we niet met beveiliging, maar er zijn situaties waarin we dat toch even wel doen. En dat doen we dan niet de hele tijd, maar als je bijvoorbeeld in een heel onveilige stad over straat gaat lopen en daar straatinterviewtjes doet, of je spreekt af met militie A terwijl je weet dat militie B ook in hetzelfde gebied ook actief is, dan heb ik zoiets van: dat is misschien niet zo geitenwollensokken, en dat is niet zo afhankelijk, maar dan wil ik toch een paar gewapende jongens mee.

18:41 E: Want hoe is het dan, want je werkt natuurlijk met locals, maar hoe is het dan om verder op jezelf te werken?

18:51 A: Dat is soms zwaar. Dat is soms fijn, als ik naar collega's kijk van de televisie, die komen dan met een heel team. En dan ben je enorm inflexibel en dan ben je ook nog meer een doelwit voor ontvoeringen. Dus dat beperkt heel erg je bewegingsvrijheid. Als je naar een stad wilt als Mosul, dan kan dat eigenlijk alleen onder bescherming van het leger. Anders ben je gewoon te veel doelwit. Je kan daar niet in je uppie gaan rondlopen, en dat kan ik wel. Dus het geeft heel veel flexibiliteit, maar het is voor mijzelf psychisch soms zwaar, als je dat bedoelt.

19:38 E: Wat is er zwaar aan?

19:42 A: Ik ben degene die alles en iedereen moet motiveren, inclusief mezelf. Terwijl je soms best wel denkt: ik wil nu onder een dekentje op de bank liggen en een kopje thee drinken. En ik ben ook degene die nee moet zeggen. En dat is een rottaak. Een voorbeeld van die frontlijn in Jemen: daar was ik dus met een lokale fixer. En dat is een man, en dat is een Jemeniet, dus die gaat zich niet laten kennen. Dus die wil altijd maar door. En ik ben dan degene, als je de auto uitstapt en die strijders willen je nog verder meenemen naar het front, ben ik degene die moet zeggen: nee, ho, stop, gaan we niet doen. Dat is een heel vervelende taak.

20:34 E: En heel veel verantwoording komt er natuurlijk bij kijken.

20:37 A: Ja...

20:43 E: Kun je een voorbeeld geven van een situatie waarin het heel gevaarlijk was?

21:03 A: Uh, ja. Ik heb gelukkig nooit een echte close call gehad. Tot nu toe, even afkloppen. Onveilige situaties die ontstaan meestal op momenten dat je dacht dat het wel eigenlijk wel meeviel. Of op momenten dat je met je neus vooraan in een oorlog staat. Dat zijn de twee momenten waarop het vaak riskant kan zijn. Even denken hoor, wat voor soort voorbeeld zoek je?

21:44 E: Een voorbeeld waarbij je zelf dacht: oei, dat ging maar net goed.

21:51 A: Nou, dat had ik bijvoorbeeld bij die frontlijn in Hodeida. Ik had dat serieus niet zien aankomen, dat we al anderhalf uur voordat we de stad bereikten, ging dat konvooi waar we inzaten op het strand rijden. Ze

deden super zenuwachtig, en ik snapte niet waarom ze zenuwachtig waren. En toen bleek dus dat aan een kant van het strand mijnen lagen. Het was echt compleet bemijnd. En aan de andere kant van het strand was mijn chauffeur heel zenuwachtig voor wat er in de struiken zat. Dus ik vroeg: wat is daar dan? Ja, de Houthi's. Dus zeg maar de vijand. En die hadden daar snipers. Ja, op zo'n moment zakt je broek wel een beetje af. Want dat wisten we dus gewoon niet.

22:40 E: Je kunt geen kant op natuurlijk.

22:42 A: En je zit daar in een softskin autootjes. Ze hadden ook nog gezegd: je hoeft geen kogelwerend vest aan, want nee, het is compleet veilig. Dat hadden we net nog nagevraagd op een kazerne. En daar zit je dan als een soort schietschijf op het strand in Jemen, ja, dat is clusterfuck.

23:01 E: Wat gaat er dan op zo'n moment dan door je heen?

23:04 A: Nou, dat we er eigenlijk zo snel mogelijk uit moesten. De eerste praktische gedachte was: had ik toch maar mijn kogelwerende vest aan. Dat vonden ze allemaal helemaal niet nodig. Maar toen deden andere mensen dat gelukkig ook. En ja, je kunt op zo'n moment niet zoveel. En ik had daar wel, het duurde allemaal best wel lang. Het heeft wel anderhalf uur geduurd dat we aan het rijden waren en aan het schieten waren op de struiken. Dus je hebt dan wel tijd om even na te denken. Ik denk dan maar wel van: ik hoop dat het goed afloopt. Dit is het me niet waard, zeg maar.

23:48 E: Wat is voor jou dan toch de reden om naar de frontlijn te gaan? Er zijn natuurlijk ook best wat journalisten die er meer achter blijven en dan daar de verhalen maken.

23:58 A: Ons idee was hier: we gaan naar die milities toe die daar vechten en die gaan we interviewen. We blijven een stukje van het front weg, dat was het plan. En toen werd dus tegen ons gezegd, anderhalf uur voordat we bij het front waren, jullie moeten nu meerijden in een militair konvooi, want dat is veiliger, dat is procedure. Dus dan stap je op een soort van rijdende trein. En ik vind dit een ingewikkelde zelf. We hebben het hier op de krant, we moeten dat nog steeds evalueren, voor de volgende keer. Wij hadden hier denk ik een wat dubbel gevoel bij. Aan de ene kant, journalistiek levert het hele mooie verhalen op, en aan de andere kant... Ik wil niet eens zo ver gaan om te zeggen: dit risico was onverantwoord. Of dit hadden we niet mogen nemen. Dan wordt je wel heel zuur, en dat tik je wel heel veel dicht. Maar... tegelijkertijd zat ik er wel mee. Ja, we konden dit niet voorzien. En dat betekent dus eigenlijk op het moment dat je dit soort frontlijn-verslaggeving doet, dan accepteer je dat er heel veel mis kan gaan. En dat risico vind ik eigenlijk niet acceptabel.

25:30 E: Ja, dus je wilt toch... Zit je er wel eens aan te denken van joh: laat ik niet zo dichtbij komen?

25:36 A: Ik vond dat hier een enorm dilemma. Want als je hier veilig wilt zijn, betekent het dat je gewoon helemaal niet in de buurt van Hodeida moet komen. Want ze zaten hier uiteindelijk bij die uiterste frontlijn, waar we eigenlijk een stukje bij vandaan zouden blijven. Zijn we toch niet aan het uiterste front geweest, want daar wilde ik niet heen. Maar de weg ernaartoe was ontzettend gevaarlijk. Want die kruiste dus eigenlijk weer een andere frontlijn, waar ik het bestaan niet van wist. Dus ja... Dat is uhm... Ik vond dat hier, en ik denk dat de krant dat ook vond, dat is een ingewikkeld dilemma. Want we hebben hier niks verkeerd gedaan, het levert een heel mooi verhaal op. En achteraf zeg ik eerlijk, vind ik toch dat we best veel risico hebben genomen.

26:37 E: Bij wat je nu vertelt inderdaad kan ik me dat helemaal voorstellen. Wat is het dan waard om een mooi verhaal te maken? Hoe ver wil je gaan?

26:46 A: Ja... In de eerste plaats wil ik dat iedereen weer levend thuiskomt. Ik bedoel, ik wil niet een soort bijna doodervaring aan het front in Jemen. Zo erg was het ook niet. Maar het laat gewoon zien dat dit soort oorlogen heel onvoorspelbaar zijn. En moeilijk in te schatten van, hoe gevaarlijk is het erg, waar loopt het front, wat gaat er gebeuren.

27:27 E: Hoe is het voor jou, als je er bijvoorbeeld twee weken hebt gezeten, hoe is het dan om voor jou om

weer terug te gaan naar Beiroet? Want dan ga je het natuurlijk uitwerken en tot rust komen neem ik aan?

27:41 A: Ja... Zo gaat het meestal inderdaad. Soms ga er even helemaal uit hoor, na een heftige reis. Dat heb ik hier ook gedaan. Ik heb met mijn familie de afspraak dat ze me de eerste week na een heftige trip niet hoeven te zien. Mijn moeder heeft gezegd: dat wil ik niet meer.

28:06 E: Dat vindt ze te heftig?

28:09 A: Zij zegt: ik hoef niet al die zeikverhalen aan te horen. Ik vind het al vervelend genoeg dat je het doet, maar ik hoef er verder niks over te horen.

28:20 E: Wat vinden je familie en vrienden ervan dat je dit werk doet?

28:24 A: Voor vrienden is het genuanceerder, maar voor familie is het natuurlijk... zij zitten daar gewoon even heel hard gezegd, niet op te wachten. Dat zou ik ook niet doen als het mijn familie was. Het is voor hen een heel belastende functie. Want ze weten, en het is binnen de krant, van wat we qua functie, een heel riskante baan. En ik zit ver weg. En zij kunnen niet zoveel doen. Dus nee, het is helemaal niet leuk.

29:15 E: Ze zitten natuurlijk zo op afstand. Maar je houdt ze altijd op de hoogte van wat je aan het doen bent?

29:20 A: Ja, tot op zekere hoogte, want soms kan dat gewoon niet. Ik bedoel, ik ga niet in Jemen elke dag een app'je sturen wat ik nu weer doen. Want dan word ik zelf echt helemaal gek.

29:36 E: Wat ik net vroeg, als je dan net een heftige reis hebt gehad, hoe je dan bijkomt? Dan ga je er dus even uit, dat je heb je dan ook nodig.

29:47 A: Ja, als ik bij mezelf merk: ik zit echt diep in het rood en ik wil iedereen gaan slaan, dat is te sterk gezegd, maar je merkt wel aan jezelf: ik heb het gehad. Ja... dan probeer ik wel een vakantie daarna te plannen. Ik heb de krant zelfs weleens een vakantie laten betalen.

30:10 E: Okee. Maar daar stemmen ze wel mee in dan?

30:11 A: Daar stemden ze wel mee in ja. Dat was tussen twee reizen in. Ik was toen vijf weken naar Irak, Syrië, Irak geweest en ik ging een week later naar Jemen. Dat was eind vorig jaar. En ik merkte gewoon, ik had heel sterk het gevoel, ik moet er nu even een weekje uit en nu even een weekje ergens gaan wandelen. Want ik ga dit anders niet volhouden. Ik heb tegen ze gezegd: jullie moeten maar een vliegticket naar Italië gaan betalen. Dat hebben ze gedaan. Maar dat klinkt heel suf, maar dat gaat soms even niet anders. Je kan niet de hele tijd doorgaan.

30:52 E: Nee zeker. Dat is natuurlijk ook het onderwerp waar het over gaat, want wat zijn dingen die je soms belastend vindt, of zwaar vindt?

31:05 A: Nou ja, dat is gewoon de stress opbouw. En tegen een einde van een reis, dat heb ik, en dat hebben veel mensen, dan ga je slechter slapen. Dus je begint nog vrij oké, maar omdat je dat constant gestrest bent, uhm... ga ik gewoon slechter slapen. Dus na twee en een halve week slaap ik echt verschrikkelijk. En dan moet je er gewoon op een gegeven moment uit. Ik weet van sommige van TV-omroepen dat ze zeggen: je mag maximaal een week in een gevaarlijk gebied blijven. Dat vind ik heel conservatief, maar ik snap wel dat ze dat doen.

31:53 E: Gewoon puur als bescherming...

31:55 A: Ja klopt. Je bent anders... het is ook fysiek zwaar. Ik val soms heel erg af op zo'n reis, omdat je ook niet altijd kan eten op normale momenten. Soms is het eten vies. Niet vies in de zin van niet lekker, maar vervuild water. Dus dan wordt je er ook nog eens ziek van. Eten kun je in de Arabische cultuur niet weigeren. Dus je kan niet zeggen van sla waar iedereen met z'n vieze handen in zit te graaien: sorry, blijf ik niet. Dus je hebt gewoon maar op te eten wat er voor je staat. Dus ja, het is wel een soort ideaal crashdieet.

32:37 E: En dan nog met zo'n zwaar vest aan heel de dag rondsjouwen.

32:41 A: Alleen als je echt aan het front staat, of in net bevrijd gebied. Ik bedoel, anders kan ik normaal over straat.

32:58 E: Alsnog het eten inderdaad. En heel de dag rondsjouwen in de hitte.

33:06 A: Zowel fysiek als mentaal ben ik na een beetje een serieuze trip, ben je daarna best wel kapot. En dat geldt zeker... Kijk, als zo'n reis een week duurt, valt het wel mee. Als je er twee weken zit of langer, dan ga je echt wel in het rood.

33:28 E: Heb je ook na een reis of een na een periode van reizen dat je last hebt van dingen die je gezien hebt of van gebeurtenissen?

33:48 A: Ja ik heb nog niet echt last gehad van dingen, als van, ik ben dingen aan het herbeleven. Dat valt wel mee. Als ik eenmaal weer hier ben (in Beiroet) dan slaap ik ook prima. Het is tijdens een reis dat ik op een gegeven moment denk: oké, nu mag het klaar zijn. Omdat je continu onder spanning staat en te hard werkt en te veel aan je kop hebt. Maar ik slaap hier meestal heel goed. Dat is heel erg gek. Als ik net uit een oorlog kom dan slaap ik echt fantastisch, want dan ben ik zo blij dat ik eruit ben. Dan kan ik heel erg lekker slapen. Ik merk wel dat ik steeds meer verhalen heb, die ik moeilijk bij mensen kwijt kan die ik ken. Ik bedoel, je kan niet je omgeving steeds gaan belasten met het verslag over je zoveelste frontlijn, je zoveelste massagraf. Maar we hebben geluk bij de krant een trauma-psycholoog op afroep, bij Centrum 45. Daar hebben we een contract mee. En ik heb een paar keer per jaar met haar contact. Gewoon om even te bespreken om het gaat. En dat vind ik zelf heel erg fijn. En ik vind het ook fijn dat je even je verhaal kwijt kan aan iemand die... Ja, waarschijnlijk praat zij het weer bij een college van zich af. Hoop ik dan maar. Iemand waarbij je je niet aan sociale conventies van een gezellig gesprek hoeft te houden zeg maar.

35:48 E: Ja, want ik heb pas ook een interview met je gelezen waarin je zei dat je tegen vrienden vertelde over dingen die je had gezien, en dat ze daardoor heel erg schrokken.

35:58 A: Ik heb er een paar etentjes mee verstoord. Ik herinner wat ik daar bedoelde. Dat was een vriend van me en ik was toen net in Falluja geweest en daar had ik gewoon en heel naar massagraf gezien. Van slachtoffers van IS. En hij ging me tijdens het eten heel detailleert vragen hoe dat eruit zag. En nou ja, ik ging dat vertellen. Dat was niet zo'n goed idee.

36:28 E: Toen was de eetlust ook wel over kan ik me voorstellen.

36:30 A: Toen was bij hem de eetlust over ja. Ik had het zelf wat minder. Maar het is altijd, als je iets zelf hebt gezien is eigenlijk minder erg dan wanneer je het weer uit de tweede hand hoort, denk ik. Dan ga je je er dingen bij voorstellen die toch weer heel anders zijn. Dat was wel een moment waarop ik me realiseerde, ik had deze functie ook nog maar net, dat was de eerste zomer, van: deze verhalen kun je niet overal vertellen. Ook niet als mensen daarnaar vragen. Ook als vrienden daarnaar vragen dan censureer ik mezelf wel wat meer.

37:05 E: Hoe was het in het begin eigenlijk voor jou? Als je dan voor het eerst in zo'n oorlogsgebied komt en lijken ziet en andere gruwelijkheden?

37:19 A: Ik had voordat ik deze baan kreeg had ik weleens, was ik voor de krant al op plekken geweest waar een hoop dooie mensen lagen. Dus dat had ik weleens meegemaakt. Dus ik wist dat wel van mezelf dat ik dat wel trek. En dat klinkt een beetje gek, maar dat is in deze baan wel een vereiste. Als je daar heel erg van uit je doen raakt, dat hebben sommige mensen, daar kan je ook niet zoveel aan doen, maar dat is heel erg vervelend. Kijk, in begin... Wat ik nu ga zeggen is heel fout, en heel erg politiek incorrect, maar in het begin is alles nog leuk. In het begin is het gewoon echt fantastisch. Het is journalistiek een soort snoepspot waar geen einde aan komt. Oorlog is heel dankbaar reportage materiaal, er gebeurt heel veel, je hebt als je een tijdje met iemand optrekt bijna automatisch een goed verhaal. Het is heel erg intens. Je denkt dan nog van: we hebben alles goed voorbereid, er kan niets misgaan. Toen ik deze baan een half jaar had, werd Jeroen Oerlemans doodgeschoten. Een journalist met wie ik eerder in Libie was geweest. Aan het begin van die zomer, en aan het einde van de zomer, of in de herfst, ging hij terug met een Vlaamse freelance journaliste en hij is daar... Hij ging nog even een dagje naar het front. En toen is hij daar doodgeschoten. Waarschijnlijk

door IS. En dat was wel... In mijn correspondentschap is dat wel een keerpunt. In de zin van, de wittebroodsweken waren voorbij. Het was nog steeds leuk, maar daarna is het wel anders geworden. Daarna ken je ook, je weet ook van te voren als je op deze functie solliciteert, het is een gevaarlijke baan. En je weet gewoon niet wat het inhoudt. En je weet niet wat dat met jou doet. En dat merk je wel op het moment dat een college, een vakgenoot die je ontzettend goed vindt, zomaar doodgeschoten wordt. Dat vond ik heel confronterend.

39:46 E: Dan komt het heel dichtbij...

39:47 A: Ja, dat komt heel erg dichtbij.

39:50 E: En ook omdat je zelf met hem op reis bent geweest.

39:52 A: Ja. En hij had me ook weer meegevraagd voor deze trip. En dat was dus ook een van de keren dat de krant zei: dat gaan we dus niet doen. Dat had niet zozeer met veiligheid te maken, maar met journalistieke inhoudelijke redenen. Maar we hebben daar tot vlak voor hij vloog nog contact over gehad. Hij wou dat heel graag. Dus dat maakte ook dat het heel dichtbij kwam. En ik denk ook... Het is goed om je te realiseren dat deze kant er is en dat dat niet alleen een abstractie is. Maar dat maakt het wel zwaarder.

40:35 E: Internationaal komen er natuurlijk wel vaker oorlogverslaggevers om, Nederlandse niet zoveel, maar dat krijg je neem ik aan ook allemaal mee?

40:49 A: Klopt. Maar daar... Dat maakt wel uit of je mensen persoonlijk kent. Dat is toch altijd anders. En de afgelopen... het is wel gek, sinds ik correspondent ben, maart 2016, is het eigenlijk net iets rustiger in met name Syrië, dan daarvoor. Je hebt natuurlijk een hele periode gehad tussen 2012 en 2014 toen er heel veel journalisten omgekomen zijn. Eerst in Libië tijdens de burgeroorlog en daarna in Syrië. En ik heb ook heel veel vrienden hier die toen vrienden en collega's zijn verloren. Maar dat is sinds ik er zit een beetje klaar.

41:38 E: Nou ja, gelukkig.

41:39 A: Gelukkig, ja. Maar ik heb nog niet op heel grote schaal, gelukkig niet, dat ik nog meer mensen die ik ken, dat die omkomen.

41:52 E: Denk je ook weleens: ik moet dit werk niet te lang doen?

41:57 A: Ja, nou ja, het correspondentschap is voor vijf jaar, dus het is sowieso, is het bij de krant, zoals we dat nu zien, niet een functie voor de rest van je leven.

42:12 E: Sommige zitten wel heel lang op bepaalde standplaatsen wel.

42:16 A: Ja, ik denk, je kunt het waarschijnlijk, als ik het nu inschat, wel wat langer doen dan vijf jaar. Maar je moet dit niet voor eeuwig doen. Want het is gewoon, het is een heel heftige baan, en journalistiek heel erg leuk en persoonlijk ook heel erg leuk. Dat maakt het wel verslavend ook.

42:48 E: Is dat ook adrenaline...

42:50 A: Ja, dat is de adrenaline, dat is de uitdaging elke keer weer, het is bij uitstek waarbij je jezelf elke keer tegenkomt. Als je een persoonlijkheid hebt die dat fijn vindt, dan is dat heel tof. Dat je steeds weer uitgedaagd wordt en kanten van jezelf ontdekt, dat je denkt: wat is dit nou weer? Je leer jezelf in dit werk heel goed kennen. En het is journalistiek gewoon heel erg bevredigend. Je kan heel veel doen en ja... dat is gewoon gaaf. Om nog even een plat woord erin te gooien. Leuk, gaaf. Vraag Ana naar oorlogsverslaggeving en je krijgt dat. Ik heb heel erg zoiets van: als je het niet meer leuk vindt, moet je het niet meer doen.

43:42 E: En die mogelijk is er toch ook, bij de krant?

43:44 A: Ja ja, de afspraak met de krant is: als ik het niet meer wil kan ik er mee stoppen.

43:53 E: Kan me voorstellen dat het veel scheelt dat je goed contact hebt met je opdrachtgever en dat ze altijd voor je klaarstaan.

43:58 A: Kijk, mijn situatie is anders dan van een freelancer. Een freelancer kan niet zomaar weg want dan verlies je je inkomsten. Als je freelancer bent in het Midden-Oosten, dan zijn als je opdrachtgevers dus gelinkt aan het feit dat je in het Midden-Oosten zit, dus dan kun je hier niet weg. En ik ben gewoon in vaste dienst.

Als ik morgen zeg: ja jongens, ik heb het ermee gehad, ik wil een jaartje eindredacteur worden, dan maken ze wel een bureau voor me leeg. Daar zullen ze misschien niet zo blij mee zijn, maar het kan wel.

44:28 E: Dat is super dat het zo is geregeld.

44:31 A: Ja, dat vond ik ook een voorwaarde hoor om dit te doen. Hoe ik er persoonlijk in sta. Ik ken ook freelancers die het ook heel fijn vinden om te freelancen, en dan zeg ik: dan moet je dat vooral doen. Maar ik vind niet dat je op deze plekken en op deze functie gedwongen moet worden om te gaan freelancen. Ik vind het daar gewoon een hele ongeschikte plek voor. Ik vind het juridisch ook niet handig, als er iets gebeurd moet gewoon glashelder zijn dat de krant aansprakelijk is. En omgekeerd voor mij dat de krant de laatste call heeft met beslissingen op het gebied van veiligheid. En op het moment dat zei zeggen: gaan we niet doen, moet het niet zo zijn dat ik kan zeggen, ja maar ik ben freelancer en ik doe het op eigen gezag toch lekker wel. Dan krijg je een totaal idiote situatie, want waarschijnlijk zijn ze dan alsnog aansprakelijk, maar... ja, dat kun je zo gewoon niet doen. En dat zie ik toch nog best veel om me heen. Ik vind dat echt voor niemand handig. En ik snap ook echt werkgevers niet die het in hun hoofd halen om hier op permanente basis met freelance correspondenten te gaan werken. Volgens mij heb je dan ook qua het oogpunt van risico's inperken echt een gaatje in je hoofd.

46:04 E: Terwijl er werken wel hartstikke veel freelancers.

46:07 A: Het worden er minder. Ik zie toch veel meer mensen weer terugkomen in dienst. Dat betekent wel soms dat er minder mensen zijn die verslag doen van hetzelfde land. Maar ik denk toch onder meer door die ontvoeringsgolf in Syrië, tussen 2012 en 2014, dat heel veel werkgevers wel wakker geschud zijn van: shit, dit is een regio waar het echt mis kan gaan. En wij zijn gewoon echt aansprakelijk als er iets gebeurt. Ja dan is het niet handig als je met freelancers werkt. Behalve als die freelancer zelf heel erg ervaren is en het qua verzekering enzo heel goed heeft geregeld, dan kan dat misschien hoor. Maar als uitgangspunt is het gewoon voor niemand handig.

E: Ik heb nog een paar vraagjes. Heb je het gevoel dat je soms dingen moet opgeven om deze baan te kunnen doen?

47:10 A: Jawel. Ja vooral door het feit dat ik hier woon. Dat is natuurlijk heel erg leuk.

47:18 E: Beiroet is heel erg leuk toch?

47:20 A: Beiroet is hartstikke leuk. Maar als je het hebt over dingen opgeven, betekent het wel dat je soms dingen van vrienden in Nederland mist.

47:37 E: En wat ik ook nog wel interessant vond is hoe jij het ervaart om als vrouw daar te werken. Nu weet ik dat er heel veel vrouwen in het Midden-Oosten werken en dat het veel voordelen met zich mee kan brengen hoor, maar ik ben benieuwd hoe jouw persoonlijke ervaring daarmee is.

47:52 A: Ja, ik vind dat altijd een hele moeilijke vraag. Ik denk, we vragen nooit aan mannen hoe het voor hen is.

47:59 E: Nee dat klopt.

48:02 A: Mannen hebben weer andere problemen. Ik heb eigenlijk, ik vind het meestal heel relaxt om hier als vrouw te werken. Ik heb geen grote problemen gehad. Ik had laatst toevallig bij die reis in Jemen een bedrijfsongevalletje, en dat had alles te maken met mij als vrouw. En ik ben op dit moment aan het nadenken of ik dit wil gaan opschrijven, in de krant. Het is een heel goed verhaal, maar het is ook een beetje persoonlijk. Juist omdat het dus gaat over, ja... Daar gebeurde is, ik zal niet in detail treden, want dan staat het straks wel in jouw stuk als ik dan toch besluit om het in de krant te zetten, dat is een beetje lullig. Maar daar gebeurde iets vervelends, dat van alles te maken had met mij als vrouw. En ik vind het een goed verhaal. Maar dat vond ik wel... Het goeie nieuws is, het was echt de eerste keer in twee en een half jaar aan Arabische wereld, dat is dacht: nou, dat was een close call. En het slechte nieuws is natuurlijk dat het heel vervelend is als zo iets gebeurd. Maar, ja... Ik zit nu even hardop te aarzelen. We hebben natuurlijk gisteren

Marco Kroon gehad die vertelde dat hij verkracht is als man Afghanistan. Ik ken hier best veel mannen die verkracht zijn. Dus ik vind het heel moeilijk om te zeggen: als vrouw loop je meer risico. Voor een vrouw is het gevaarlijker, ik denk dat je als vrouw andere risico's loopt. Vrouwen hebben wel wat sneller te maken met seksueel geweld dan mannen, of met bedreiging van seksueel geweld. Mannen worden gewoon sneller doodgeschoten, is ook niet leuk. Dus ja, ik vind dat lastig. We hebben het er hier ook weleens over met vrouwen, en met mannen, en ik denk dat we heel erg naar elkaar kijken van: nou, het andere geslacht heeft het echt niet makkelijk. Dat wij kijken naar mannen en dat we zien, het is best een klotefunctie om man te zijn hier. Je kan gewoon met heel veel vrouwen in conservatieve landen, kan je niet praten.

50:44 E: Nee, precies.

50:45 A: De New York Times was onlangs in Saoedi-Arabië. En hun correspondent moet dan een vrouwelijke fixer de gesprekken met vrouwen laten doen. Dat kan hij gewoon helemaal niet. Dat is natuurlijk een drama. En daar heb ik niet zoveel last van. Ik kan gewoon met en mannen en met vrouwen praten. Ik bespeur bij ons allebei, bij mannen en bij vrouwen, heel erg de neiging om te doen alsof het andere geslacht als het ware zieliger is, in de beroepsomgeving. En ik zie ook bij vrouwen, door Me Too en alles, een neiging om te benadrukken van: alles wat er voor vrouwen mis kan gaan. Aan de ene kant vind ik dat goed, en aan de andere kant, ja, denk ik dan dat je misschien jezelf teveel in een slachtofferrol praat. Mannen hebben ook hun problemen.

51:56 E: Uit cijfers blijkt toch ook dat in het Midden-Oosten wel ook meer mannen, of dat mannen meer last ervan hebben, van verkrachting en zo, dan vrouwen?

52:06 A: Niet van verkrachting. Als je kijkt naar de statistieken dan worden mannen veel vaker doodgeschoten, mishandeld en ontvoerd. Maar kijk, verkrachting van mannen komt helaas hier ook voor. En dat geldt zeker voor lokale mannen, maar dat geldt ook voor gewoon westerse mannen.

52:34 E: Ik ben benieuwd of je je verhaal nog gaat opschrijven.

52:38 A: Ja, het is wel grappig dat we nu net dit gesprek voeren. Want ik probeer het nu op te schrijven en ik ga het straks naar de krant sturen en dan moeten zij maar zeggen of ze dit een soort trauma-verwerking vinden.

52:57 E: Ik ga het in de gaten houden.

52:59 A: Dat is altijd griezelig hieraan. Kijk op het moment dat je de aandacht gaat vestigen op iets wat niet goed ging omdat jij vrouw bent, dan heb je binnen no-time een soort spreekkoor om je heen staan van mannen die jouw baan willen en die dan gaan zeggen: ja, maar je moet ook niet als vrouw naar het Midden-Oosten gaan.

53:27 E: Terwijl het prima kan natuurlijk.

53:28 A: Ja volgens mij, wat ik net allemaal al zei. Dat ga ik nu niet allemaal herhalen. ...

53:46 E: Ik ben benieuwd of jij nog denkt van, dit moet je echt nog weten. Ik denk dat ik alles wel heb ongeveer. Maar misschien heb jij nog iets.

54:03 A: Uhm... nee. Volgens mij heb ik je heel veel verteld. Ik ben benieuwd hoe je het gaat publiceren. (gesprek over hoe ik mijn scriptie ga aanpakken en over het anonimiseren van de namen)

Interview 5: Joanie de Rijke

9 juni 2019

Telefonisch vanuit Utrecht

00:12 E: Hallo, met Eliane Lamper. Bel ik nu gelegen?

(...)

00:59 E: Zal ik maar meteen beginnen met mijn vragen?

01:03 J: Ja, gezien we niet zoveel tijd hebben denk ik dat dat het meest praktisch is.

01:07 E: Ik ben benieuwd allereerst hoe uw werk eruit ziet.

01:15 J: Hoe mijn werk eruitziet? Dat is niet zo eenvoudig uit te leggen. Ik ben journalist en ik ben vooral schrijvend journalist van meestal lange reportages. En ik doe vooral buitenlandjournalistiek waarvan een groot deel oorlog en conflictjournalistiek. En daarnaast doe ik ook wel binnenlandse journalistiek.

01:44 E: En dan voornamelijk in België?

01:47 J: Ja, want ik ben twintig jaar geleden naar Vlaanderen verhuisd. En ik ben daar aan het werk gegaan na de school van journalistiek in Tilburg. Toen naar België vertrokken en vanuit daar verder gegaan in de journalistiek.

02:13 E: En wat is de reden om dit werk te gaan doen? En daarmee doel ik ook vooral het buitenland en de conflictverslaggeving.

02:23 J: Mensen vragen dat natuurlijk vaak. Maar de oorlogsverslaggeving ben ik eigenlijk gewoon ingerold. Dat is niet een bewuste keuze geweest, helemaal niet zelfs. Ik ben op een gegeven moment met het Belgische leger mee geweest naar Afghanistan, zo rond oud en nieuw. Ik ging ook mee in hartje winter en we landden op de militaire luchthaven in Kabul. Ja, en het interesseert mij wel heel erg, want we konden niet van die luchthaven af als journalisten. De militairen wilden geen risico's nemen met journalisten. En ik keek zo door die hekken en ik zag die vrouwen in blauwe boerka's lopen en ik rook die geur van dat land. Ik werd er heel nieuwsgierig naar. Er was natuurlijk al heel lang de strijd aan de gang tegen de Taliban. Ik wilde meer te weten komen van het land en de maatschappij daar en dan met name het leven van de vrouwen, dat stond zo mijlenver af van de wereld waarin wij leven. En vooral wij als westerse vrouwen, die kunnen gaan en staan waar we willen en de kleren dragen die we willen. Die vrouwen in die kou en de boerka's, ik besepte dat het bijna van een andere planeet was. Dus vandaar dat ik dacht: ik wil meer weten van dit land.

04:03 E: En hoe lang geleden was dit?

04:06 J: Dit is zeker 12 jaar geleden. Van 2006 tot 2007.

04:20 E: Wat zijn voor u dan de grootste risico's waar u dan mee te maken krijgt als u op zo'n reis gaat naar zo'n conflictgebied en hoe probeert u zichzelf daar op voor te bereiden?

04:33 J: Ten eerste, als je naar oorlogsgebieden gaat waar het echt gevaarlijk is. Als je het risico wilt beperken, dan moet je niet gaan. Dan moet je thuisblijven. Dat is sowieso. Dus je met al gaan met een attitude dat je weet dat het gevaarlijk is. Dat er iets kan gebeuren. En voor de rest. In de eerste zin heeft het te maken met aanslagen en handwapens en dat soort dingen. Dus je hebt uiteraard een scherfwerend vest en een helm en dat soort dingen, en voor de rest, moet je afhankelijk zijn van contactpersonen. Dus je moet de mensen kunnen vertrouwen met wie je werkt. En dan heb je het over fixers, chauffeurs, tolken, dat soort mensen. En dat is natuurlijk het meest belangrijkste. En daar gaat het, als het fout loopt bijvoorbeeld in verband met ontvoeringen, dan gaat het daar meestal fout. Dat kun je ook niet altijd weten, dus dat is altijd een gok.

05:37 E: En u werkt verder zelfstandig?

05:40 J: Ik ben altijd bewust zelfstandig gebleven. Omdat ik dan ook echt zelfstandig kon zijn. Voor mij was dat wel belangrijk ja.

05:47 E: Het is ook zo dat u altijd als freelancer te werk gaat?

05:54 J: Ik zit als een soort vaste freelancer, met vaste wekelijkse opdrachten. Dus je hebt in die zin wel een bepaalde zekerheid. Je bouwt wel een band op met een paar bladen of kranten. In die zin, als je een paar jaar aan werk bent, je bouwt zelf een zekerheid op. Het is wel een onzeker bestaan het, het freelancen. Daar moet je wel tegen kunnen.

06:27 E: Ook vanuit de werkgever, omdat u natuurlijk verschillende werkgevers heeft...

Hoe zit het dan bijvoorbeeld met veiligheidstrainingen? Wordt dat wel aangeboden voor freelancers?

06:58 J: Ja, dat wordt aangeboden voor freelancers, maar dan door speciale verenigingen. Dus je kunt een training doen en daar kun je als freelancer naartoe, zelfs gratis. Daar kun je je voor inschrijven. Dus er zijn absoluut mogelijkheden om dat te doen. Net zoals verzekeringen, voor zelfstandig journalisten. In die zin is het wel te doen ja.

07:30 E: En die trainingen, waar gaan die dan vanuit?

07:34 J: Alles wat je wilt he. Een medische training natuurlijk. Als er iets gebeurt bij jezelf of bij je collega. En dat heeft dan te maken met ontvoeringen, wat je moet doen in een omgeving waar geschoten wordt. Zowel op het platteland als in de stad. Dat soort dingen. Het zijn verschillende dingen. Dat is inmiddels ook alweer een paar jaar geleden. En die medische ben ik alweer vergeten. Van tijd tot tijd moet je dat weer opfrissen.

08:12 E: Maar dat is iets waar u zelf voor kiest om te doen, en niet wat een werkgever aanmoedigt?

08:16 J: Nee, nee. Dat doe je zelf. Absoluut.

08:23 E: Een van de redenen dat ik u ook graag wilde interviewen is omdat u al best wel wat heftige dingen heeft meegemaakt, tijdens uw werk. Met de Taliban en natuurlijk in Libië toen Jeroen Oerlemans werd doodgeschoten.

08:44 J: Ja.

08:49 E: Ik ben benieuwd wat u daar over wilt vertellen. Ik kan me ook voorstellen dat het een lastig onderwerp is.

08:54 J: Ja, tuurlijk. Het is een lastig onderwerp. Maar ik heb er al veel over gesproken en dat is toch ook een stukje verwerking. In plaats van het voor jezelf te houden helpt het wel. Tegelijkertijd kan het ook vervelend en ook pijnlijk zijn. Ik heb wel zware dingen meegemaakt. Die ontvoering is inmiddels al wel langer geleden. En van Jeroen Oerlemans is het zo'n drie jaar geleden. Dat is toch wel een heel ander verhaal. Zoals ik het ervaar, er gaat natuurlijk wel iemand dood. (...)

09:42 J: Tijdens mijn ontvoering was ik daar zelf bij. En had ik zelf toch wel veel in de hand. Je hebt rechtstreeks communicatie en het gevoel over dat je nog iets onder controle hebt. Dat is misschien dan een vals gevoel. Terwijl als je collega ineens zomaar van de andere minuut, seconde wordt doodgeschoten, ja dat is zo onwerkelijk. Ik heb dat als een veel groter trauma ervaren dan die ontvoering. Ik heb het overleefd, het was een vreselijke ervaring. Maar ik ben er nog, ik kan er mee verder. Terwijl ja, Jeroen was een goede collega en we gingen een paar jaar veel samen op stap. En ja, dan gebeurt er zo iets, hij is niet meer. Dat was ook heel akelig en bloederig. Ik heb hem ook gezien, toen was hij al dood. Vooral de plotsheid van zo'n gebeuren, het was heel moeilijk te bevatten en ik zag het als een zwaarder trauma ervaren dan die ontvoering. Die ontvoering was ook een hele nare ervaring, maar ik heb daar niet zozeer een trauma aan overgehouden. Zo hebben Jeroen en ik elkaar ook leren kennen. Ik werd geïnterviewd door een Nederlandse documentairmaker en die maakte een reeks voor de IKON over ontvoerde Nederlanders, en hij zei toen dat Jeroen Oerlemans, die ik ook ontvoerd geweest in Syrië toen. En ik ging naar Afghanistan en ik had nog een fotograaf nodig. En hij heeft ons toen in contact gebracht. Zo kwamen we elkaar tegen. En ik weet nog dat we tegen elkaar zeiden dat we allebei eigenlijk niet zo'n trauma aan die ontvoering hadden overgehouden. Maar de ene mens is nou trauma gevoeliger dan de andere. Dat heeft daar ook mee te maken. We spraken daar wel over op een hele nuchtere manier. (...) Als dat daar gebeurt. Hij is er ineens niet meer. Daar heb ik wel

heel veel moeite mee gehad.

12:01 E: En hoe was het dan daarna voor u? Heeft u een manier gevonden om daar dan mee om te gaan?

12:07 J: (...) Hoe ik daarmee om ben gegaan? Pfoe. Het was in het begin, toen voelde ik mij heel slecht. En toen had ik wel symptomen: niet meer kunnen slapen en toch wel zware nachtmerries. Geen rust vinden. Een aantal dingen. Ik voelde me uiteraard slecht. Je kunt zoiets niet plaatsen. En ik ging toen naar Amerika, want Trump was toen verkozen. Ik ben net na de dood van Jeroen nog naar Mosul gegaan. Want toen begon net het offensief tegen Mosul en wij waren daar al vier jaar over bezig als journalisten, en ik wilde daar bij zijn. Maar dat is heel slecht, tenminste, het ging goed, ik heb normaal mijn werk kunnen doen, maar ik voelde achteraf dat dat niet goed is geweest. Want ik kreeg met zoveel dood en ellende te maken en dan kwam het nog harder aan. Die dood. Het was allemaal dood en bloed en ellende op dat moment. Ik wilde ook even helemaal geen oorlog meer op dat moment. Trump was verkozen en toen ben ik naar Amerika gegaan, en wilde ik een verhaal maken over grens met Mexico en Amerika. En ik sprak er af met een Amerikaanse fotografe, en zei ze: maar jij hebt PTSD. Wij zeggen PTSS. In het begin denk je: nee. Maar ik had al heel snel van: jawel. En als het dan zo is, dan moet ik er snel wat aan gaan doen. Want ik ben niet zo iemand die zo lang rondlopen. En ik voelde me ondertussen heel slecht. Ik werd ook ziek, kreeg zware griep. En ben na vijf weken teruggekeerd en voelde me zo slecht dat ik huilend bij mijn huisarts ben beland. En die zei: ja, je moet EMDR, zo'n bekende therapie, dat is goed en dat is voor jou, dat zou een paar sessies zijn. Dat is door de Wereldgezondheidsorganisatie erkent. Dus het klonk allemaal heel solide. En dat werkte inderdaad, ik voelde me al meteen daarna een stuk beter. En dan ben ik zo rustig aan weer teruggekomen, maar ik heb daar wel mijn tijd voor genomen. Dat kost ook tijd. En het is niet dat het weg, maar als je zo'n trauma verwerkt, kun je pas beginnen met rouwen. Omdat je er dan pas plaats voor hebt. Ik heb het daar heel zwaar mee gehad, dat moet ik eerlijk zeggen. Dat heeft een tijd geduurd. En ik heb eigenlijk toch wel veel doorgewerkt, en voor mij is dat ook een manier om ermee om te gaan. Ik werk altijd als ik me slecht voel. Ik vind rust in mijn schrijven. Dus in die zin kon ik wel werken, kon ik wel schrijven. Maar ja, zo heb ik dat dus een beetje doorgemaakt, die periode.

15:06 E: Stapje voor stapje. Ik zag bijvoorbeeld ook dat u een artikel voor de Groene Amsterdammer had geschreven, dat ik ook alweer even geleden.

15:17 J: Ik ben teruggegaan een jaar later, dat zul je bedoelen. Omdat het zo abrupt was. Ik ben naar de plek teruggegaan en heb bloemen neergelegd. Dat was ook een stukje verwerken voor mij en afscheid nemen. Dat beseft ik wel en dat hielp ook echt.

15:38 E: En toch heeft u ervoor gekozen om door te gaan met het werk.

15:41 J: Ja, dat heb ik destijds na die ontvoering ook gedaan en dan vroegen ook veel mensen: waarom doe je dat. Maar ik heb daar met veel journalisten over gesproken. En eigenlijk alle journalisten die ik ken, die iets hebben meegemaakt, die gaan toch door. Het is misschien ook wel eigen aan het beroep. Maar dat waren ook mensen die waren beschoten geweest en ontvoerd geweest en die gingen door. En voor mij was het destijds ook heel belangrijk. Ik wilde mijn werk niet opgeven. En ik had ook het gevoel: als ik nu mijn leven ga omgooien dan hebben zij, de Taliban, gewonnen. Dan hebben ze mijn leven zo beïnvloed en ik wil dat niet. En ik had echt het gevoel: ik wil winnen. En dat was zo'n sterke emotie, en dat gaf kracht. Echt van: nee, ik kom hier goed uit. Echt dat gevoel. En daarom wilde ik doorgaan. En ook graag het vak graag doen. Ik doe dit heel graag. Waarom zou ik dat dan opgeven? Daar had ik ook geen behoefte aan. En dat was eigenlijk naar de dood van Oerlemans ook zo. En ik weet ook zeker dat hij zou hebben gezegd: je gaat toch niet stoppen nu. En dat zeiden andere journalisten ook wel. Alleen wat je wel hebt, je bent je meer bewust van wat er allemaal kan gebeuren. Dus je wordt voorzichtiger, maar ik ben niet angstiger. En ik doe nog altijd de dingen. Alleen is het wel zo dat je nog beter beseft wat er mis kan gaan waardoor je daar meer rekening mee probeert te houden. Maar nogmaals: het belangrijkste is die klik maken in je kop van: als je gaat dan

moet je weten dat er risico's zijn. Anders moet je niet gaan.

17:33 E: En had u dat voor deze gebeurtenis ook al? Dat u dacht: de risico's zijn groot?

17:42 J: Ja, daar ben je je wel heel bewust van. Absoluut. Alleen als je het echt meemaakt, ja dan drinkt het wel tot iedere vezel van je door. Want elke journalist heeft toch wel een beetje een soort zelfbeschermend gevoel: dat overkomt mij niet. Dat denk je onbewust. En op een gegeven is dat dan niet zo. Ook het idee dat ik het ook had kunnen zijn. Want Jeroen is doodgeschoten toen hij een straat overstak, en ik zou mee gaan. Ik heb dat dan niet gedaan. Maar ook dat besef hoe dichtbij het dan is.

18:24 E: En vanuit uw werkgever, of vanuit verschillende opdrachtgevers, is daar nog een soort van opvang geweest, zeker na de dood van Oerlemans?

18:37 J: Er is een internationaal journalisten fonds. Het zit in Engeland. Gregory Pack fonds? Die zitten in Londen en die hebben meteen contact met me opgenomen met: je kunt bij ons terecht en als je therapie wil, of als je een tijd wilt stoppen, dan kun je bij ons terecht. Financieel. En ik heb daar de EMDR-sessies van betaald.

19:09 E: Dat is natuurlijk ook het lastige als freelancer...

19:12 J: Ja, dan moet je het zelf doen. Precies, ja. Ik weet ook niet wat een werkgever zou kunnen doen. Die kunnen hooguit zeggen: ga maar een tijdje thuiszitten. Maar dat werkt ook niet bij iedereen. Het is ook niet zo, net als bij een burn-out, is het helemaal niet voor iedereen handig om thuis te zitten en tot rust te komen.

19:37 E: Maar de opdrachtgever waarvoor u toen in Libië was, die neem ik aan, waren ook wel heel erg ontdaan door de situatie.

19:46 J: Ja, uiteraard. Je verwacht toch nooit dat dat kan gebeuren en als het dan toch gebeurt, dan is dat een enorme schok.

19:57 E: Maar zij hebben nog wel iets aangeboden van hulp?

20:02 J: Nee, nee. Ik heb gezegd dat ik het via het Gregory Peck fonds, dat ik daar... Dat ik mentale bijstand, dat ik dat ging doen. Maar als ik het had gevraagd, was dat wel zo gegaan. De bladen waarvoor ik werk zijn daar heel schikkelijk in. Het zijn geen massamedia, het is allemaal wel. Ik heb daar geen slecht gevoel bij. Je hebt weleens van die kranten, bastions waar je een nummer bent. Maar daar werk ik ook niet voor. Maar dat was absoluut niet zo.

20:41 E: Nee precies. Ja want ik kan me voorstellen dat zo'n dat ook de freelance situatie als het gaat om conflictverslaggeving soms best heel lastig kan zijn. Omdat het natuurlijk ook veel tijd en geld kost om daarnaar toe te gaan en de verhalen te kunnen maken.

20:57 J: Nee, en zeker voor jongeren. Ik heb altijd een opdracht, dat weet ik, anders zou ik niet gaan. En dan weet je in ieder geval wat ik daar aan over hou en of het de moeite is. Die afweging maak ik dan en dan ga ik wel. Dat werkt voor mij. Maar dat is niet voor iedereen zo. Er zijn ook freelancers die slechter worden betaald. Er zijn veel wantoestanden, dat is bekend. Mensen die ernaartoe gaan en niet weten of ze wat verkopen. In die zin heb ik gelukkig dat ik al langer in het vak zit. Ik heb een of twee opdrachtgevers waar ik altijd mijn stukken inlever. Dat spreek ik vooraf ook door. En dan ga ik weg met een duidelijke opdracht voor ogen. Voor een medium, voor een bepaald blad. Voor freelancers is het zeer lastig, dat ben ik met je eens. Het is ook duur. Je moet het ook helemaal niet doen voor het geld. Je moet het graag doen om wat voor reden dan ook. Rijk ga je er niet mee worden. Maar dat gaat ook niet samen he, met journalistiek.

(...)

22:19 E: Waar ik dan nog wel benieuwd naar ben, er zijn wel echt veel freelancers, zeker ook in het buitenland. Zouden werken niet wat meer rekening moeten houden met bijvoorbeeld heftige situaties die zich kunnen voordoen of nazorg bieden?

22:38 J: Ja, sowieso. Maar er is eigenlijk weinig, er wordt weinig over gesproken. Ik ben ooit naar een conferentie geweest in 2013, toen de oorlog in Syrië al bezig was. In Beiroet en dat ging over journalisten die

in Syrië werkten en dat ging over allerlei toestanden. Een van de onderwerpen was trauma en oorlogstrauma en hoe je daarmee omgaat. En ik had mijn dingen meegemaakt. En er was nog een andere journalist, die was ontvoerd geweest, en nog eentje. Niemand zei een woord. Het is nog altijd een taboe. Absoluut. Dat speelt heel erg mee. Er wordt gewoon niet over gesproken op de een of andere manier.

23:31 E: Dat was ook wel een van de redenen dat ik dit wilde doen. Omdat het me opviel door wat nieuwsberichten en in vakbladen, dat er weinig over gesproken werd. (...)

23:59 J: Ja klopt, dat is zo. Het komt nauwelijks aan bod. Ik denk dat veel mensen niet goed weten, dat is gewoon al zo. Als we hier in onze eigen maatschappij iets meemaken, een ongeluk, een ziekte, een sterfgeval, en als je daar over wilt spreken, de meeste mensen weten niet hoe ze moeten reageren. Als er ineens iets gebeurd. Dat is hetzelfde eigenlijk. Dat blijft toch moeilijk.

24:27 E: Maar denkt u dat het wel typerend is voor de journalistieke cultuur?

24:31 J: Ook. Ook. Zeker. En dan zeker bij fotograferen. Dat zijn toch weer andere types. Dat zijn ook veel meer mannen, en dat is toch een andere branche. (...) Ook de fotografen die naar Syrië en naar Aleppo zijn geweest, hebben bijna allemaal ptss. Daar wordt verder niet over gesproken. Iedereen lost dat op z'n eigen manier op. Als je daarnaar vraagt. Het is geen onderwerp, absoluut niet.

25:06 E: U herkent het nu misschien ook wel bij andere mensen? (...)

25:16 J: Als je weet wat iemand heeft meegemaakt en ziet hoe iemand zich gedraagt, dan kun je het wel zien. Op de manier hoe iemand kijkt. Ja, ja. Absoluut. Het manifesteert zich ook wel op verschillende manieren. Zoals militairen dat ook hebben he.

25:41 E: Waar ik ook nog benieuwd naar was. Heeft u het gevoel dat u als vrouw juist meer of minder gevaar loopt?

25:52 J: Ik denk niet dat het heel veel uitmaakt. Op het moment dat ik ergens ben dan ben je als journalist, en dat voelen zij ook aan. Er zijn dingen waar je rekening mee houdt en dat is vooral met hoe je je kleedt. Maar voor de rest. Toen wij in Aleppo waren kon ik slapen tussen de mannen, maar aan de andere kant kun je ook naar de vrouwenverblijven gaan, omdat je da zelf een vrouw bent. Ik heb een jaar in Pakistan gewoond en dan was er een bruiloft en dan was ik bij zowel de mannen als de vrouwen te gast, want dat is altijd gescheiden. Ik ging op stap in Afghanistan met een presidentskandidaat voor de verkiezingen en dan sliep ik met mannen in een kamer en dat kon allemaal, omdat ze je beschouwen als een soort eregast. En omdat je dan buitenlands bent, en vrouw, dan mag dat wel. Bij vrouwen van hun eigen cultuur kan dat niet. Ik vind het werk niet zozeer nadelig. Behalve dat je natuurlijk kwetsbaarder bent. Als er iets gebeurd, dan is het wel anders.

(...)

27:29 J: Ik denk dat we het er wel over gehad hebben wat er aan de hand is. En vooral inderdaad, dat het wel een taboe... daar rond. Ik ben nu ook met een boek bezig en heeft er zijdelings mee te maken.

(vragen voor consent om naam te gebruiken)

Interview 6: Peter Ter Velde

13 juni 2019

Amsterdam

01:03 E: Ik ben benieuwd wat die trainingen inhouden die je geeft, dus voor de NOS etc. Ik heb het gelezen, voor de NVJ ja sorry.

01:17 P: Ik geef trainingen voor NVJ en de EBU, European Broadcast Union. De organisatie van alle publieke omroepen. Dat zijn trainingen in Duitsland. En de NVJ trainingen in Nederland.

01:31 P: Die in Duitsland zijn vijfdaagse trainingen, die van de NVJ drie dagen. En dat gaat echt om het voorbereiden van mensen op crisis en conflictgebieden, oorlogsgebieden. Dus ja daar zit eigenlijk heel veel in. Heel veel in een aantal dagen. Maar dat begint in de basis met het voorbereiden van je reis, waarbij je ook een risico analyse maakt. Dus dat zijn de zaken die je tegen zou kunnen komen in het land waar ik naartoe ga. Dat je voor jezelf bedenkt hoe ga ik deze risico's kleiner maken. Zodat ik er niet intrap. Dus stel naar een land waar ontvoering echt een risico's dan neem je bepaalde maatregelen. Dat betekent ook niet dat je zomaar een taxi instapt bij wijze van spreken. Je moet gewoon een aantal zaken voorbereiden.

Dus in het land waar bembommen liggen, wat je in Afghanistan hebt, Syrië en Irak ook met name, dan neem je ook een aantal maatregelen. Je gaat dus 's ochtends niet als eerste de weg op, want ze worden (vaak?) 's nachts gelegd. Dus je neemt alleen wegen waar andere auto's ook gereden hebben. Je gaat niet van de paden af waar een auto lange tijd niet gereden heeft, want daar kunnen ook mijnen liggen. Dat heb je ook veel in oorlogsgebied. Dus zo neem je tal van maatregelen, dat is de basis voor wat je aan het doen bent en gaat doen. En die risico analyse stel je elke keer weer bij dus op het moment dat je ergens bent en je moet van A naar B, dan maak je ook weer een risico analyse voor het gebied waar je naartoe gaat.

Dat is de basis van elke training.

03:33 E: Daar gaat wel heel veel tijd in zitten.

03:34 P: Daar gaat de meeste tijd in zitten, maar kijk voorbereiding is echt 80 procent van je veiligheid. Dus als je tijd hebt en gelegenheid dan is dat echt de basis van wat je aan het doen bent. En daarnaast tal van andere zaken. Kijk, wapenherkenning dus je moet wel iets weten over wapens, ook de impact van wapens. Dus stel je voor dat je ergens terecht komt en er wordt geschoten wat moet je dan doen. Dus James Bond die achter een bank duikt en er wordt op die bank geschoten, en hij komt weer boven die bank uit en schiet iemand neer: een bank biedt dus gewoon geen bescherming. Maar wat dan wel? Waar moet je schuilen? Kom je in een hinderlaag terecht waar je in de auto zit, hoe beweeg je en kom je die auto uit. Wat doe je eigenlijk? Het is ook voorbereiden op terroristische aanslagen. Die je natuurlijk ook veel in Europa hebt. Het werken in grote groepen, bijvoorbeeld demonstraties, stel dat een demonstratie gewelddadig wordt, hoe opereer je, hoe doe je dat. Checkpoints, hoe ga je daarmee om, enzovoort. Het is eigenlijk een totaal pakket aan diverse risico's die je tegen kunt komen, hoe ga je daarmee om. En tenslotte, ik begin met wat kun je in het land tegenkomen, maar ook hoe ga je om met als je weer terugkomt en thuiskomt.

De psychosociale hulp die nodig is of nodig kan zijn. Dat is ook waar jij vooral over wilt schrijven.

05:24 E: Ja dat is voor mij interessant.

05:26 P: Wat zijn de eerste tekenen van PTSS, vaak herkennen mensen het niet bij zichzelf. Dus vaak moet het herkend worden door anderen. Hoe ga je daarmee om? Wat zijn de tekenen dat het niet zo goed gaat met je? En stress.. Ik ga maar eventjes door maar onderbreek me maar hoor. Stress hoort er allemaal bij, dus dat is allemaal niet zo erg, normale stress verdwijnt ook wel weer na een tijdje, als het echt heel erg stressvol is misschien een week of 3,4,5, 6. Maar daarna moet het wel over zijn. En dan moet het wel weer terugkeren naar normaal. Zo niet, dan heb je waarschijnlijk wel een paar eerste kleine tekenen van PTSS en dan heb je wel echt professionele hulp nodig.

06:14 E: Ja, en wat denkt u dat de meest impactvolle situaties zijn, of waardoor?

06:19 P: Dat is heel moeilijk te zeggen want ik heb het op diverse vlakken gezien dat journalisten PTSS kregen. Dat kan soms zijn door bepaalde dingen die je hebt gezien. In de periode van de genocide in Rwanda zijn er daarna echt journalisten omgevallen. En toen was er nog helemaal geen aandacht voor hulpverlening. Journalisten die zulke verschrikkelijke dingen hebben gezien, en die daarna toch echt PTSS kregen. Het kan een optelsom van een heel aantal ervaringen zijn, waardoor het op een gegeven moment komt. Het kan ook zijn dat je eigenlijk helemaal nergens last van hebt, maar dat je plotseling door een trauma hier in Nederland, maar dat kan ook op prive vlak zijn. Dus een echtscheiding of een ongeluk of iets dat dat een trigger wordt waardoor iemand PTSS krijgt. Het is eigenlijk een heel wijd gebied, er valt ook nauwelijks een peil op te trekken. Dus ik ken iemand die tientallen jaren in oorlogsgebied heeft geopereerd, en gewerkt, nergens last van had, en vervolgens in Nederland een aantal privedingen die gebeuren, en vervolgens kwamen allerlei zaken uit die tientallen jaren van ervaring die kwamen terug. En dat hele pakketje ontwikkelde zich plotseling tot een eerste vorm van PTSS, waardoor hij echt daarna de hulpverlening is ingegaan. En daar ook gewoon bovenop is gekomen. Dus dat is wel weer goed gekomen, maar het is heel moeilijk. Dus je kunt ook niet in je training zeggen van kijk als je nou dat meemaakt, dan gaat er dus dit gebeuren. Want iedereen gaat er weer op een andere manier mee om.

08:32 E: En reageert anders ja. En des te belangrijker dat ook journalisten zich ervan bewust zijn.

08:38 P: Zeker. Dat journalisten zich ervan bewust zijn, maar eigenlijk dat werkgevers zich ervan bewust zijn, werkgevers moeten vind ik dit al kunnen aanbieden aan hun werknemers.

08:53 E: In hoeverre gebeurt dat nu?

08:56 P: Laat ik voor de NOS spreken: wij hebben dit al heel lang, dus we hebben een psycholoog waar wij na elke ingewikkelde reis naartoe moeten.

09:06 E: Oh, moeten ook?

09:07 P: Ja, een verplichting. Na een reis. Voor correspondenten die natuurlijk elders wonen is het lastiger maar die kunnen ook in contact met 'm komen. Via skype of andere manieren. Eigenlijk is het een verplichting, het gebeurt niet elke keer, vind ik ook niet zo erg, maar het moet wel eens in de zoveel tijd gebeuren.

09:29 E: Ja. Dus een soort checkup eigenlijk?

09:30 P: Eigenlijk is het een soort check ja. En ik heb het zelf ook altijd gedaan. En dat is wel, ik had eigenlijk nooit ergens last van, maar het hielp wel. Hoe gek dat ook klinkt.

09:40 E: En sinds wanneer is dat bij de NOS dat dat is ingevoerd?

09:44 P: Al een tijd.. Dat bestaat al een jaar of twintig.

09:58 E: En eerst, twintig jaar geleden was het bij andere media nog helemaal niet, onder de aandacht?

10:08 P: Volgens mij niet, ik vermoed dat de NOS de eerste was maar dat weet ik niet zeker.

10:10 E: Ongeveer twintig jaar geleden is het dus allemaal onder de aandacht gekomen, ook meer door de echt grote onderzoeken. Maar wat is in de loop van de jaren veranderd?

10:18P: Vroeger werd het, dat weet ik wel van de generatie boven mij, dat vaak journalisten terugkwamen die kregen van alles te horen. Dus je kwam na een hele heftige reis terug, en dan kreeg je een klopje op je schouder van hé heb je een leuke vakantie gehad. Want jij kwam uit een mooi warm land en de rest had gewoon hier in die rotregen gewerkt, snap je? Dat zijn natuurlijk dodelijke(?) opmerkingen. Want diegene had helemaal geen fijne vakantie, want die had het heel zwaar gehad in laten we zeggen begin jaren 80 Libanon met alle risico's. Een burgeroorlog, een enorm risico op ontvoering, echt zo'n zware reis gehad en dan krijg je dit van je hoofdredacteur te horen als je terugkomt.

11:03 E: het niet serieus nemen eigenlijk.

11:05 P: De gevolgen niet serieus nemen. Of de potentiële gevolgen niet serieus nemen.

11:11 P: En dat is, ik geloof dat dat er wel aardig uit is. Ik denk dat dat er bij de meeste media wel uit is. Kijk Rwanda, weet ik ook van andere journalisten, heeft wel echt iets gedaan, omdat je toen voor het eerst zag dat verschillende journalisten van verschillende grote media signalen van PTSS, ik weet niet of je het toen al zo noemde, maar gewoon zwaar depressief, en daar niet bovenop komen. En toen is langzaam het besef gekomen dat journalisten ook maar gewoon mensen zijn. Die dit ook kan gebeuren. Net zoals je dat hebt bij militairen. Ik bedoel militairen idem dito. Daar is het besef ook bij defensie pas de laatste 20 25 jaar ontwikkeld, dat militairen ook misschien wel iets zouden kunnen krijgen als ze. Neem de hele generatie vanaf Libanon, dat is de grote Nederlandse missie in Libanon, dat waren toen nog dienstplichtigen terug, die kwamen in Eindhoven op het militaire vliegveld terug, dat weet ik van Libanon gangers: ik kreeg een klap op m'n schouder, dank namens de koningin en je werd naar huis gestuurd, je dienstdag zat erop en je hoorde nooit meer wat. En heel veel van die militairen, die toen ze inmiddels rond de 40 waren, dus 20 jaar later, die kregen allerlei vormen van PTSS. En echt heel erg zwaar. Dus het besef, in meer gelederen van de samenleving, ontstond dat je misschien wel wat zou moeten doen.

12:50 E: En wanneer bent u er zelf mee begonnen, met de trainingen en ook de hele bewustwording?

13:02 P: Ik heb toen ik terugkwam uit Israël toen was alles eerst nog gescheiden, radio televisie was gescheiden. Toen ik terugkwam uit Israël ben ik overgestapt van het Radio 1 journaal naar het televisie journaal, en toen bleek dat ze daar dus een psycholoog hadden, die is van Artsen zonder Grenzen maar daar had de NOS dan een contract mee. En toen moest ik daar plotseling voor het eerst naartoe. En dat was voor mij nieuw. Terwijl ik dus vijf jaar correspondentie in de benen had, met de intifada en heel heftig bij aanslagen geweest, prive mijn kinderen woonden daar in het midden van de intifada, ik zat plotseling in vuurgevechten, ik was plotseling een soort oorlogscorrespondent terwijl ik dat nog nooit eerder had gedaan. Dat ging allemaal prima, en toen kwam ik bij het journaal terecht en toen moest ik plotseling, ben ik ook heel veel teruggedaan naar Israël en Palestijnse gebieden, maar toen moest ik plotseling naar een psycholoog. En dat was compleet nieuw.

14:03 E: Maar wel nuttig.

14:07 P: Maar wel heel nuttig ja. En het was eigenlijk, als ik dan bij hem kwam, dan gingen we gewoon zitten, je werd gebeld en je moest naar daar en daar heen. En dan zei hij: en toen? En dan moest ik gewoon het hele verhaal van de hele reis vertellen. En dan kom je vanzelf op allerlei dingen, want dan geeft hij toch allemaal kleine tips, en dat was heel goed.

14:37 E: Wat goed dat ze dat ook al zolang doen.

14:40 P: Ja. Dus om een voorbeeld te noemen, waar ik ontzettend veel aan gehad heb, dat was na de Libanon oorlog in 2006, dat was heel heftig. Dus de oorlog tussen Israël en met name Hezbollah. Dus ik zat in Libanon en ik kwam terug en dan ben je eerst heel erg blij maar toen ben ik echt door m'n hoeven gezakt. Ik was ontzettend chagrijnig, en dat heeft dagenlang geduurd en ik snapte zelf niet waarom. En eigenlijk ben je dan heel blij, je komt thuis en m'n jongste dochter was jarig, dus die was ook heel blij dat ik thuiskwam, ik was zelf ook heel blij. En op het moment dat ik bij de Albert Heijn sta - ik zou even inkopen doen voor het weekend voor het feestje - en ik sta bij de Albert Heijn en ik hoor mensen met elkaar praten en ik word gewoon bloedchagrijnig. Ze hebben het over het weer, en ik trok het niet. Ik trok die mensen om me heen niet. Iemand bij wijze van spreken klaagde dat 'ie zo lang moest wachten, omdat de rij zo lang was. En ik denk ja. Het ging niet meer. En toen ik bij de psycholoog kwam, ik moest dat hele verhaal vertellen. Ik was op zomervakantie en net aan het terugrijden uit Italië, ik werd gebeld en ik reed ergens in Duitsland van ja er is een oorlog uitgebroken wil je er naartoe. En ik had eigenlijk nog een week vakantie, maarja ik ben natuurlijk meteen gegaan. Dus zo begon het al. Je had zomervakantie en toen. En toen vervolgens heb ik dit verteld. Weet je Piet, ik ben er gewoon doorheen gezakt en ik snap niet waarom. En toen keek die me aan en toen zegt 'ie ja maar dat is toch heel erg logisch. Want hij zegt je rijdt in Duitsland je krijgt een telefoontje en vanaf

dat moment staat alles in het teken van de Libanon oorlog. Het betekent dat je adrenaline gaat van heel normaal en fijne vakantie gehad en mooi weer, laten we dat maar de Albert Heijn lijn noemen. Waar iedereen op zit en jij ook op zit. Maar op het moment dat het telefoontje komt schiet je omhoog in je adrenaline. Dus de dag erna reis je naar Libanon, je hebt je voorbereid, spullen mee, je gaat naar Libanon toe en je vliegt naar Damascus en over de weg naar Libanon. Beiroet. Je gaat naar het zuiden, het is gevaarlijk, ??, de adrenaline blijft drie weken lang als je daar zit heel hoog zitten. Dus lichaam en geest functioneren op hun toppen. Dus dat betekent, je leeft onregelmatig, je eet onregelmatig, je slaapt waarschijnlijk heel weinig, dus ik zeg ja klopt. Ik heb aan 3, 4 uur slaap genoeg. Want die adrenaline zit zo hoog. En hij zegt dus dat is allemaal logisch. Dus na die weken ga je naar huis en dan voel je die adrenaline naar beneden gaan als je het vliegtuig instapt. Je ontmoet je dochter in de nacht dat ze jarig is, je staat 's ochtends op en die is heel erg blij dat je er bent, dat is een verrassing, dus jij bent ook blij. En daarna ga je naar de AH en zak je door je hoeven. Dat betekent eigenlijk omdat je zo lang geest en lichaam hebben op hun toppen gewerkt, je zakt daarna in.

18:09 E: Jezelf helemaal uitgeput eigenlijk.

18:10 P: Je zakt er doorheen. Hij zegt, het proces wat je hebt gehad is helemaal logisch. Want lichaam en geest moeten herstellen van een hele zware inspanning. Dus ik zat hem aan te kijken ja, het is zo verdomd logisch, maar dit is het wel. En hij zegt wat zou je nu het liefst willen. Ik zeg het liefst zou ik thuis een week op de bank televisie gaan kijken en niemand om me heen. Fles whisky erbij. Ik lust geen whisky maar bij wijze van spreken. En gewoon helemaal niks. Hij zei ook meteen die whisky kan ik je afraden haha. Dat snap ik maar het is niet reëel. Nee het is niet reëel. Dus wat kan ik doen? Eigenlijk niet zoveel. Hij zegt je moet weten, je moet luisteren naar je lichaam. Op het moment dat je wil slapen ga je slapen. Op het moment dat je wil sporten ga je sporten, en dan langzaam gaan je lichaam en geest herstellen totdat je op het moment dat je in de Albert Heijn staat en iemand zegt wat een shitweer en je omdraait en zegt ja het valt met bakken uit de hemel, dan weet je je bent weer terug. Dan zit je op de lijn waar iedereen op zit.

En dat is prachtig. En hij zegt de tweede tip die ik je geef is maak dit aan je omgeving bekend, dat dit dus met je gebeurt. Want je omgeving ziet jou als arrogant: je bent niet geïnteresseerd in hun gesprekken, je hebt misschien een iets te kort lontje, je concentratie is weg dus je kunt geen lange gesprekken voeren. Jij komt net uit die oorlogssituatie dus iedereen denkt hij vind ons niet interessant. Dus we zien je als arrogant en hoogmoedig. En hij zegt als je dit aan je omgeving bekend maakt, van dit gebeurt er met me, dat zal jouw directe omgeving ook helpen te begrijpen hoe je lichaam en geest ermee omgaan. En dat was van hem, dit was voor mij de les uit 2006, dus nu 13 jaar geleden. De belangrijkste die ik ooit van hem heb gehoord. En ik heb het nooit meer zo erg gehad als Libanon. Want daarna ben ik een jaar later in Afghanistan begonnen, vijf jaar gezeten, en ik heb het nooit meer zo erg gehad als toen. Omdat ik nu wist wat m'n lichaam en geest eigenlijk deden, dat je daardoor al een soort protectie hebt van ik heb geen zin om er helemaal doorheen te zakken. Dus ja ik ben moe enzo, maar nu wist ik het en m'n omgeving wist het en dat heeft heel erg geholpen. En daarom, zonder dat ik/je? PTSS had, ik denk niet eens de eerste verschijnselen ervan, helpen dit soort gesprekken ook.

20:59 E: Ja omdat je bewust bent van wat er gaat gebeuren in het hele proces ook.

21:05 E: Maar heel veel andere journalisten die dus nooit met iemand gaan praten, die zijn zich niet bewust.

21:12 P: Veel minder denk ik. Tenzij ze trainingen hebben gehad waarin dit is aangegeven.

21:15 E: Ja want dit komt in de trainingen ook allemaal terug.

21:18 P: Ja dit in de trainingen. Maar dan heb je ook echt een psycholoog die lesgeeft, die uitlegt wat er met je hoofd gebeurt op het moment dat je.. Je hebt het allemaal over stress. Dus je staat onder hele zware stress. En dat doet iets met je lichaam en geest en daar moet je gewoon van herstellen. Dus na zo'n reis, als je zo zwaar hebt gereisd, dan moet je van je werkgever even een periode hebben van rust om bij te komen,

terug te komen op die Albert Heijn lijn. Niet elke werkgever is zich daarvan bewust. Ik heb laatst nog een journalist gesproken, die eigenlijk na elke reis, als die terugkomt, onmiddellijk weer aan het werk moet. Misschien een dagje even thuis, maar daarna ben je lang genoeg weg geweest en het wordt wel tijd dat je weer in het buro verdergaat. En eigenlijk kan dat dus niet. Dus ook met die werkgever gesproken, okee hij gaat 10 dagen naar een zwaar gebied, dus dat betekent dat die daarna wel een dag of vijf vrij moet hebben. Exclusief het weekend overigens. Nou dan zitten ze me aan te kijken, ik heb met een psycholoog contact gehad van hoe lang moet iemand dan vrij hebben, ja dat is heel moeilijk in te schatten, verschilt per persoon. Een richtlijn is 1 dag werk is ene halve dag compensatie. Dus tien dagen heb je dan vijf dagen vrij. Maar daar ligt geen wetenschappelijk onderzoek aan ten grondslag.

22:46 E: En is er een beetje animo voor die trainingen? Vanuit en werkgevers en journalisten? Is er interesse voor?

22:55 P: Werkgevers over het algemeen sturen mensen naar trainingen. Of werknemers geven het aan maar dat loopt dus wel. Ik denk dat ik de afgelopen jaren hier in Nederland ongeveer 80 journalisten hier die driedaagse training heb gegeven, en ik denk ongeveer net zoveel hebben een 1 daagse training gekregen. Een beetje in-company trainingen voor een wat kleiner gezelschap die naar een heel specifiek gebied moeten en daarop getraind willen/moeten worden. Dus ja die animo is er wel. En veel freelancers trouwens ook.

23:36 E: Ja want dat is natuurlijk ook nog een ding, met de werkgever..

23:42 P: Freelancen is veel ingewikkelder, want die hebben natuurlijk geen rugdekking van hun werkgever. Dat maakt het véél gecompliceerder om te reizen.

23:54 E: En er zijn ook naar conflictgebieden gaan best wel wat freelancers. Overhaupt buitenlandjournalistiek zit vol met freelancers.

24:02 P: Ja, ik weet het. Dat vind ik heel ingewikkeld.

24:07 P: Omdat ik.. dit gaat verder dan alleen waar jij het over hebt qua hulpverlening, daar gaat het ook om in de voorbereiding en tijdens je reis, je moet wel iets hebben achter je op het moment dat het gaat fout. Dat is heel interessant, laatst had ik op de training een freelancer, met iemand ook mee die zijn thuisfront wordt. Omdat hij geen krant heeft als thuisfront.

24:38 P: Dus het risico van een freelancer is dat je verdwijnt, freelancer zonder opdrachtgever. Er zijn er heel veel die naar oorlogs en crisisgebieden gaan zonder opdrachtgever, en dan hopen dat ze verhalen kunnen maken en verkopen.

24:55 P: Dus het risico bestaat gewoon dat jij verdwijnt en dat er niemand is die in de gaten heeft dat je bent verdwenen. Totdat een toevallige vriend of ouder denkt he ik heb al vier vijf dagen niks van Jan gehoord, laat ik hem even bellen. Krijg 'm niet te pakken, gek, maar ja en dan?

25:21 P: Ik vind dat risico veel groter. Bij de NOS hebben we echt een systeem hiervoor.

25:26 E: Dat je contact met elkaar houdt, dat je weet waar iemand is, ja.

25:32 P: Ik ben verantwoordelijk voor veiligheid bij de NOS, ik wil alles weten van degene die reist. Op het moment dat je hotel verlaat, je locaties wil ik continu weten, ik wil weten waar je naartoe gaat en met wie je spreekt, omdat het laatste contact en de laatste locatie is het begin van de zoektocht.

25:49 E: Maar ook voor freelancers die wel een vaste opdrachtgever hebben, is het alsnog lastig, want..

25:58 P: Nee want ik vind dus dat de werkgever dan verantwoordelijk is voor de freelancer.

26:03 E: Want daar moeten dan wel afspraken over worden gemaakt.

26:04 P: Daar moeten afspraken over gemaakt worden ja. Ik vind dat de werkgever ook met freelancers verantwoordelijk is voor de zorg en welzijn van je medewerkers. Dat betekent dat een werkgever aan een heel aantal voorwaarden moet voldoen. Dus je moet zorgen voor verzekering, voor beschermende kleding, voor een goed reisplan, voor de rugdekking en het thuisfront. En je moet ook zorgen voor de hulpverlening na afloop.

26:38 E: Ja want dat is natuurlijk ingewikkelder, wie is er nou verantwoordelijk. Dat is vaak onduidelijk. Is nou de journalist zelf verantwoordelijk voor ook de psychische gezondheid of moet de werkgever meer zeggen we hebben een psycholoog en trainingen.

26:58 P: Ik vind dat werkgevers moeten daarvoor de voorwaarden scheppen, en daarnaast is het natuurlijk aan de werknemer om die stappen te volgen die aangeboden worden. Waarbij natuurlijk in alles is ook de journalist deels zelf verantwoordelijk, want in het land waar je naartoe gaat ook die werknemer moet wel aan een aantal voorwaarden voldoen. Die moet wel, als je spreekt over een veiligheidsplan en je maakt een aantal afspraken vantevoren, bijv. die bembommen. Dus als je die afspraak hebt je gaat 's ochtends niet als eerste de weg op, dan kan ik dat wel vanuit Hilversum zeggen hier moet je je aan houden, maar als die journalist denkt shit ik moet daar wel om 5 uur 's ochtends naartoe. Dan kan ik op 3000 km afstand als ik het niet weet geen invloed op hebben. Totdat het fout gaat. En dan heb je dus een enorme blunder gemaakt als werknemer. Het is natuurlijk wel een samenspel tussen werkgever en werknemer.

28:13 E: En natuurlijk weer het lastige met freelancers is ook de financieën. Want een reis kost veel geld en veel voorbereiding. Waarin geen verhalen gemaakt kunnen worden die weer verkocht kunnen worden aan de krant.

28:28 P: Ja maar ik vind dus eigenlijk, voor een freelancer onverantwoord om naar een oorlogs of crisisgebied te gaan zonder adequate rugdekking. En die rugdekking betekent dus ook verzekering want dat schiet er vaak bij in. Omdat je denkt ja het is wel weer een kostenpost. Dat kan gewoon niet. Onbestaanbaar.

28:54 E: En zijn journalisten zichzelf bewust van de gevaren? Dat ze dus echt gewond kunnen raken of zelfs gedood kunnen worden, maar ook de mentale risico's?

29:13 P: Weet je de praktijk is toch, velen zullen zich er misschien wel realiseren maar zijn zich er te weinig bewust van. Dus neem de zeer ervaren oorlogsfotograaf Tim Hadrington, in Libië, werd in Libië neergeschoten. Er waren allemaal journalisten om hem heen, en daar zaten doorgewinterde journalisten bij, en niemand kon hem redden. Terwijl 'ie dus te redden was. Hij is langzaam doodgebloed. Dat betekent dat niemand een medisch pakket bij zich had, niemand wist wat 'ie op dat moment moest doen. Maar ze hadden hem kunnen redden. En dat is de tragiek, ja tuurlijk zullen velen zich realiseren dat het kan gebeuren, maar denken ze ja mij overkomt het toch niet, en uiteindelijk toch te weinig awareness. Bewustwording. Het gaat allemaal om awareness: dit kan gebeuren, dus deze maatregelen neem je van tevoren. Dus het kan niet bestaan dat een journalist naar een oorlogs of crisisgebied gaat zonder dat 'ie een medical kit bij zich heeft. En dan hebben we het niet over pleisters, maar een toolkit. Bandages om levensbedreigende bloedingen te stoppen. En dat je ook weet hoe die spullen werken. Als iemand naast je langzaam doodbloedt móét je weten wat je op dat moment moet doen. Hoe je moet opereren.

30:56 P: Kan niet anders. En daar zijn al deze trainingen ook voor, die awareness is er soms te weinig.

31:13 E: En ook vanuit werkgevers dan.

31:15 P: En ook vanuit werkgevers ja. Maar je moet niet vergeten dat veel van de werkgevers zijn zelf nooit in dit soort omstandigheden geweest. Dus die weten het ook gewoon niet. Ook die hebben nodig dat ze zich van al deze facetten bewust zijn. Dat je soms echt bij trainingen leidinggevenden hebt die zeggen ik wil ook een training volgen. Maar die kun je op de vingers van één hand tellen. Terwijl ze eigenlijk moeten weten waar gaan jouw werknemers eigenlijk doorheen. Vooraf al. Wat zijn de voorwaarden die jij schept als werkgever maar ook hoe begeleidt je de werknemer of de freelancer. Hoe begeleidt je die mensen tijdens hun reis? Hoe vang je ze op na afloop? Bij heftige reizen heb ik ook vaak gehad dan stond er iemand van de NOS op Schiphol. Gewoon om je even op te wachten en een kop koffie te drinken.

32:22 P: Gewoon van hoe was het. En dat zijn hele kleine dingetjes maar kan voor iemand heel belangrijk zijn. Marcel Gelauff, de huidige hoofdredacteur, stond vaak op zondagmorgen om 6 of 7 uur 's ochtends op Schiphol. En dan even een kop koffie drinken, paar dingen bespreken, en dan ging hij daarna weer naar huis

want het was wel zondagmorgen om 7 uur. Ik had wel eens een andere journalist mee van een dagblad op een reis, kwam ook mee terug, die stond met zulke ogen te kijken op Schiphol: wat, gebeurt dit? En hij zei dat heb ik bij mijn krant echt nog nooit meegemaakt. En dat is eigenlijk een heel kleine minieme vorm van zorg. Die wel heel bijzonder is.

33:24 E: Hoe denk je dat het komt dat het zolang niet onder de aandacht is geweest? Nu is er wat meer bewustwording en trainingen.. Want ook al merken journalisten aan zichzelf wel dingen, dat die daar dan ook niet mee naar hun werkgever gaan. Dat er eigenlijk geen openheid is over dit soort onderwerpen?

33:54 P: Ja dat kan. Te weinig bewustzijn.. dat er iets met die journalist zou kunnen gebeuren. En ook de houding van journalisten ja dit hoort nou eenmaal bij het vak. Ik heb hiervoor gekozen, ja ik heb verschrikkelijke dingen gezien maar het hoort er nu eenmaal bij. Ja en een mix van de punten die jij ook noemt. Inderdaad werkgevers of leidinggevendenden die nooit zelf dit soort dingen hebben meegemaakt, dus zich er ook niet heel erg van bewust zijn waar hun eigen werknemers doorheen gaan en wat de gevolgen kunnen zijn. Maar ook vanuit journalisten zelf hoor, een beetje stoer doen.

34:48 P: Dat hoort er ook wel bij. Maar ik geloof wel dat dat de laatste jaren aan het kantelen is.

34:57 E: En misschien komt het ook wel doordat er nu de laatste jaren wél meer naar buiten is gekomen.

35:02 P: Nog één dingetje, soms ook wel de angst van als ik aangeef dat het niet zo goed met me gaat, de volgende klus gaat naar een collega. En niet naar mij. Dat is ook wel een cultuur van ook niet veilig genoeg om dit te melden. En hoge competitie binnen je eigen bedrijf. Maar je moet een veilige cultuur hebben waarin of je nou freelancer bent of vast in dienst, dat je wel kunt melden het gaat even niet goed met me. Dus ik moet even uit de wind worden gehouden en ik heb even hulp nodig. Maar ik ben er wel weer zo meteen. Dat moet je wel creëren.

36:05 E: Dat heb ik in m'n onderzoek vaak, dat het vanuit werkgevers vaak weinig opgemerkt wordt maar ook vanuit journalisten zelf dat ze bang waren om hun baan te verliezen of niet stoer genoeg was..

36:25 P: Dat je bang bent dat je de volgende keer de klus niet krijgt ja.

36:31 E: De laatste jaren in bijv Villamedia zijn er ook wel meer verhalen gekomen van journalisten die zeiden ik ben ingestort of het ging even niet meer. Bijv. ook de Rusland correspondent, maar dat was vooral werkdruk, maar alles bij elkaar was het dan teveel geworden.

36:48 P: Ook de omstandigheden in Oekraïne natuurlijk. David Jan is een bijzonder en mooi voorbeeld van hoe die dat heeft aangegeven bij de NOS en daarin geholpen is. Ik vond dat een exemplarisch verhaal.

37:09 P: Dit hoeft je niet op te schrijven, er was een bijeenkomst ergens in Oost Europa van de EBU, en die zochten dus een journalist die dit had meegemaakt, en ik zei dan moet je met David Jan praten. En die is daar inderdaad naar toegeweest om dit verhaal te vertellen. Waar werkgevers bijzaten en dat was wel heel goed. Er komt inderdaad steeds meer aandacht voor, maar dat is ook echt nodig.

37:31 E: En bijv ook de dood van Jeroen Oerlemans, wat echt wel een schok was.

37:36 P: Ja daarvoor natuurlijk al Stan Storimans.

37:51 E: Ja maar dit was veel recenter, 2016. De correspondenten die ik sprak gaven ook wel aan ja voor mij was dit echt een eye opener. Dit kan er dus gebeuren. Ondanks dat je weet dat er gevaren zijn is het nu dus een keer echt mis gegaan. Dat dat dan wel een soort keerpunten zijn voor journalisten.

38:08 P: Ja, ja. Ik hoop het. Je hebt in het verleden er natuurlijk meer gehad, Je hebt die journalist die ooit in El Salvador is gedood, dat soort dingen worden dan toch een incident. Een tragisch incident. Dat is van voor mijn tijd maar dat weet ik weer van degenen die hem kende en daarmee omgingen. Stan Storimans is al een tijdje geleden, kun je zeggen heel toevallig in Georgie, verkeerde plek verkeerde moment, Russische mortier. En Jeroen Oerlemans was natuurlijk in de periode van IS was echt groot en met het doden van vooral Amerikaanse en Britse journalisten. En dan nu een nederlandse journalist die ook gedood wordt.

39:11 E: Ik zat toen op de redactie van de Volkskrant toen dat gebeurde, daar was het wel echt een grote schok. Omdat ze ook met hem hadden samengewerkt.

39:24 P: Ik kende hem heel goed. Ik kende hem al heel lang. Ook met hem gereisd. Dus we kwamen elkaar geregeld tegen of we spraken af. Hij was natuurlijk ook ontvoerd daarvoor. Dus toen hebben we 2 uur lang met elkaar gesproken want ik wilde alles weten over z'n ontvoering. Dat kan ik weer gebruiken in trainingen. Hoe is het gebeurd. Waar ging het fout.

40:04 E: En wat zouden nu werkgevers en journalisten nu nog kunnen verbeteren?

40:12 P: Ja dat komt voor in m'n nieuwe training, dat zal ik opsturen.

40:19 E: Dat vind ik heel interessant, er is bewustwording dat komt nu steeds meer, maar wat voor stappen kunnen er nu nog worden gezet om de cultuur nog opener te maken en het ook nog veiliger te maken voor journalisten.

40:34 P: Nou dat zijn verschillende vragen.

41:14 P: Ik zit te kijken. Ehm. Ja het zijn heel veel verschillende vragen die je stelt namelijk. Want om het veiliger te maken, tal van zaken die we net besproken hebben. Ik vind in z'n algemeenheid dat er beleid moet liggen waarin de werkgever zichzelf uitspreekt dat hij een zorgplicht heeft voor werknemers of freelancers. En van de kant van journalisten dat ze zich ook committeren aan dit veiligheidsbeleid. Met tal van zaken die daarin benoemd zijn. Wat allemaal bij zorgplicht hoort enzo. En van de kant van werknemers dat ze zich hieraan commiteren. Bij de NOS is het vrij simpel: als je je hier niet aan houdt dan ga je niet weg.

42:33 E: Dat is echt een strikt protocol.

42:39 P: Dat betekent dat je je wel degelijk moet houden aan dat wat de werkgever voorschrijft. En niet voorschrijven om je te pesten met regels maar omdat het gaat om jou veiligheid en de zorgplicht van de werkgever. Het werkt natuurlijk van twee kanten. Een werkgever moet alles eraan doen wat in zijn vermogen ligt om de werknemer zo veilig mogelijk te laten reizen en terug te laten komen. En daarnaast is het voor de werkgever ook van belang, en dat heeft ook te maken met verzekeringen, dat je dit ook allemaal doet. Op het moment dat het fout gaat komt de werkgever voor een camera te staan. En moet die uitleggen wat die heeft gedaan om de werknemer zo veilig mogelijk te laten reizen. Nou als je eigenlijk niks hebt dan heb je ook geen verhaal. Als je niks hebt gedaan dan heb je een heel moeilijk verhaal om uit te leggen. Ook naar de verzekeringen toe. Maar het betekent dus ook dat de werknemer zich eraan moet houden. Een voorbeeld. Irak. Daar zat een team van BBC in een gepantserde wagen notabene, ze hadden hun schervest niet aan, want ze zaten in geen gepantserde auto. Die werd heel zwaar beschoten, dus ze raakten toch ondanks de gepantserde auto toch gewond. De verzekeringsmaatschappij heeft vervolgens niet uitbetaald omdat ze hun vesten niet aanhadden. Dus dan kun je hoog of laag springen maar je staat uiteindelijk met lege handen. Je kunt het allemaal zelf ophoesten. En daarom vind ik dat er veiligheidsplannen en protocollen moeten zijn waar iedereen zich aan houdt. Dat is van belang om de werknemer veilig terug te halen, maar het is ook van belang op het moment dat het fout gaat dat de verzekeringsmaatschappij kan zeggen wow, deze werkgever heeft heel veel gedaan en de werknemer heeft zich aan alle plannen gehouden. Kijk een verzekeringsmaatschappij wil eigenlijk niet uitbetalen, maar als je met zo'n sterk verhaal komt dan moeten ze wel.

45:01 P: En het werkt aan alle kanten hangt het met elkaar samen.

45:08 E: En die andere vraag, hoe kan er meer een opener cultuur komen waarin dit soort dingen met elkaar besproken worden?

45:17 P: Dat is wel aan werkgevers om dat te doen. Dus een veiligere werkomgeving waarbij hier over deze zaken gesproken kan worden. En ik vind als werkgever moet je je mensen gewoon goed opvangen die een hele zware reis achter de rug hebben. En dat gebeurt natuurlijk ook wel, maar soms gebeurt het ook niet. Kijk en als je zo'n open cultuur hebt en een veilige werkomgeving, dan constateer je natuurlijk ook veel eerder de

verschijnselen van PTSS. Dat iemand van de NOS je op het vliegveld opvangt is ook om te zien hoe is iemand eigenlijk geland. Hoe ziet die eruit, slecht of goed? Is die gesloopt? En als iemand al kapot op het vliegveld land, dan weet je als werkgever hier moet ik een vervolg aan geven.

46:14 P: Je kunt in zo'n omgeving, je constateert het eerder, en kun je ook veel eerder als werkgever stappen zetten.

46:24 E: En hoe zit het dan met correspondenten, want die komen natuurlijk niet terug want die wonen daar.

46:29 P: Dat is vaak lastiger, want die moeten namelijk zelf aangeven, want ze komen misschien maar 1x per jaar in Nederland. Misschien twee keer. Ook wel gezien hoor, dat iemand gewoon niet aangaf dat het niet goed ging. Als je belt hoe gaat het is het ja het gaat goed, snap je? Dat is wat we dan in NL zeggen, ja gaat goed, einde gesprek. Maar als iemand zelf niet aangeeft dat het niet goed gaat is het veel moeilijker.

47:08 P: Je kunt wel 1000 keer zeggen ja de omgeving is veilig genoeg om het wel te zeggen, maar als je een jonge correspondent hebt die niet z'n eerste post heeft, en die perse wil slagen, ik moet slagen. En het gaat niet zo goed met hem, nou dat vertel je maar niet want zometeen krijg je een naam en die wil ik niet hebben. Dan kun je als werkgever hoog of laag springen, en een prachtige veilige werkomgeving hebben maar dan gebeurt het niet.

47:41 E: En voor correspondenten is het natuurlijk ook nog dat sommigen zelf in gebieden wonen waar het gevaarlijk kan zijn. Blijf in Afghanistan.. Als je dan een verhaal gaat maken, je kan niet terugkeren naar Nederland waar het weer veilig is.

48:10 P: Ik zat aan de noordkant van Tel Aviv maar soms als je thuis zat hoorde je de bomaanslag in het centrum van Tel Aviv.

48:20 E: Dan ben je klaar met je werk maar..

48:22 P: Nouja als correspondent ben je natuurlijk sowieso nooit klaar met je werk, maar soms ook gewoon overdag ofzo. Maar weetje dat zijn andere mechanismen. Maar ik zat met vrouw en kinderen in Israel. Dat is ook heel gek, want overdag zat ik in het midden van de Intifada en om 7 uur zat ik thuis aan de aardappelen met een klein kutkind wat niet wil eten. Dat is heel gek, heel raar. In plaats van als je reist, zit je samen met je cameraman in het hotel even Hans Teeuwen te kijken om af te kicken van de spanning van die dag. Om even samen te ontladen. Wij hadden toevallig iets met Hans Teeuwen. En dan dubbel liggen om diezelfde conference die we al 10 keer met z'n 2en gekeken hadden maar om even die spanning uit je lijf te halen.

49:26 P: Sommige correspondenten die alleen wonen hebben daar weer veel meer moeite mee. In de periode van Afghanistan zat ik in een clubje journalisten die ook veel op Afghanistan reisden. Die nodigde ik 2x per jaar uit, gingen we een biertje met elkaar drinken. En als je het hebt over therapie, dat was echt therapeutisch. Want de enige met wie je kon praten die hetzelfde meemaakten en het echt begrepen. Want thuis vertel je het niet allemaal, en wil je ook niet alles vertellen, collega's op het werk die dit nooit hebben meegemaakt begrijpen je niet, dus andere journalisten die het wel hebben meegemaakt dan zijn de enigen met wie je kunt praten over diezelfde ervaringen.

50:12 E: Dat is dan ook wel een stukje verwerking.

50:14 P: Dat is ook verwerking ja. Absoluut. Ik ben in Londen heel vaak voor trainingen, ik slaap altijd in The Frontline Club. Ooit opgericht voor Engelse oorlogsjournalisten. Geweldig, alles ademt oorlog en conflict uit. Maar dat is wel de plek waar mensen elkaar allemaal spreken over dezelfde ervaring. Dat kennen wij niet want we hebben niet echt een oorlogscultuur in NL, maar dat is wel ook met zo'n biertje af en toe drinken, dat zijn bijeenkomsten waarin je echt kwijt kan wat de anderen snappen.

51:01 E: Dat is wel heel belangrijk ja. Ik ben door m'n vragen heen

Interview 7: Marloes de Koning

13 juni 2019

Amsterdam

00:15 E: Ik ben allereerst benieuwd wat uw rol hier is als chef en hoe het contact met correspondenten verloopt?

00:30 M: Wat bedoel je dan specifiek?

00:33 E: In hoeverre je contact onderhoudt met de correspondenten en meedenken met veiligheid, dat soort dingen. Nu zit natuurlijk niet iedereen in een gevaarlijk gebied.

00:47 M: Ja, daar heb ik contact met ze over, zeker als ze op gevaarlijke trips gaan, dan wil ik dat weten en dan wil ik daar zelf een inschatting over kunnen maken. Het gaat natuurlijk heel erg in overleg, dus ik word ook erg gevoed door hun. Maar dan wil ik ook graag weten waar ze zich op baseren. Om een voorbeeld te geven: net voordat je hier kwam had ik een gesprek met Jannie Schipper, die binnenkort voor ons naar Irak gaat. En eigenlijk voor een verhaal dat zich afspeelt in een gebied dat heel erg betwist is tussen de Koerden, IS en de Iraakse overheid. Het is continu instabiel en daarom ook wel een twijfelgeval. Dus we hebben het erover gehad wat lokale bronnen haar vertellen, met wie ze wil reizen, waarom ze welke fixer gekozen heeft, wat die zegt over zijn contacten met de politie en of er wel of geen beveiliging mee moet. En dat hebben we doorgesproken. Ze gaat met een vrij dure fixer die inderdaad goede politiecontacten blijkt te hebben en het idee is dat ze absoluut niet blijft overnachten op de plek, erin en eruit. Het gevoel dat overblijft: je weet het gewoon niet. Als chef zou je het liefst 100 procent zekerheid willen en die krijg je gewoon niet. Je vraagt iemand wel om naar oorlogsgebied te gaan en dat is het dus ook echt. Je kunt het proberen zo goed mogelijk in te schatten en ervoor te zorgen dat iemand verzekert is. Maar je hebt geen zekerheid. Je moet ook heel erg vertrouwen dat je een rationeel denkende, ervaren verslaggever hebt met de juiste instincten die geen onnodige risico's neemt. Waar ik heel erg beducht voor ben is dat niet de indruk moet ontstaan dat ik degene aanmoedig om extra risico's te nemen. Dat wil ik ook niet. En vaak zijn dat ook helemaal niet de interessantste stukken. We doen niet aan eerstelijns actie verslaggeving. Ik hoef geen verslag uit de loopgraven. Dat is helemaal niet interessant om te schrijven. Onze nadruk is niet visueel. Voor een reportage zijn we op zoek naar de achtergronden. (...)

04:18 M: Dus nou ja, weet je. Voor mij is belangrijk dat mensen zich altijd vrij voelen om een reportage niet te maken. Dat ze nooit gaan denken van hé: dan stel ik mijn chef teleur ofzo of ik moet met een verhaal thuiskomen, nee natuurlijk niet. Geen enkel verhaal is jouw leven waard, dat moet heel erg duidelijk zijn. En dat we samen zo goed mogelijk die inschatting proberen te maken en dat we dan niet bezuinigen ook op die veiligheid. Dat is natuurlijk af en toe wel een moeilijke keuze want je ziet wel bij dat soort reizen dat gelijk ook heel veel geld is voor een trip. Maar goed, dat is dan maar zo.

05:05 E: Dus het komt eigenlijk een beetje van twee kanten, dus enerzijds dat hier de werkgever probeert begeleiding te geven maar ook dat de verslaggever wel ervaren moet zijn.

05:14 M: Ja ik ga geen jonkie naar Syrië of Irak sturen.

05:21 E: Dat zie je best veel nu, zeker veel correspondenten ook zijn best wel jong.

05:27 M: Ik zeg niet dat iemand jong zijn maar niet een onervaren jonkie zeg maar. Ik ga niet een stagiair naar Irak sturen zegmaar. En ik zie het ook niet zo vaak hoor, diegene die je noemt hè: Volkskrant, Trouw en zo dat ze allemaal wel ervaren mensen zoals Ana en Judith bijvoorbeeld. En dat geldt voor ons ook. Zowel Gert van Langendonck loopt al heel lang in het Midden-Oosten rond en Jannie Schipper eigenlijk ook, vroeger voor de Wereldomroep en ze spreekt ook Arabisch dus dat helpt wel enorm. Ik denk van hé, ze zijn er vaker geweest. Ze weten waar ze het over hebben. Ze maken een eigen inschatting, ze bellen met lokale bronnen om te verifiëren of die inschatting klopt. En uiteindelijk moet ik daar ook voor een heel groot deel op varen. Ik

kan zelf proberen om daar een eigen inlichtingennetwerk op na te houden maar dat is niet realistisch dat je dat hebt, of dat het dan beter zou zijn om dat voor hun. Ik hoop het niet want dan is ook iets mis met hun netwerk. Maar het nare is natuurlijk wel, wat ik zei, het nare is dat je niet zeker garantie krijg je natuurlijk niet blijft gewoon een beetje in het blijft riskant.

06:40 E: Ja ja precies en wat wordt vanuit NRC dan aangeboden. Dus veiligheidstrainingen of bijvoorbeeld een psycholoog nadien?

06:50 M: Ja, allebei. Ze hebben contact met een psycholoog van artsen zonder grenzen die stel ik af en toe aan ze voor. Het is nu zo dat elke uitgaande correspondent, ongeacht waar diegene heen gaat, sowieso een keertje een gesprek met hem heeft zodat ze elkaar kennen. En zodat hij, zodat ze weten dat ze hem kunnen bellen en waarvoor. En als ik de indruk heb dat iemand een reis heeft gemaakt die heel belastend is of dat iemand er last van heeft, dan dring ik ook nog eens op aan. Liever een keer te veel dan te weinig. In hoeverre ze daar gebruik van maken, ik er natuurlijk af en toe een rekening van, maar verder is dat natuurlijk ook gewoon vertrouwelijk. Dat wil ik ook eigenlijk niet weten, weet je wel. Ze voelen zich misschien ook kwetsbaar als freelancer. We moeten dat faciliteren een aanbieden en dat is op onze kosten en verder hoop ik dat ze daar gebruik van maken, moedig ik dat van harte aan. En of ze dat doen is dan vervolgens ook aan hun.

07:53 E: Zijn het allemaal freelancers?

07:56 M: De meeste nee niet allemaal Er zijn nog een paar correspondent in vaste dienst. Maar die zitten niet in risicogebieden. Dus de meeste zijn freelancers. Wel freelancers met een fatsoenlijk contract zeg maar en freelancers die heel erg voelen als van ons. En over het algemeen zijn wij ook hun grootste opdrachtgever en degene die ze het vaakst spreken. En ik denk ook dat ze zich echt NRC correspondent voelen zeg maar. We hebben ze die niet een van de vele opdrachtgevers...

08:32 E: Het is wel echt een vaste opdrachtgever...

08:33 M: Ze hebben allemaal een vast aanspreekpunt op de buitenlandredactie met een paar keer per week contact. En en als de als ze op reis zijn hè, bijvoorbeeld in oorlogsgebied, dan spreken we ook af wat we minimaal een keer per dag en vaak als het een een moeilijk gebied is dan spreken we af meerdere keren per dag. Of we spreken af als we niet voor die of die tijd van je gehoord te hebben, dan worden we bezorgd. Dan willen we dus ook weten wie we dan kunnen bellen vooraf, dat we het nummer van je fixer hebben maar vaak ook het nummer van de broer van je fixer of z'n vrouw, want voor hetzelfde geld ben je in een situatie samen met je fixer. Dat is zelfs heel aannemelijk hè. Dat je samen op pad bent dat je allebei de sjaak bent. Dan heb je niet genoeg aan het nummer van je fixer, waar we de afgelopen jaren bewust van zijn geworden door bijvoorbeeld veiligheidstrainingen.

09:30 E: Want die worden ook aangeboden, veiligheidstrainingen?

09:32 M: Ja. Niet standaard elk jaar of zo. En het varieert ook want je hebt een aantal mensen die ze gewoon al een aantal keren haalt of zo weet je wel of dan het reizen niet uit den treuren herhalen want soms zijn ze zelf als het ware ervarener dan de trainers. Maar ja dat doen maar af en toe. Kijk die trainingen, daar zit een hele praktische component aan hè, rollenspel achtige dingen of eerste hulp. Maar het gaat eigenlijk ook heel erg aan onze kant, namelijk dat wij eraan denken om naar dat soort dingen te vragen. Wie bellen wel als jij samen met je fixer in de problemen bent en in welk hotel slaap je? En laten we inderdaad iets afspreken voor dagelijks contact en met wie dan. En die bel jij als je diegene bij ons niet bereikt, allemaal dat soort kleine dingen. Dat zit ook heel erg aan onze kant.

10:35 E: Dus dat jullie ook gewoon bewustzijn van wat zijn de gevaren, wat kan er misgaan en wat moeten we dan doen?

10:41 M: Dus dat is meer bijna nog meer bewustwording hier weet je wel dan dan van degene die dat al vaker gedaan hebben.

10:51 E: En sinds wanneer hebben jullie dat ingevoerd?

10:56 M: Dat weet ik niet precies ben nu pas sinds een jaar chef en daarvoor was ik correspondent dus ik heb wel toen ik zelf correspondent was, door de vorige chef zo'n training gekregen, of aangeboden gekregen ,werd niet gegeven. Daarvoor weet ik het eigenlijk niet. Daarvoor zat ik zelf ook niet in risicogebied zeg maar, dan was het voor mij ook niet zo relevant. Maar ik denk wel dat het niet altijd even serieus is opgepakt en dat het wel iets is wat de laatste jaren veel beter gaat.

11:28 E: Dat zie je eigenlijk bij alle, tenminste, dat zie ik in mijn onderzoek dat het eigenlijk overal zo. Dat pas in de laatste jaren echt meer aandacht voor veiligheid is gekomen. Van wat kunnen de gevolgen zijn van van conflict verslaggeving? Ja want waar ik ook benieuwd naar ben je hebt natuurlijk zelf ook aan de andere kant gezeten. Ja hoe zie je hoe zie je dat dan want dat kun je toch ook weer meenemen in in in chef zijn?

Nou ik vind dat een van de dingen die ik meebreng als chef. Dat ik denk van hé als ik nu een gesprek voeren met Jannie en zij heeft het over: ik ga van hier naar Kirkuk, dan weet ik dat want ik ben er zelf ook geweest.

Dat helpt mij in ieder geval wel in zo'n gesprek voeren. En specifiek voor die gebieden in ieder geval.

Misschien dat ik het daardoor ook eerder relatieveer, en ben daardoor minder bang omdat je het dan zelf gedaan hebt dan denk je ja oké weet je gaat improviseren ter plekke. Zeker weten doe je het nooit en anders dan huur je daar nog een schervest. Het maakt me in ieder geval niet extra bang, eerder het tegendeel.

Maar het helpt denk ik wel, ik denk dat het voor hen ook prettiger is om te praten met iemand die dat ook gedaan heeft. Of iemand die dat begrijpt.

12:54 E: Want je zelf vaak naar conflictgebieden ook geweest?

Ja Irak vooral dan, eigenlijk ja vooral Irak. Een keer of 8 of zo, zoiets niet precies. Ik deed ook Irak. Ik deed zeg maar het Koerdische deel van Irak en toen de Koerden tegen IS aan het vechten waren was dat ook het meest bereikbaar en de meest interessante verhaal. Dus zeg maar in 2014, 2015.

13:29 E: Dus toen werd het toch een soort conflictverslaggeving. z

13:32 M: Ja, klassiek front met IS enzo. Veel vluchtelingen ook natuurlijk altijd.

13:38 E: Oh dat is wel heel nuttig om mee te nemen. En zijn deze afspraken zeg maar, zijn die ook vanuit de bovenste laag bij NRC vastgelegd? Dus dat er echt heel duidelijk is van wie is wanneer verantwoordelijk en als we bijvoorbeeld wat misgaat. Dat soort zaken.

13:59 M: Mmm kun je concrete voorbeelden geven? Kijk bijvoorbeeld hè dat wat ik zeg over het contract met de psycholoog en veiligheidstrainingen. Dat zijn ook dingen die absoluut vanuit de hoofdredactie worden ondersteund en waar zij ook op aandringen maar. Wat bedoel je met verantwoordelijkheid?

14:18 E: Meer als er dus echt wat mis bijvoorbeeld bij een ontvoering of ja als iemand gewond raakt bijvoorbeeld ook qua verzekeringen dat dat komt dat dan allemaal zeg maar voor de rekening van NRC of is het ook nog een verantwoordelijkheid voor de freelancer?

14:41 M: We willen wel dat als iemand voor hun verhaal voor ons op pad gaat, dan vinden wij dat wij diegenen moeten verzekeren. Dat doen we dan ook. Die verantwoordelijkheid nemen we. Verder ja weet je wel die ze verantwoordelijk als iemand ontvoerd wordt. Ik ik bedoel ik ben eerste aanspreekpunt natuurlijk voor hun. En de hoofdredactie als iemand echt ontvoerd is dan is dat iets wat ons allemaal aangaat. Ik heb het gelukkig nog niets aan de hand gehad heeft en hopelijk blijft dat zo. Maar de echte verantwoordelijkheid vraag ja, wie is verantwoordelijk,, degene die die ontvoering. Dat is niet wat je bedoelt.

15:22 E: Maar inderdaad vanuit hier, dat dan dus vanuit hier geprobeerd gaat worden om daar wat voor die persoon te doen..

15:32 M: Tuurlijk. Dat is een raar grijs gebied. Dat zijn soms freelancers die zichzelf hebben afgeschoten ergens naartoe en die net op de juiste plek zitten op het juiste moment en zich dan melden. En dan kom je heel erg in de verleiding om te denken: ho wacht even. En eigenlijk moet je dat dan niet doen. Doen we ook zo min mogelijk hoor. Ik heb er zelfs wel eens betrap op dat ik al ja had gezegd. Dat ik dacht: we kunnen een uniek ooggetuigenverslag krijgen. Later dacht ik: wacht even eigenlijk had ik gewoon moeten denken: een

freelancer in oorlogsgebied. Op geen enkele wijze de indruk wekken dat je degene wilt aanmoedigen om risico's te nemen alleen maar zeggen wegwezen wegwezen wegwezen. Dat is lastig natuurlijk

16:28 E: Want je wil ook een mooi journalistiek verhaal hebben natuurlijk.

16:33 M: Ik had laatst, toen de aanval op Tripoli werd geopend door allerlei milities onder leiding van generaal Haftar. En die zagen we eigenlijk aankomen dus ik had al een maand daarvoor contact gehad met een freelancer die daarheen ging. Daar had ik al ja op gezegd. Maar onder het totaal andere omstandigheden en volgens werd die aanval gelanceerd op het moment dat hij inreisde. Sta je dan voor de keuze van ja shit, je nu zeggen: ga maar meteen terug. Ja hij is wel net op de goeie reis, op het juiste tijdstip op de juiste plek en eigenlijk zouden we al zaken doen. Maar goed, ik had hem niet verzekerd en zo en zo was het allemaal niet op dat moment. Dus dat is dan lastig.

17:26 E: Maar ja dat zijn gewoon dilemma's is allemaal te gaan.

17:29 M: Kun je ook niet allemaal voorspellen. Precies.

17:33 E: En waar ik ook nog benieuwd naar was. De zaak Garschagen, in de media was het werd natuurlijk groots uitgemeten. Jij was toen geen chef he?

17:50 M: Volgens mij was ik nog correspondent.

17:51 E: En je hebt ik neem aan dat je d'r wel wat van meegekregen. En hij zat ik niet in een conflictgebied maar. Het was tenminste wat ik heb meegekregen dat het mis was gegaan op op hoge ogen werkdruk en prestatiedruk. Tenminste dat is wat natuurlijk in de media naar buiten werd gebracht. En dat ook wel daarna NRC zei van we gaan we gaan hier wat aan veranderen en dat er toen ook een externe vertrouwenspersoon is aangesteld.

18:21 M: Zou kunnen.

18:25 E: Ja dat is tenminste dat stond een stuk van de Ombudsman. Ik ben benieuwd wat het heeft losgemaakt. Hier en of toen soort van meer aandacht is gekomen voor, nou bijvoorbeeld werkdruk ook voor correspondenten die onzichtbaar zijn eigenlijk.

18:43 M: Is even denken wat ik daar zinnig over kan zeggen. Nou ik denk het wel. Maar dat komt ook omdat er gewoon een periode is geweest dat er relatief veel mensen overspannen raakte bijvoorbeeld.

Dus ik denk dat er wel een algemene bewustwording, meer van werkdruk is gekomen. Kan het een beetje moeilijk vergelijken omdat ik zelf heel lang freelancer ben geweest en dan buiten de krant werkte. Mijn indrukken zijn eigenlijk alleen maar van na de affaire Oscar zeg maar. Het is daarom niet zo goed om te vergelijken maar ik vind het over het algemeen dat er redelijk bewustzijn van is. Een redelijke tolerantie, vrij groot vertrouwen. Als jij gewoon je werk netjes doet dat je niet ook nog eens een keertje de hele tijd op kantoor hoeft te zitten. Een bepaalde flexibiliteit heb ik de indruk die wel goed is. Goed voor de werkdruk. Voor de correspondenten, nou ja, we proberen er wel op te letten. Bijvoorbeeld, niet voor elke wissel een correspondent te bellen. Heel veel dingen die we kunnen overlaten aan de nieuwsdienst en dat doen we ook steeds meer. Want je kunt heel veel tijd kwijt zijn aan die communicatie. Wie doet wat? En is het wel gezien dit nieuws? Ik denk dat daar meer rust in is gekomen. Dat gewoon duidelijker is: dat doet de nieuwsdienst. Jij bent daarvoor de stukken die alleen maar jij kunt maken. Maar ja er zijn natuurlijk posten waar het ontzettend druk is, bijvoorbeeld Amerika. Daar wil iedereen altijd meer van. We hebben daar toch maar een correspondent. Dat is gewoon druk. En dat moeten we dan een beetje in de gaten houden we proberen, ja we proberen daar wel op aan te passen, in verkiezingstijd een extra mens erbij. Maar het kan wel gewoon stressvol zijn dat is gewoon zo. Het is een hele moeilijke balans hè: want je hebt ook mensen die tegen mij zeggen van: ik moet vaker een schop onder de grond hebben om harder te werken anders doe ik niks. Dat dat heb je ook.

20:59 E: En ze zitten tuurlijk op, dus dat is ook heel lastig...

21:00 M: Ze hebben ook heel veel vrijheid om een tijd in te delen en dat is toch hartstikke goed. Ja je merkt

echt dat mensen daar heel anders in zijn. Dus dat je dat ook niet iets heel algemeen over kunt zeggen behalve dat je elkaar een beetje moet kennen en moet signaleren als het niet goed gaat met diegene. En dat is natuurlijk wel lastiger op afstand en makkelijk verborgen te houden. En dat ondervang je niet helemaal. Ze zitten nou eenmaal echt op afstand en we kunnen daar niet op de koffie.

21:33 E: Nee precies.

21:37 M: In het eerste deel hebben de mensen daar natuurlijk een beetje een eigenlijk verantwoordelijkheid om dat ook aan te geven en tegelijkertijd weet ik ook, voel je je dan als freelancer heel erg kwetsbaar. En dat is deels onoplosbaar. Ik denk het niet zo nodig is. Ik denk dat freelancers die buiten zitten zich veel kwetsbaarder voelen, terwijl vanuit NRC best wel wordt gedacht van hé: je bent van ons en we zorgen voor je. Maar dat zie 'k nu aan de andere kant zit. Toen ik correspondent was voelde ik me wel kwetsbaar dan denk je, ik wordt altijd afgerekend op m'n laatste stuk. Straks willen ze niet meer als ik een paar keer nee verkoop.

22:19 E: Ja precies want dat is natuurlijk ook voor de correspondent zelf die het misschien ook weer niet te kwetsbaar wil opstellen, ook het is natuurlijk hoger competitie ook binnen journalistiek zo word ik dan niet afgeschreven op termijn of...

22:33 M: Dat is zo. En dat is een beetje onvermijdelijk. Het hoort wel bij het freelancer zijn. En je bent kwetsbaarder, je bent natuurlijk gewoon freelancer je bent niet in vaste dienst. Je bent dus hè als tenzij het zelf doet niet verzekerd voor arbeidsongeschiktheid en zo dus je bent deels afhankelijk van de correctheid en medemenselijkheid van je grootste opdrachtgever. Daarbij aangetekend, denk ik dat we dat echt best wel netjes doen. Er zijn voortdurend mensen die prive-omstandigheden hebben. Ik noem maar wat, je ouders overlijden of gaan overlijden terwijl jij in het buitenland zit. Dan gaan we daar ook echt flexibel mee, terwijl mensen maandenlang voor hun post zijn en zo. Het is oke. Want we zijn allemaal mensen iedereen heeft altijd weet je wel ergens shit. Binnen een bepaalde bandbreedte.

23:46 E: Maar is het na het incident, is er toen wel een soort van omslagpunt geweest: we gaan dingen anders doen?

23:57 M: Er is in ieder geval veel over gepraat.

24:01 E: Maar dat dat is een soort bewustwording...

24:02 M: Er is veel over gepraat. Op allerlei niveaus. Maar ik kan echt niet te vergelijken met die zin omdat omdat het een beetje samenviel met mijn eigen een wisseling van freelance naar leidinggevend, of naar in ieder geval hier op de redactie werken. Ja en weet je wat je heel erg merkt zijn maar dat is meer iets algemeen dat generaties daar anders op reageerde zeg maar dus dat er bij een soort oudere generatie meer een soort tolerantie is van, meer tolerantie ook voor de fouten en het werken in 't veld. Misschien is het een keertje niet helemaal netjes gegaan met een citaat maar het stuk klopt toch, zeg maar in de kern. Bij jonge mensen, die zijn veel harder met: belachelijk zeg.

25:04 E: Ja dat is wel heel interessant omdat dat het een soort van het cultuurverschil is dan daarin.

25:13 M: Ja denk ik maar het zit op heel veel vlakken.

(...)

26:20 E: Dat is wel een heel interessant vind ik zelf heel interessante dynamiek van hoe is die journalistieke cultuur. Is dat nu aan het veranderen... Er is naar mijn idee wel wat meer bewustwording binnen journalistiek bedrijven.

26:33 M: Ja dat denk ik ook wel. Nou ja wat ik zei weet je wel hebben en dat is pas sinds 3 of 4 jaar of zo dat we die psycholoog hebben. En... Meer bewustwording wat ik zei aan onze kant om. Op veiligheid te letten op de juiste punten.

27:06 E: Weet je wanneer en waar de beslissing is gevallen om die psycholoog in te huren?

27:18 M: Ik weet niet of dit na Oscar is gebeurd. Mmm. Maar dat zou kunnen, het valt misschien ook wel een beetje samen.

27:33 E: En heb je zelf het idee dat er dingen verbeterd moeten worden?

27:55M: Ik denk dat het soms wel goed zou zijn...

(...)

28:54 E: Want wat waarom is de keuze hier dan om in bijvoorbeeld in het Midden-Oosten dan geen vaste correspondent aanstellen?

28:57 M: Het is eigenlijk zo dat alle correspondenten freelance zijn. Tenzij ze bijvoorbeeld uit de hoofdredactie komen en daarna correspondent worden weet je wel dus dan hebben ze gewoon andere onderhandelingspositie. Meer dan dat ze er eigenlijk niet achter. Bij sommige mensen kun je dat gewoon niet meer maken om ze nog uit dienst te doen.

(...)

Als ik nu kijk naar onze ploeg bij het Midden-Oosten... Maar goed heeft natuurlijk ook wel een beetje te maken met hoe verhalen je wilt. Ik hoef ook niet elke dag een verhaal uit Irak weet je wel.

29:47 E: Want hoe ervaar je dat zelf toe je in Turkije? Het freelancer?

29:56 M: Dat vond ik eigenlijk best heel fijn. Ik werkte voor RTL Nieuws en Belgische media en verdiende eigenlijk veel meer geld dan ik nu verdien. En toen ik in dienst kwam vond ik het heel raar dat de relatie tussen hoe hard ik werkte en hoeveel ik verdiende weg was. Ik voelde me echt een enorme ambtenaar het eerste jaar.

30:15 E: Dat is wel grappig om te horen. Iedereen zegt tegen mij: nou, als je geld wilt verdienen moet je geen freelance correspondent worden.

(...)

Bijlage 2

Codeerschema

	Name	Sources	Refere...	Created On	Created By
SOURCES Internals Externals Memos NODES Nodes Node Matrices CLASSIFICATIONS COLLECTIONS Sets Memo Links Annotations QUERIES OPEN ITEMS •Interview met Joanie de Rijke •Interview Peter ter Velde Interview Marloes de Koning Interview Ana van Es Interview Hans-Jaap Melissen	● Coping	5	19	20 mei 2019 11:51	EL
	▼ ● Journalistieke werkveld	4	12	20 mei 2019 11:50	EL
	● Belang conflictverslag...	3	6	20 mei 2019 13:01	EL
	● Gender	3	4	20 mei 2019 12:26	EL
	● Journalistieke cultuur	5	12	22 mei 2019 17:18	EL
	▼ ● Persoonlijk	0	0	20 mei 2019 11:49	EL
	● Dingen opgeven	2	3	20 mei 2019 12:25	EL
	● Duur werk	3	4	20 mei 2019 11:55	EL
	● Karakter	4	9	20 mei 2019 12:20	EL
	● Mening over werk	4	6	20 mei 2019 11:55	EL
	● Motivatie	5	17	20 mei 2019 12:07	EL
	● Prive en werk	3	5	20 mei 2019 12:46	EL
	▼ ● Risico's en impact	0	0	20 mei 2019 11:57	EL
	● Afwegingen	6	15	20 mei 2019 12:08	EL
	● Gevaarlijke situatie	6	9	20 mei 2019 12:02	EL
	● Impact	6	24	20 mei 2019 12:20	EL
	● Risico's	7	17	20 mei 2019 11:58	EL
	● Stress	3	7	20 mei 2019 12:13	EL
	● Voorbereiding	3	5	20 mei 2019 11:56	EL
	● Zwaar	5	14	20 mei 2019 12:01	EL
	▼ ● Werkgever	0	0	20 mei 2019 11:50	EL
	● Afspraken	4	7	20 mei 2019 12:13	EL
	● Dienstverband	7	11	20 mei 2019 12:36	EL
	● Mogelijkheid psychol...	7	10	20 mei 2019 12:18	EL
● Overleg werkgever	5	12	20 mei 2019 11:58	EL	
● Stoppen	4	7	20 mei 2019 12:24	EL	
● Trainingen	5	8	20 mei 2019 12:57	EL	
● Welzijn	5	8	20 mei 2019 12:54	EL	
▼ ● Werkomstandigheden	2	2	20 mei 2019 11:50	EL	

vervolg:

Interview Marloes de Koning	▼ ● Werkomstandigheden	2	2	20 mei 2019 11:50	EL
Interview Ana van Es	● Financiël	3	6	22 mei 2019 17:25	EL
Interview Hans-Jaap Melissen	● Gemiddelde werkweek	4	4	20 mei 2019 11:56	EL
	● Verantwoordelijkheid	4	5	20 mei 2019 12:09	EL
	● Wat voor werk	5	9	20 mei 2019 12:37	EL
	● Zelfstandig werken	6	11	20 mei 2019 12:00	EL

Bijlage 3

Toezegging publicatie

Pitch: trauma onder conflictverslaggevers

Eliane Lamper

do 20-6, 13:41

dorienvrieling@svdj.nl

Beantwoorden | v

Beste Dorien Vrieling,

Praten conflictverslaggevers over opgelopen trauma's in het werkveld? Is er op journalistieke redacties aandacht voor het welzijn van buitenlandverslaggevers? Deze vragen staan centraal in mijn afstudeeronderzoek, waarbij ik interviews hield met redacties en conflictverslaggevers, waaronder Olaf Koens en Ana van Es.

Uit dit onderzoek blijkt dat binnen de journalistiek weinig aandacht is voor de mentale gezondheid van journalisten in het algemeen, en psychische problemen zoals trauma in het bijzonder. Ook blijkt dat (freelance) journalisten liever niet praten over trauma's, uit angst werk te verliezen. Zorgwekkend, en daarom belangrijk om onder de aandacht te brengen.

Mijn naam is Eliane Lamper, ik studeer momenteel af aan de opleiding Journalistiek in Ede. Daarnaast ben ik bezig met een premaster voor de studie Conflict Studies. Voor SvdJ schrijf ik graag een artikel over hoe het vakgebied psychische gezondheid meer bespreekbaar kan maken.

Graag schrijf ik voor SvdJ een artikel over mijn onderzoek. Wat kunnen journalistieke redacties in Nederland doen om beter zorg te dragen hun (freelance) correspondenten in het buitenland? Wat kunnen (freelance) journalisten zelf voor voorwaarden scheppen? En welke redactie, welk initiatief kunnen we daarbij als voorbeeld nemen?

Ik zie uit naar uw reactie.

Met vriendelijke groet,
Eliane Lamper

Re: Pitch: trauma onder conflictverslaggevers

Dorien Vrieling <DorienVrieling@svdj.nl>

Vandaag, 14:10

U

Beantwoorden | v

Beste Eliane,

Dank je wel voor je mail! Wat een boeiend en belangrijk onderwerp. Ik heb zeker interesse in je artikel. Bij SVDJ.nl richten we ons erg op de toekomst van de journalistiek en manieren om die te innoveren en beter te maken, dus de (constructieve, praktische) insteek die je voorstelt zou goed bij ons passen.

Zou je er een verhaal van pakweg 700 woorden van kunnen maken? Onze vergoeding hiervoor is 180 euro. Als deadline stel ik voor: maandag 1 juli. Laat het gerust weten als dat te snel is. En ook als je verder nog vragen hebt of wilt overleggen, natuurlijk!

Groet,

Dorien Vrieling